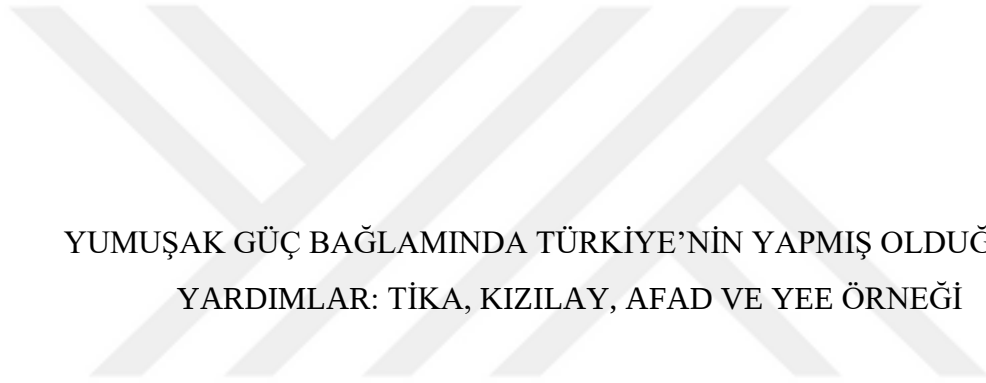

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Merve GÜREL

YUMUŞAK GÜÇ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN YAPMIŞ OLDUĞU DIŞ
YARDIMLAR: TİKA, KIZILAY, AFAD VE YEE ÖRNEĞİ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Merve GÜREL

YUMUŞAK GÜÇ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN YAPMIŞ OLDUĞU DIŞ
YARDIMLAR: TİKA, KIZILAY, AFAD VE YEE ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Merve GÜREL'in bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Gözde TURAN

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Şenol KANTARCI

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL

Tez Başlığı: Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'nin Yapmış Olduğu Dış Yardımlar:
TİKA, AFAD, KIZILAY ve YEE Örneği

Tez Savunma Tarihi : 29/04/2022

Mezuniyet Tarihi : 02/06/2022

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye’nin Yapmış Olduğu Dış Yardımlar: TİKA, AFAD, KIZILAY ve YEE Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Merve GÜREL

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Merve GÜREL
Öğrenci Numarası	20175238026
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Şenol KANTARCI
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'nin Yapmış Olduğu Dış Yardımlar: TİKA, AFAD, KIZILAY ve YEE Örneği
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1844593070
Rapor Tarihi	26.05.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %6 Alıntılar dahil: %10
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 78 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (☒) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. (☐) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şenol KANTARCI İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
TEŞEKKÜR	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK DIŞ YARDIMLAR ve TÜRK DIŞ YARDIMLARI

1.1. Dış Yardım Kavramı ve Kapsamına Genel Bir Bakış	9
1.2. Dış Yardımların Teorik Boyutu	10
1.3. Dış Yardım ve Yumuşak Güç İlişkisi	11
1.4. Dış Yardımların Ortaya Çıkışı ve Kurumsallaşması	12
1.5 . Dış Yardım Çeşitleri	16
1.5.1. İnsani Yardımlar.....	16
1.5.2. İkili ve Çok Taraflı Yardımlar	16
1.5.3. Askeri Yardımlar.....	17
1.5.4. Kalkınma Yardımları	17
1.5.5. Teknik Yardımlar	18
1.5.6. Proje ve Program Yardımları	19
1.6. Yumuşak Güç Bağlamında Türk Dış Yardımlarının Geçmişi.....	19
1.6.1. Osmanlı Dönemi Türk Dış Yardımları.....	19
1.6.1.1. Batı Dünyası ve Gayrimüslimlere Yapılan Yardımlar.....	20
1.6.1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Türk ve İslam Dünyasına Yönelik Yapılan Yardımlar	22
1.6.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Yardımları	23

1.6.2.1. 1923-1992 Yılları Arası Türk Dış Yardımları	25
1.6.2.2. 1992-1999 Yılları Arası Türk Dış Yardımları	29

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞEN YARDIM PRATİĞİ İŞİĞİNDA TÜRK DIŞ YARDIMLARI

2.1. Türk Dış Yardımlarının Gelişme Süreci	34
2.2. Türkiye'nin Dış Yardımlarını Gerçekleştiren Kurum ve Kuruluşlar.....	34
2.2.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)	34
2.2.1.1. TİKA'nın Kuruluşu	36
2.2.1.2. TİKA'nın İdari Yapısı.....	37
2.2.1.3. TİKA'nın Faaliyet Alanları.....	39
2.2.1.4. TİKA'nın Projeleri ve Faaliyetleri	42
2.2.1.4.1. TİKA'nın 1992-2003 Yılları Arası Dış Yardım Faaliyetleri	42
2.2.1.4.2. TİKA'nın 2004-2021 Yılları Arası Dış Yardım Faaliyetleri	45
2.2.2. Türk Kızılayı/Kızılay.....	61
2.2.2.1. Kızılay'ın Kuruluşu ve Tarihçesi	61
2.2.2.2. Kızılay'ın Dış Yardım Faaliyetleri	63
2.2.3. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	65
2.2.3.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın Kuruluşu ve Tarihçesi	65
2.2.3.2. AFAD'ın Dış Yardım Faaliyetleri	67
2.2.4. Yunus Emre Enstitüsü ve Dış Yardım Faaliyetleri	69
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	76
Gazete Kaynakları:.....	82
İnternet Kaynakları:.....	82
EKLER	85
Ek-3 Osmanlı Devleti'nin Kıtık Sebebi İle İngiltere'ye Yaptığı Buğday Desteği (Hatt-ı Hümayun)	85

Ek-4 Sultan Abdülmecid Tarafından Yapılan Yardıma Teşekkür Etmek Maksudı İle Eflak Voyvodası Bisko Bey Tarafından Gönderilen Arıza	86
Ek-5 Fransa’da Nehir Taşkınlarından Zarar Gören Halka Sultan Abdülmecid Tarafından Yapılan Yardım.....	87
Ek-6 İspanya’da Nehir Taşkınları Sebebiyle Zarar Görenlere Padişah Tarafından Yapılan Yardım	88
Ek-7 İsveç’te Yangından Zarar Görenlere Sultan II. Abdülhamid Tarafından Yapılan Para Yardımı.....	89
Ek-8 Açe Müslümanlarının Dış Saldırılarından Korunması İçin Donanma Gönderilmesi.....	90
Ek-9 Hindistan’da Kıtıktan Zarar Görenlere Yardım Gönderilmesi.....	91
Ek-10 Sicilya’daki Volkan Patlamasında Mağdur Olanlara Padişahın Yardımı	92
Ek-11 Irak’ta Selden Zarar Görenlere Yapılan Yardım.....	93
Ek-13 İslimiye Sancağında İnşa Edilmekte Olan Kilişeye İstenen Maddi Yardımın Yapıldığına Dair Belge	94
Ek-14 Taşlıca Kazasında Bulunan Kilisenin Noksanlarının Tamamlanması İçin Devletçe Yapılan Yardımdan Dolayı Ahalinin Sırpça Teşekkür Mektubu	95
Ek-15 Kabe’nin Su Yollarının Tamiri İçin Gerekli Paranın Gönderilmesine Dair Mektup	96
Ek-16 TİKA PKO Listesi.....	97
.....	98
ÖZGEÇMİŞ	99

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Joseph Nye’ın Yapmış Olduğu Güç Sınıflandırması

Tablo 2.1. TİKA’nın Teşkilat Şeması

Tablo 2.2 AFAD Teşkilat Şeması

Tablo 2.3. Kültür Merkezlerinin Bölgelere Göre Dağılımı 2020

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. DAC Üyesi Ülkelerin RKY Oranları (2020)

Grafik 2.1 TİKA Projeleri Ülkesel Dağılımı Yüzde (1992-2003)

Grafik 2.2 TİKA Projeleri Sektörel Dağılımı Yüzde (1992-2003)

Grafik 2.3 AFAD Tarafından 2019 Yılında Yapılan İnsani Yardımların Dağılımı

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
 AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi
 AFD: Fransa Kalkınma Ajansı
 BAE: Birleşik Arap Emirlikleri
 BM: Birleşmiş Milletler
 BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
 DAC: Kalkınma Yardımları Komitesi
 DAG: Kalkınma Yardımları Grubu
 DED: Alman Kalkınma Hizmetleri Kurumu
 DFID: İngiltere Uluslararası Kalkınma Ajansı
 DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
 DSİ: Devlet Su İşleri
 ECO: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
 EKETİB: Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı
 EPTA: Genişletilmiş Teknik Yardım Programı
 FAO: Gıda ve Tarım Örgütü
 GIZ: Almanya Uluslararası İşbirliği Ajansı
 GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
 GTZ: Alman Teknik İşbirliği Kurumu
 IFAD: Tarımsal Kalkınma Uluslararası Fonu
 IMF: Uluslararası Para Fonu
 INWENT: Alman Uluslararası Hizmet İçi Eğitim ve Geliştirme
 ISDB: İslam Kalkınma Bankası
 IŞİD: Irak Şam İslam Devleti
 ITC: Uluslararası Ticaret Merkezi
 İKB: İslam Kalkınma Bankası
 JICA: Japon Uluslararası İş Birliği Ajansı
 KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
 MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
 NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
 NBA: Ulusal Basketbol Birliği

OCHA: Birleşmiş Milletler İnsani İlişkiler Koordinasyon Ofisi

ODA: Resmi Kalkınma Yardımları

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OOF: Diğer Resmi Akımlar

OXFAM: Oxford Açlıkla Mücadele Topluluğu

PKO: Program Koordinasyon Ofisi

RKY: Resmi Kalkınma Yardımları

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TABİP: Türkiye Akademik ve Bilimsel İşbirliği Projesi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNIDO: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı

USAID: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı

WB: Dünya Bankası

WBI: Dünya Bankası Enstitüsü

YEE: Yunus Emre Enstitüsü

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖZET

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktürde meydana gelen değişiklikler neticesinde dış politikasında olduğu gibi dış yardım konseptinde de çok yönlü ve aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Çalışmada öncelikle kısaca güç ve yumuşak güç kavramlarına ilişkin bilgilendirmeler yapılmaktadır. Dış yardım kavramının tanımı, kapsamı ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ele alınırken aynı zamanda da dış yardımların hangi amaçlar ile yapıldığı, alıcı ülkeler tarafından nasıl karşılandığı gibi sorulara da cevap aranmaktadır. Ardından yumuşak güç ve dış yardımlar arasındaki ilişki değerlendirilerek açıklanmaktadır. Bir yumuşak güç aracı olan dış yardımlar kronolojik bir bütünlük içinde Osmanlı'dan günümüze değin çeşitli örnekler ışığında ele alınmaktadır. Son tahlilde dış yardımların etki ve önemini ortaya koymak adına Türk Dış Politikasında yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin yumuşak güç kaynağı olan kurum ve kuruluşlarına da değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak Güç, Türk Dış Yardımları, TİKA, Kızılay.

SUMMARY
FOREIGN AIDS MADE BY TURKEY IN THE CONTEXT OF SOFT POWER:
THE EXAMPLE OF TİKA, KIZILAY, AFAD AND YEE

As a result of the changes in the international conjuncture after the Cold War, Turkey has started to follow a multi-faceted and active policy in the concept of foreign aid as well as in its foreign policy. In the study, first of all, brief information about the concepts of power and soft power is given. While discussing the definition, scope and development of the concept of foreign aid in the historical process, answers are sought to questions such as for what purposes foreign aid is provided and how it is received by the recipient countries. Then, the relationship between soft power and foreign aid is evaluated and explained. Foreign aid, which is a soft power tool, is discussed in a chronological integrity in the light of various examples from the Ottoman Empire to the present. In the final analysis, in order to reveal the impact and importance of foreign aid, developments in Turkish Foreign Policy and institutions and organizations that are Turkey's soft power sources are also mentioned.

Keywords: Soft Power, Turkish Foreign Aid, TİKA, Kızılay.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim ve tez çalışmamın hazırlanması sürecinde desteklerini benden esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle bana her zaman yol gösteren ve beni cesaretlendiren hocam, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Şenol KANTARCI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Akademik anlamda her sorunumuzla ilgilenen ve bizlerden yardımlarını esirgemeyen bölümümüz Arş. Gör. Arda DİLMAÇ'a; beni bugünlere getiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme özellikle sevgi ve anlayışıyla her zaman yanımda olan annem Naide GÜREL'e teşekkür ederim.

Merve GÜREL

ÖNSÖZ

Güç kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplininde oldukça önemli bir yere sahip olagelmıştır. Nitekim güç kavramı, Uluslararası İlişkiler (UI) teorileri ve dış politika analizi gibi konularda oldukça sık başvurulmuş bir kavramdır. Zamanla disiplinde yaşanan değişimler ile gücün içeriği ve niteliği de değişime uğramıştır. Tarih boyu güç kavramı daha çok askeri kapasite ve ekonomi ile özdeşleştirilmiş, ülkeler tarafından istediklerine ulaşma da zorlama yöntemlere başvurulmuş bir araç olarak görülmüştür. Son çeyrek asırda ise klasik güç uygulamalarının zorlama yöntemlerini kullanmayan “yumuşak güç” kavramı literatüre girmiştir.

Çeşitli şekillerde uygulanan “dış yardım” kavramı uzun yıllar boyunca farklı tartışmaların konusu olmuştur. Yaşanan kavram kargaşası bir yana, yardımların hangi amaçlarla yapıldığı, niteliği ve kurumsallaşması gibi pek çok konu bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Dış yardımların disiplin içerisinde yer edinmeye başlaması İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın inşa sürecine denk gelmekle beraber dış politikada belirleyici bir unsur konumuna ulaşması ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasına şahit olunan 1990’lı yılların başıdır.

Dış yardımlar söz konusu dönem itibarıyla ülkelerin dış politikalarında kalkınma yardımları, insani yardımlar, eğitim yardımları ve insani müdahale gibi yumuşak güç araçları ile gittikçe artan bir öneme sahip olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti dış yardımlar konusunda özellikle “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)” ile birlikte kurumsal bir yapıya kavuşmuş, öncelikle Türk Dünyası’na olmakla birlikte günümüzde Afrika’dan Afganistan’a, Kosova’dan Suriye’ye kadar pek çok ülkeye yaptığı yardımlar ile küresel bir yardım politikası sürdürmektedir. TİKA’nın yanı sıra Kızılay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Yunus Emre Enstitüleri gibi kurum ve kuruluşlar Türkiye’nin yardıma ihtiyaç duyan tüm coğrafyalara yardım elini uzatması noktasında oldukça önemli proje ve faaliyetler yürütmektedir.

Dünyanın çok farklı bölgelerinde yaşanan acil ve insani krizler ile doğal afetler gibi durumlarda Türkiye’nin yaptığı dış yardımlar hem yardıma muhtaç olan halk nezdinde hem de uluslararası toplum nezdinde takdirle karşılanmaktadır. Örneğin, İsrail’in saldırıları karşısında mağdur olan Filistin’e yönelik sergilenen dayanışma girişimi, Somali’de yaşanan iç karışıklık ve kuraklık sebebiyle açlık ve kıtlık yaşayan halka yapılan yardımlar ve Myanmar’da gerçekleşen Arakanlı Müslümanların dramına yardım eli uzatması, Arap Baharı sürecinde

TİKA'nın yaptığı insani yardımlar gibi birçok örnek, Türkiye'nin bu bölgelerde moral nüfuzunu daha fazla hissettirmesini sağlamış ve yumuşak gücünü pekiştirmiştir.

Çalışmada Uluslararası konjonktürün değişmesiyle güç kavramının yaşadığı değişim süreci ile sert güç-yumuşak güç ilişkisi incelenerek birbirlerine olan etkisi tartışılmıştır. Yumuşak güç unsurları ele alınarak çalışmanın esas dinamiğini oluşturan dış yardım kavramı ve dış yardım unsurları ele alınmıştır. Dış yardımların bir devletin Yumuşak Gücünü ne yönde ve nasıl etkilediği, yardımların ikili ve çok taraflı ilişkilere nasıl yansıdığı, dış yardımların Türk dış politikasına olan etkileri, yardımların hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığı gibi sorulara cevap aranmıştır.

Bu mevcut çalışma ile Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde eksikliği yaşanan dış yardımlar ile ilgili çalışmalara kaynak olmak ve literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda bir yumuşak güç unsuru olan dış yardımlar, Türkiye'nin köklerinin uzandığı Osmanlı Devleti döneminden günümüze kadar ele alınarak incelenmiştir.

Merve GÜREL

GİRİŞ

Dış yardımlar tarih boyunca hem bir güç gösterisi hem de iyi niyet göstergesi olmuştur. Zamanla dış yardımların niteliği değişse de devletlerin dış politikalarındaki önemli konumunu hiçbir zaman kaybetmemiştir.

Güç kavramı, değişken, dinamik, çok kapsamlı ve buna ilaveten derin boyutları olan bir kavram olması sebebiyle tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmıştır. Gücün sözlük anlamına bakıldığında ise; güç, istenilen sonuçların elde edilebilmesi için diğer insanların davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine sahip olma durumudur. Fakat, başkalarının davranışlarını etkilemede tehdit, kandırma veya başkalarını kendi yanına çekerek isteklerini istemelerini sağlama gibi farklı yollar da bulunmaktadır (Nye, 2004: 11).

Uİ disipliniinde önemli bir yere sahip olan güç kavramı tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde, modern ulus devletlerin ortaya çıkmasından önce topluluklar arası çatışmaları açıklamak amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Günümüz modern ulus devletlerinin ortaya çıkmasında çatışmaların önemini vurgulayan görüşe göre insan doğası yapısı itibariyle doğuştan kötüdür ve çatışmaya eğilimlidir. Thomas Hobbes “*Leviathan*” adlı eserinde şiddet ve çatışmanın güvensizlik halini doğurduğunu öne sürmüştür. Burada bireylerin güvenlik, hukuk, dokunulmazlık gibi ihtiyaçlarını karşılayacak olan güç ise, Leviathan olarak karakterize edilmiş olan “devlet” olarak kendisini göstermektedir. Hobbes bu eserinde düzeni sağlayacak yegâne kurum olarak devleti görmektedir (Gözen, 2016: 126).

Uİ alanında güç ile ilgili temel kaynaklardan biri de yaklaşık olarak 2500 yıl öncesinde Sun Tzu tarafından kaleme alınan “*Savaş Sanatı*” adlı eserdir. Sun Tzu bu eserinde savaşların maliyetleri, orduların güç kapasitesi, düşman hakkında bilgi edinme, stratejik düşünme, gücün doğru kullanılması aksi takdirde gücün tüketileceği gibi birçok konuda komutanlarına savaş konusunda bilgiler vermektedir. M.Ö. 5. yüzyılda Thucydides tarafından kaleme alınan “*Peleponnessos Savaşları*” adlı eser de güç konusunda başvuru olan bir diğer önemli eserdir. Atina ve Sparta şehir devletleri arasında bozulan güç dengesini konu alan eser, güçlü olan tarafın her istediğini yapabileceğine, zayıf olan tarafın ise bu durumun sonuçlarına katlanmak zorunda olduğunu vurgulamaktadır (Sancak, 2016: 2-3).

Machiavelli ulus devletlerin kurulması gerekliliğini savunan ve ilk defa modern anlamda güç kavramını yorumlayarak, devlet odaklı bir yaklaşım ile ortaya çıkmaktadır. Machiavelli güçten ziyade onun nasıl elde edileceği üzerine çalışarak güç kavramını, etkili bir strateji ile elde edilmek istenilen şeylerin elde edilmesi olarak yorumlamıştır. Machiavelli’ye göre insan doğası gereği kötü ve bencildir. “*Prens*” adlı eserinde insan doğasının kötü yanını

Prens'in ahlakı olmadığı ve devleti yöneten kişi için her yolun mübah olduğu şeklinde açıklamıştır. Machiavelli'nin bu yaklaşımı, güç kavramını dini-etik konulardan ayrı tuttuğunu göstermektedir (Sancak, 2016: 12-13).

Disiplinin temel kavramlarından birisi olan güç kavramı, uluslararası sisteme dair görüş belirten teorilerce geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bazıları gücü teorinin merkezine oturtup onu temel açıklayıcı kavram olarak kabul ederken bazıları ise sistemin işleyişi içerisinde daha az önemli olduğunu ileri sürmüştür. Bunun yanında genel anlamda disiplin içerisinde gücün önemli bir unsur olduğu kabul edilmiş ancak ona yüklenen anlam ve misyon bakımından görüş ayrılıkları yaşanmıştır (Sancak, 2016: 33).

Uİ teorileri içerisinde güç kavramına en çok önem atfeden teori Realizm'dir. Realizm, Birinci Dünya Savaşı sonrası egemen olan İdealist teorinin İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamasına bir tepki olarak doğmuştur. Edward Hallet Carr'ın "*Yirmi Yüzyıl Krizi*" adlı eseri Realist teorinin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 60).

Realistler Uİ'yi bir güç mücadelesi olarak görmüş ve uluslararası sistemin işleyişini de güç kavramı üzerinden açıklamışlardır. Realistlere göre insan doğası kötüdür ve doğası gereği güç elde etmek ister. Devletler de insanlar gibidir, bir üst otoritenin bulunmadığı bir ortamda varlığını sürdürebilmek için güce ihtiyaç duymaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında Uİ'nin temel aktörü olan devlet için temel amaç, anarşik ortamda hayatta kalabilmektir. Realistlerin temel kabullerinden birisi de hayatta kalmayı başarabilmek için güvenliğini maksimize etmeye çalışan bir devlet diğer devletlere tehdit oluşturmaya başlar ve dolayısıyla devletler birbirlerinin niyetlerinden emin olamazlar. Bu durum John H. Herz tarafından ilk defa "güvenlik ikilemi" kavramıyla açıklanmıştır (Gözen, 2016: 163-164).

Realistler devletin bekasını ve ulusal güvenliği en önemli konular olarak görmektedir. Bu kapsamda askeri konuları yüksek politika, ekonomi ve diğer konuları ise alçak politika olarak adlandırmışlardır. Bu yüzdendir ki 1950'li yıllarda Davranışsalcılar olarak adlandırılan teorisyenler tarafından klasik realistlerin insan doğasına olan bakışı ve ekonomi gibi konuların yeterince dikkate alınmaması üzerinden eleştirilmiştir. Uluslararası sistemin değişen yapısı ve klasik Realist teoriye gelen eleştirilerle birlikte söz konusu teori kendisini yenileme imkânı bulmuş ve Neorealizm (Yapısal Realizm) olarak karşımıza çıkmıştır (Özlük ve Çalış, 2008: 379).

Neorealizm, Uİ'yi belirleyen en önemli noktanın uluslararası sistemin yapısından kaynaklı olduğunu öne sürer ve devletlerin dış politikalarıyla birbirleri arasındaki ilişkileri inceler. 1979 yılında yazdığı "*Uluslararası Siyaset Teorisi*" adlı eseriyle Kenneth Waltz

Neorealist teorinin esaslarını belirlemiştir. Waltz’a göre devletlerin politikalarını uluslararası sistemin anarşik yapısı şekillendirmektedir. Klasik Realistlerin aksine güç elde etme isteği insan doğasından değil, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Neorealizm’e göre güç bir amaç değil, araçtır. Realizm’in gücü maksimize eden anlayışına karşı Neorealizm güvenliği maksimize etmeyi öne sürer ve devletlerin asıl amacının güvenliği sağlamak olduğunu belirtmektedir (Gözen, 2016: 166-167).

20. yüzyılın sonlarına kadar güç denildiğinde akla ilk olarak sert güç gelirken Soğuk Savaş’ın sona ermesi, ulus devletlerin önemini yitirmesi ve ekonominin bir güç unsuru olarak tanımlanmaya başlamasıyla “yumuşak güç” kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) yaşanan 11 Eylül saldırıları ile beraber siyaset bilimciler, akademisyenler ve politikacılar tarafından çokça kullanılan bir kavram halini almıştır (Akbaş ve Tuna, 2012: 5-6).

Yumuşak güç kavramının ilk olarak ne zaman kullanıldığına dair net bilgilere ulaşılamasa da devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yumuşak güç uygulamalarının da görülmeye başlandığı düşünülmektedir. Pers, Roma ve Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulamalarının görüldüğü yumuşak güç yaklaşımına örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun bir devleti egemenliği altına almadan önce tüccarlarını gönderdiği yerlerde Osmanlı’nın bu ülkeyi kendi topraklarına katmasının halka faydalı olacağının propagandasını yapması dikkate değerdir (Yılmaz, 2011: 32).

Sert güç kavramı bir ülke tarafından diğer bir ülkeye istediğini yaptırtmak amacıyla askeri ve ekonomik yolları kullanarak uyguladığı güçtür. Bunun uygulanabilmesi için de güçlü bir ekonomiye yani kandırmalara (havuç) ya da caydırıcı bir askeri güce yani tehdide (sopa) ihtiyaç duyulur. Joseph Nye’a göre, bazı durumlarda istenileni elde etmek için havuç ya da sopaya ihtiyaç duyulmadan başkalarını cezbetme ve iş birliği yoluyla da istenilen elde edilebilir (2004: 14).

Joseph Nye yumuşak güç kavramını ilk olarak 1990 yılında yayınlanan “*Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*” adlı kitabında kullanmıştır. Nye, bu eserinde ABD’nin düşüşte olduğu iddialarına karşı çıkarak, ABD’nin askeri ve ekonomik olanaklarının yanında başkalarını cezbetme yeteneğine de dikkat çekmiştir (Sancak, 2016: 66-67). Kısaca yumuşak güç, devletlerin istediklerini elde etmek için, sert güç dışında sahip olduğu değerleri, kültür ve tarihi, kurumlarını, bilim ve sanatını, medyası gibi cazibe unsurlarını kullanmasıdır. Bu durumda diğer ülkelerin sizin uyguladığınız politikaları meşru bulması yumuşak gücünüzün de fazla olduğunu göstermektedir.

Sert güç ve yumuşak gücü ilişkilendiren Joseph Nye (2004: 12) aralarındaki farkın kullanılan yöntem ve kaynakların somut olmasıyla alakalı olduğunu dile getirmiştir. Sert güç uygulamasında askeri ve ekonomik güç ön plandayken, yumuşak güç uygulamasında cezbedici unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bazı durumlarda güçlü olan aynı zamanda cazibe sahibi de olabilirken; ekonomik ve askeri açıdan düşüş durumuna geçen bir ülke aynı zamanda uluslararası gündemi yönlendirme kabiliyetini de kaybedebilir. Ancak bunun tam tersi olduğu durumlar da söz konusu olabilir. Yumuşak güç unsurları bazı durumlarda sert gücü artırabilir ya da azaltabilirken, sert güç unsurları da yumuşak gücü artırıp azaltabilir. Yani yumuşak güç ve sert güç birbirlerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilir (Çavuş, 2012: 25). Bu kapsamda Joseph Nye “*Soft Power: The Means to Success in World Politics*” adlı kitabında güç kavramını 3 ana kategoride sınıflandırmıştır. Joseph Nye, bu sınıflandırma ile askeri, ekonomik ve yumuşak güç arasındaki belirgin farkları ortaya koymaya çalışmıştır (2005: 31).

Tablo 1.1 Joseph Nye’in Yapmış Olduğu Güç Sınıflandırması

	Askeri Güç	Ekonomik Güç	Yumuşak Güç
Davranışlar	Koruma Caydırma Zorlama	Teşvik Zorlama	Cezbetme Gündem Oluşturma
Temel Araçlar	Tehdit Kuvvet	Ödemeler Yaptırımlar	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar
Hükümet Politikaları	İttifak Savaş Zorlayıcı Diplomasi	Yardımlar Rüşvetler Yaptırımlar	Kamu Diplomasisi İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Yumuşak gücün kullandığı öncelikli araçlar, sivil toplum kuruluşları, medya, finans, iş dünyası, ticaret, eğitim gibi araçlardır. Günümüzde iletişim araçlarının yaygınlaşması ile medya üzerinden yapılan savaşlar ve kitleleri etkileme kabiliyeti artmıştır. Ticaret, değişim programları, spor müsabakaları gibi araçlar sayesinde kültürün iletilmesi kolaylaşmıştır. ABD’de yapılan basketbol (NBA) maçları günümüzde dünya çapında 42 dilde yayınlanmaktadır. Ünlüler ve televizyon kanalıyla özellikle Hollywood yoluyla politik mesajlar insanlara iletilebilmektedir. Aynı zamanda devletlerin demokrasi ve insan haklarına yaptığı vurgu ve bu yöndeki uygulamalarda devletlerin yumuşak gücünü artırmaktadır. Diğer yandan sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörler de devletlere ve iş adamlarına doğrudan baskı

uygulayabilmekte ve politikalarını yönlendirebilmektedirler. Bir sert güç unsuru olarak görülen silahlı kuvvetler ise, barış zamanında diğer ülkelerle ortak yürüttüğü tatbikat ve yardım programları ile birer yumuşak güç örneği sergileyebilmektedir (Yılmaz, 2011: 35).

Ancak istediklerini elde etme konusunda yumuşak güç ve sert güç arasında ayrımlar bulunmaktadır. Askeri ve ekonomik güç unsurlarına başvuran devletler hedefledikleri sonuçlara daha kısa sürede ulaşırken, yumuşak güç unsuruna başvuran devletler hedeflerine daha yavaş ilerlerler. Bu durum yumuşak güç kaynaklarının hükümet dışı kurumlar tarafından sağlanması ve yumuşak güç uygulamalarının hedef toplum tarafından kabulünün yavaş olmasıyla da bağlantılıdır. Örneğin, Hollywood filmleri Latin Amerika’da hayranlık yaratırken, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi ülkelerde tam tersi bir etki yaratabilir ve bu da Amerika’nın yumuşak gücünü zedeleyebilir (Nye, 2004: 100).

Dış yardım ise literatüre bakıldığında gelişmiş bir ülkeden az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere ya da topluluklara yapılan tüm kaynak transferleri olarak ifade edilmektedir. Literatürde genel olarak yapılan dış yardımlara verilen ilk örnekler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin Sovyetler Birliği’ne karşı uygulamaya koyduğu Marshall Planı ve Truman Doktrini olarak verilmektedir. Türkiye’nin dış yardım sürecine bakıldığında ise, Osmanlı Devleti’nin gayrimüslimlere, Batılı toplumlara, Türk ve İslam topluluklarına yönelik yaptığı dış yardımlar ilk örnekler olarak gösterilebilir. İlerleyen süreçte ise Türkiye’nin, 1940’lı yıllardan 1980’li yıllara kadar dış yardım alan, 1980’li yıllar ile dış yardım yapmaya başlayan bir ülke profili sergilediği görülmektedir.

Bu iki temel kavram üzerine kurulu bu çalışma ile yumuşak güce bağlı olarak yumuşak güç unsurları ve araçları, kamu diplomasisi, yumuşak güç ile kamu diplomasisi ilişkisi, dış yardımların yumuşak güce etkisi, dış yardımların ikili ve çok taraflı ilişkileri nasıl etkilediği gibi unsurlar çerçevesinde Osmanlı’dan günümüze yumuşak güç bağlamında yapılan dış yardımlar ekseninde incelenmiştir. Ayrıca bir yumuşak güç unsuru olan dış yardımların Osmanlı’dan günümüze Türk dış politikasına nasıl yansıdığı, hangi amaçlarla dış yardımların yapıldığı, yapılan dış yardımların yumuşak güce olan olumlu ve olumsuz çıktıları değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile Uluslararası konjonktürün değişmesiyle güç kavramının yaşadığı değişim sürecine değinilmiş, sert güç-yumuşak güç ilişkisi incelenerek birbirlerine olan etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca yine yumuşak güç unsurları ele alınarak çalışmanın esas dinamiğini oluşturan dış yardım kavramı ve dış yardım unsurlarına değinilmiştir. Çalışmada yine Osmanlı Devleti dönemi dış yardım anlayışı, yapılan dış yardımlar ve bu dış yardımların Osmanlı dış politikasına etkisi incelenmiştir. Daha sonra Cumhuriyet Dönemi dış yardım anlayışı ve geleneği, Millî mücadele döneminin dış yardımlara

olan etkisi ve ülkenin zor şartlarına rağmen yapılan dış yardımlar ile bunların dış politikaya ve ülkenin Yumuşak Gücüne olan etkisi ele alınmıştır. 1990'lı yıllar ile değişen uluslararası konjonktür ve yumuşak güce atfedilen önemin artmasıyla özellikle 2000'li yıllarla artan Türkiye'nin dış yardımları, yumuşak güç unsurlarını daha etkili kullanmak maksadıyla atılan adımlar ve kurumsallaşma yönündeki çabalar da mercek altına alınarak incelenmiştir.

Osmanlı dönemi yumuşak güç bağlamında yapılan dış yardımlar, işgale maruz kalan ülkelere askeri yardımda bulunmak, ekonomik yönden sıkıntıya giren ülkelere nakdi destek sağlamak, kıtlık sebebiyle açlıkla yüzleşen ülkelere gıda gönderimi yapmak ve dil, din, ırk ayrımı yapmadan bağrına basması gibi uygulamalar kapsamında değerlendirilebilir. Osmanlı dönemi yapılan önemli bir dış yardım örneği, Sultan Abdülmecid'in İrlanda halkına yaptığı yardımlardır. Söz konusu yardıma cevaben 1847 yılında İrlanda'nın ileri gelenleri tarafından gönderilen mektupta, Osmanlı Devleti'nin kendilerine sağladığı yardımlardan dolayı şükranlarını sunduklarını belirtmişlerdir. Bugün hala yapılan bu yardımın İrlanda'da yankılanıyor olması Türkiye'ye karşı bir sempati oluşturmakla beraber Türkiye'nin Yumuşak Gücüne artı değer katmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, savaşın vermiş olduğu yorgunluk ve zayıflık sebebiyle dış politikası temkinli ve tedbirli olup, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılmacı geçmişi ve imajı nedeniyle yumuşak güç bağlamında zayıf olduğu söylenebilir. Kalkınma sürecinde dış yardım alan Türkiye'nin, Balkanlar, Etiyopya ve özelde Afganistan'a yapılan yardımlar hariç dış yardım politikası oldukça ivme kaybetmiştir. Üstelik Türkiye Cumhuriyeti'nin bu kalkınma süreci zarfında dış yardım almak durumunda kalması Marshall Yardımları örneğinde görüleceği üzere ABD ile olan ilişkileri yardımlar etrafında şekillendirmiştir. Öyle ki ilişkilerin bozulduğu dönemlerde ABD'nin kestiği yardımlara karşı Türkiye'de yardım konusunda alternatif arayışlarına girmiştir (Akçay, 2012: 1-2). Bu tarz gelişmeler bu çalışmada Cumhuriyet dönemi boyunca yapılan dış yardımlar gelişim evreleriyle ele alınmıştır. Ülkedeki siyasi ve ekonomik dalgalanmalar dış yardım hamlelerini etkilediği için Cumhuriyet dönemi iç politik gelişmeler de genel çerçevenin anlaşılması için kısaca çalışmaya dahil edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde Türk ve Amerikan dış politikaları arasında oluşturduğu bağ dikkate alındığında, ilişkilerin kötüleştiği dönemlerde yardımların kesilmesi ya da yardımların kesildiği dönemlerde Türk dış politikasının alternatif arayışlara yönelmesi, esasen dış yardım – dış politika ilişkisini betimlemesi bakımından önemlidir. ABD ile sorun yaşayan Türk politika yapımcılarının 1950'li yılların sonlarında finansal destek için Sovyetler Birliği'ne yönelmeleri de dış yardım-dış politika değişkenlerine net bir örnek teşkil etmektedir. Açıktır ki pek çok

durumda yardım yapan ülke ile yardım alan arasındaki iş birliği, bir takım dış politik öncelikler üzerine konuşlanmaktadır. 1960– 1980 periyodunda Türkiye dışa dönük etkin yardım hamleleri yapabilecek bir potansiyel oluşturamamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben 1992 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlı kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türk dış yardımları açısından dönüm noktası niteliğinde bir gelişme olmuştur. Kurulduğu yıllarda soydaş/akraba devlet ve toplulukları içeren yardımlar, ilerleyen süreçte diğer muhtaç ülkeleri de bünyesine almıştır. Dış politika açısından bakıldığında Avrasya'ya yoğunlaşan yardımlar bir politik öncelik miydi?, zamanla genişleyen dış yardımlar dış politika açısından yeni coğrafi ilgi noktaları mı sunmaktaydı? sorularına bu çalışmada cevap aranmıştır. 2000'li yılların başı ile dinamizm kazanan yumuşak güç ve yumuşak gücün uygulanması noktasında kamu diplomasisi uygulamalarına verilen ağırlık da bu çalışmada incelenirken bu bağlamda kurulan Kızılay, TİKA, AFAD ve Yunus Emre Enstitüleri üzerinden ele alınmıştır.

Dünyanın çok farklı bölgelerinde yaşanan insani krizlerde Türkiye'nin yaptığı dış yardımlar hem yardıma muhtaç olan halk nezdinde hem de uluslararası toplum nezdinde takdirle karşılanmaktadır. Örneğin, İsrail'in saldırıları karşısında mağdur olan Filistin'e yönelik sergilenen dayanışma girişimi, Somali'de yaşanan iç karışıklık ve kuraklık sebebiyle açlık ve kıtlık yaşayan halka yapılan yardımlar ve Myanmar'da gerçekleşen Arakanlı Müslümanların dramına yardım eli uzatması, Arap Baharı sürecinde TİKA'nın yaptığı insani yardımlar gibi birçok örnek, Türkiye'nin bu bölgelerde moral nüfuzunu daha fazla hissettirmesini sağlamış ve yumuşak gücünü pekiştirmiştir.

Çalışmanın yumuşak güç ekseninde incelenmesine müteakiben asıl meselelerden önce giriş bölümünde, Uluslararası İlişkilerde (UI) “güç” kavramı ilgili teoriler ışığında ele alınarak gücün unsurlarına değinilmiştir. Ardından gücün dönüşümü ile yumuşak güç kavramının ortaya çıkışı, sert güç yumuşak güç ilişkisi ve yumuşak güç kaynakları incelenmiştir. Dış yardım ve dış politika arasındaki olumlu ilişki, yardım yapan devletlere diplomasi, ekonomi, güvenlik ve kültür gibi pek çok alanda nüfuz ve fırsat sağlamakta bu bağlamda devletlerin Yumuşak Gücüne katkı sağlamaktadır.

Genel anlamda bu çalışma, yumuşak güç unsuru olan dış yardımların Osmanlı'dan günümüze gelişimi, yardımların kapsamı ve coğrafi dağılımı, politika-ekonomi-güvenlik ekseninde dış politikaya olan etkisi, yumuşak güç bağlamında yapılan dış yardımların ülkenin Yumuşak Gücüne olan olumlu-olumsuz etkileri, yardım kuruluşlarının rolleri irdelenmektedir. Türk dış yardımlarının 2005 yılına kadar uluslararası standartlarda ve eksiksiz olarak kaydı tutulamamış olduğu için, dış yardımların yıllara göre istatistiki verilerini sıralamak pek

mümkün olmasa da ulaşılan resm belge ve istatistikler ışığında söz konusu çalışmanın bütünüyle incelenmesi hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK DIŞ YARDIMLAR ve TÜRK DIŞ YARDIMLARI

1.1. Dış Yardım Kavramı ve Kapsamına Genel Bir Bakış

Dış yardım kavramı geçmişten günümüze pek çok kez değişime uğrayarak, uzun soluklu bir tanımlama kargaşasının da ürünü haline gelmiştir. Morgenthau, dış yardımların karmaşıklığını şöyle dile getirmiştir; modern çağdaki dış politika uygulamaları ele alındığında anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik açısından dış yardımlar oldukça şaşırtıcı bir tablo sergilemektedir (Liska, 1960: 7). İlk zamanlar kısaca “*bir devletten diğer bir devlete aktarılan kaynak*” olarak ifade edilmiş olsa da zamanla daha karmaşık ve zengin bir içeriğe kavuşmuştur (Akçay, 2012: 5). Literatürde pek çok tanımı çıkan dış yardım kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından ise, bir ülkeye bağış veya ödünç yoluyla aktarılan para ve ihtiyaç dahilindeki tüm malzemeler olarak tanımlanmıştır (TDK, 2006).

Dış yardımların literatürde rastlanılan diğer bir adlandırılışı da uluslararası ekonomik yardımlardır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC) tarafından dış yardımlar üç ana kategoride gruplandırılarak incelenmektedir. İlk kategori düşük veya orta gelirli ülkelere yönelik sürdürülebilir kalkınma ve iş birliğinin artırılması için yapılan resmi kalkınma yardımlarıdır. İkinci kategori orta veya zengin olarak kabul edilen ülkelere yönelik yapılan finansal aktarımlar olarak nitelendirebilecek resmi yardımlardır. Üçüncü ve son kategori ise Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından yapılan insani nitelikteki yardımlardır (Aslan, 2016: 80).

Dış yardım konusunda oldukça önemli bir kuruluş olan OECD bünyesinde kurulan DAC’nin tanımına göre ise dış yardım, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal refah düzeylerini yükseltmek adına devletler ve yerel hükümetler nezdinde yüzde 25’i bağış olması koşulu ile verilen uzun vadeli-düşük faizli krediler Resmi Kalkınma Yardımları (ODA)’dır (<http://www.oecd.org/>).

DAC tarafından zamanla yardımın içeriğine bağlı olarak dış yardımlar konusunda ilave sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan biri ODA’dan farklı olarak bahsi geçen hibe oranını içermeyip söz konusu gelişmekte olan ülkeleri baz alan fakat aynı kalkınma motivasyonuna sahip olmayan Diğer Resmi Akımlar (OOF) yardımlar olarak özel girişimleri ifade ederken, özel sektör tarafından gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımlar ise Doğrudan Yatırımlar olarak ifade edilmiştir (Katıtaş, 2018: 57).

Dış yardım tanımlarına bakıldığında OECD'nin tanımlaması büyük ölçüde ekonomi odaklı bir tanımlamadır. Bu sebeple kapsama alanı itibariyle OECD'nin tanımının yetersiz olduğu söylenebilir. Nitekim dış yardımlar ekonominin yanı sıra eğitim, finansal kazanç, güvenlik, gıda, sağlık ve sosyal hizmetler, acil durum yardımları ve teknik destek gibi birçok alanı bünyesinde barındırmaktadır. Farklı şekillerde gerçekleşme ihtimali olan dış yardımların kullanım ve kapsamı ise ülkeden ülkeye farklılıklar sergileyebilmektedir (İnce, 2019: 5).

Kısacası dış yardımlar “bir ülke veya uluslararası kuruluş tarafından alıcı ülkeye veya ülke halkına yarar sağlayacak şekilde yapılan sermaye, ürün veya hizmetlerin uluslararası transferi şeklinde tanımlanabilir. Yardımlar ekonomik, askeri veya acil insani yardımlar şeklinde olabilir (<https://www.britannica.com>). Söz konusu çalışmada daha çok acil insani yardımlar, kalkınma yardımları, teknik yardımlar, proje ve program yardımları gibi yardım çeşitlerine değinilecektir.

Yardım ilişkisini oluşturan taraflara değinilecek olursa, yardım yapan (donör) ve yardım alan olarak iki taraflı bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Yardım yapan taraf herhangi bir ülke, Sivil Toplum Kuruluşu (STK) ya da uluslararası kuruluş olabilmektedir. Taraflar arasındaki yardım ilişkisinin iş birliği taşıyan niteliği ise bir çerçeve belge ile resmiyet kazanmaktadır (Akçay, 2012: 5).

1.2. Dış Yardımların Teorik Boyutu

Öncelikle dış yardımların yardım yapan (donör) devlet ve yardım alan devletler arasında gerçekleşmesi için tüm kurumlarıyla var olan devletlerin olması gerekmektedir. 1648 Vestfalya Antlaşması bu bakımdan önemlidir. Otuz yıl savaşlarını bitiren Vestfalya Antlaşması ile modern ulus devletlerin doğuşu dış yardımların bir dış politika aracı olarak kullanılmasını da doğurmuştur. Zira Vestfalya Barışı'nın ardından yaygınlaşmaya başlayan ve zamanla modern dünya sistemini tanımlayan en önemli kavramlardan biri halini alan egemenlik, beraberinde sınır kavramını da gündeme getirmiştir. Dolayısıyla dış yardımlar zaman içerisinde doğal sınırların ötesine ulaşılması noktasında bir lokomotif unsuru halini almıştır. Dış yardımların eskiye uzanan bu de facto varlığı 1960'lı yıllarda OECD'nin yürütmeye başladığı çalışmalar ile teorik bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'yı kalkındırmayı hedefleyen Marshall Yardımları dış yardımlar noktasında teorik bir altyapı sunsa da bir ortak yardım politikası oluşturma çabası ve öngörüsü OECD'yi bu konuda ön plana çıkarmıştır (Akçay, 2012: 7-8).

Dış yardım konusu UI disiplininde oldukça farklı yaklaşımlar içermektedir. Uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğunu, güç, güvenlik ve hayatta kalma gibi unsurları ön plana

çıkaran Realizm doğası gereği insan doğasının savaşa meyilli olduğunu dile getirmektedir. Bu donelerle yola çıkıldığında Realistlere göre dış yardım önceliği donör ülkelerin kendi çıkarlarını gözetme ve ittifak arayışları doğrultusunda yönlenmektedir. Bu yönelim de oransal olarak askeri güce verilen önemden anlaşılabilir. Zira Soğuk Savaş döneminde güç dengesinin iki blok arasında dağılmasından, 11 Eylül sonrası yeniden yapılanmaya gidilen süreçte dış yardımlar devletlerin kullandığı dış politika araçları arasında en önemli yeri almıştır. Bu gibi örnekler Realist akımın dış yardım söylemini doğrudan ya da dolaylı olarak donör ülkelerin kendi çıkarlarını gözetmesini doğrular niteliktedir (Akçay, 2012: 9). Neorealistler ise dış yardım olgusuna ekonomik açıdan yaklaşarak alıcı ülkelerin ekonomik potansiyellerine dikkat çekmişlerdir.

İdealizm, insan doğasının özü itibariyle iyi olduğunu, savaşların engellenip barışın sağlanabileceğini savunur. Dolayısıyla İdealist teori yapısı gereği barışçıl olması itibariyle dış yardımları da daha çok insani değerler, demokrasi ve ekonomik kalkınma gibi unsurlar etrafında ele almaktadır. Bu yaklaşımdan yola çıkarak dış yardımlar ile dünyada yaşanan yoksulluğun iyileştirilebileceği, ekonomik kalkınmaya teşvik sağlanabileceği, demokratik unsurların yerleştirilebileceği gibi birçok konuda olumlu yaklaşımlara sahiplerdir. Neo Marksist yaklaşım ise dış yardımları, gelişmiş ülkeler ile refah seviyesi düşük üçüncü dünya ülkeleri arasında yaşanan ekonomik eşitsizliğin korunduğu bir sistem olarak görmektedir (Schraeder vd., 1998: 3).

1.3. Dış Yardım ve Yumuşak Güç İlişkisi

20. yüzyılın sonlarına kadar güç denildiğinde akla ilk olarak sert güç gelirken Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ulus devletlerin önemini yitirmesi ve ekonominin bir güç unsuru olarak tanımlanmaya başlamasıyla “yumuşak güç” kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. ABD’de yaşanan 11 Eylül saldırıları ile beraber siyaset bilimciler, akademisyenler ve politikacılar tarafından çokça kullanılan bir kavram halini almıştır (Akbaş ve Tuna, 2012: 5-6).

Joseph Nye yumuşak güç kavramını ilk olarak 1990 yılında yayınlanan “*Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*” adlı kitabında kullanmıştır. Nye, bu eserinde ABD’nin düşüşte olduğu iddialarına karşı çıkararak, ABD’nin askeri ve ekonomik olanaklarının yanında başkalarını cezabetme yeteneğine de dikkat çekmiştir. Kısaca yumuşak güç, devletlerin istediklerini elde etmek için, sert güç dışında sahip olduğu değerleri, kültür ve tarihi, kurumlarını, bilim ve sanatını, medyası gibi cazibe unsurlarını kullanmasıdır. Bu durumda diğer ülkelerin sizin uyguladığınız politikaları meşru bulması yumuşak gücünüzün de fazla olduğunu göstermektedir (Sancak, 2016: 67).

Dış yardımın nasıl ve hangi amaçlara yönelik yapıldığı da yumuşak güce olan etkisiyle doğrudan bağlantılıdır. Özellikle yapılan yardımın tarafsız, hesap verilebilir olması çekici bir unsur olarak yardım yapan donör ülkenin yumuşak gücünü artırabilir (DeWaard, 2013: 15). Ancak birçok araştırmacıya göre çıkar temelli bir dış yardım söz konusu ise devletler çıkarları ile örtüşen bölgelere yönelmektedirler. Örneğin Soğuk Savaş dönemi yapılan dış yardımlarda stratejik açıdan önemli olan ülkeler tercih edilerek donör ülkenin o bölgelerdeki etkinliği artırılmak istenmiştir. Kanada eski Başbakanı Lester Pearson, ikili dış yardımların yapılması noktasında donör ülkenin elde edeceği stratejik üstünlük, siyasi imtiyaz ve ihracatını genişletme gibi unsurların büyük ölçüde etkili olduğunu dile getirmiştir (<https://www.brookings.edu/>).

Gelişmiş ülkeler bir yandan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dış yardımlar aracılığıyla ekonomik katkı sağlarken diğer yandan bu ülkeler üzerinden sağlayacakları çıkar ilişkisini siyasi bir birliktelik ile kontrol altına almayı amaçlamaktadırlar (Akça ve Esengün, 2004: 86). Bazı görüşler incelendiğinde, dış yardımların bir dış politika aracı olarak kullanılmasının, alıcıların ihtiyaçlarının karşılanmasından ziyade donörlerin elde ettiği çıkarların asıl motive edici unsur olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu durum dış yardımların asıl amacından sapıp direkt bir dış politika aracı haline geldiği tezlerini güçlendirmektedir. Sonuç itibarıyla dış yardımlar ve yumuşak güç kavramının doğrudan birbiriyle ilişkilendirilebileceği söylenebilir (İnce, 2019: 17).

Bazı devletler yumuşak güç kaynaklarının farkında olup bu kaynakları verimli bir şekilde kullanırken, bazı devletler ise kaynaklarının farkında olmasına rağmen nasıl kullanacağını bilememektedir. Örneğin Türkiye, coğrafi konum, kültür ve askeri güç gibi yumuşak güç unsurlarının yanında yardımları yürüten kurum ve kuruluşlar açısından da yumuşak güç kaynakları zengin olan bir ülkedir. Özellikle TİKA, Kızılay gibi kurumlar aracılığıyla yürütülen yardım çalışmaları bu yumuşak güç kaynaklarının oldukça etkin kullanıldığını gözler önüne sermektedir (Çavuş, 2012:30). Bunların yanı sıra yapılan yardımların uluslararası kamuoyu tarafından nasıl algılandığı da oldukça önemlidir ki bu sebeple yumuşak güç kazanımı açısından yardımların yapılması tek başına yeterli olmamaktadır. Bu sebeple sergilenen dış politika anlayışının ve yapılan yardım faaliyetlerinin çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla dünyaya tanıtımı ve aktarılışı önem arz etmektedir (Aslan, 2016: 87).

1.4. Dış Yardımların Ortaya Çıkışı ve Kurumsallaşması

Günümüz modern dış yardım anlayışının oluşması devlet mekanizmasının oluşmasıyla mümkün olabilmektedir. Devletlerde feodal yapıların olduğu dönemlerde de elbet dış yardımlar

yapılmıştır. Ancak dış yardımların kullanım açısından bir dış politika aracı haline gelmesi diplomasinin gelişmesiyle olmuştur denilebilir. Ulus-devlet anlayışının temelini oluşturan 1648 Vestfalya Anlaşması, siyasi dengeler ile diplomasi tarihinin dönüm noktası olmasının yanı sıra devletler arası uygulanan dış yardımların da dönüm noktası olmuştur. Zira Vestfalya Anlaşması ile artık yeni düzende devletler arasındaki güç dengesi önem kazanmıştır. Buna müteakiben Fransa temelde yaşadığı güvenlik kaygısı ile Almanya'ya karşı gücünü dengelemek adına İsveç ve Hollanda ile yardım ve iş birliğine gitmiştir (Akçay, 2012: 9).

Vestfalya Barışı ile egemenlik kavramı beraberinde sınır kavramını da gündeme getirmiştir. Sömürgecilik faaliyetleri ve yeni kıtaların keşfi ise bir güç mücadelesine dönüşmüştür. Osmanlı, Portekiz ve İngiliz kuvvetlerinin sıcak denizlerdeki güç mücadelesinde dış yardımlar itici bir güç sağlamıştır. Daha çok askeri ve teknik nitelik taşıyan yardımlar 1789 Fransız İhtilali ile askeri niteliğin ötesine geçmiştir. Osmanlı Devleti ise donanma gücü yetersizliğinden denizaşırı alanlarda yardım ve iş birliği noktasında eksik kalmıştır (Akçay, 2012: 11).

19. yüzyıl'ın başlarına gelindiğinde kamu kaynakları ile sınır ötesi insani yardımlar yapıldığı bilinmektedir. İrlanda da yaşanan patates kıtlığı her ne kadar amacına ulaşmasa da Amerikan Kongresi'nde tartışılmıştır. 19. yüzyıl sonlarına doğru ise bu durum değişmiş zengin Avrupa Devletleri ve ABD kamu kaynakları, İrlanda da yaşanan felakete benzer acil insani durumlarda yardım maksatlı kullanılmaya başlanmıştır (Lancaster 2007:26). Aynı dönemde benzer bir yardım örneği de Osmanlı İmparatoru I. Abdülmecit tarafından gerçekleştirilmiştir. I. Abdülmecit, İrlanda halkına yardım etmek üzere Drogheda Limanı'na yardım gemileri göndermiştir. Bu gibi yardım faaliyetleri üzerine yapılan incelemeler yardımların, misyonerlik ve ittifak kurma güdüsü taşıdığının da göz ardı edilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Sanayi Devrimi'ni takiben yaşanan sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeler 19. yüzyılın ilk yarısında buharlı gemi ve lokomotifler ile yardımların çok daha kolay ulaştırılmasını sağlamıştır. Böylece ikili yardımlar devletler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesinde de önemli bir paya sahip olmuştur (Üçkuş ve Kendirici, 2012: 59). Aynı şekilde 19. yüzyıldan itibaren Birleşik Krallık ve Fransa, kolonileri üzerindeki kurdukları siyasi kontrolün devamlılığı açısından kolonilerine dış yardım transferi niteliğinde sağlık, eğitim ve altyapı hizmetleri sunmuştur. Fakat bu yardımlar 1920'lerin sonunda gerçekleşen Büyük Buhran ve devamında yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri nedeniyle uzun vadede sürdürülememiştir (Kiremitçi, 2013: 9).

Dış yardımların kurumsal bir zemine oturması ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mümkün olabilmıştır. Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonucu yenik düşen ülke

ekonomilerinin çökmüş vaziyeti dönemin politika yapıcılarını doğru kalkınma stratejileri uygulamaya yöneltmiştir. Ayrıca savaşlar sonrası bağımsızlığını kazanan birçok devletin kalkınma stratejileri konusunda yeterli tecrübe ve bilgiye sahip olmaması gelişmiş ülkelerin önderliğine duyulan ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır. Geline nihan nokta az gelişmiş ülkelerin kendi kalkınma hedeflerine ulaşabilmeleri için gerekli tecrübe ve sermayeye ancak gelişmiş ülkelerin desteğiyle ulaşabilecek olmalarıdır (Tüfekçi, 2016: 106).

Savaştan birçok ülke ekonomisi büyük ölçüde yıpranmış çıkarken ABD'nin sermaye fazlalığı dikkatleri üzerine çekmiştir. Dünyadaki altın rezervlerinden petrol ve çelik üretimine, tütün üretiminden mısır ve pamuk üretimine kadar birçok alanda ABD yüzde 50'nin üzerinde bir üretim gerçekleştirmiştir (Eralp, 1948: 48-52). Sonuç, ekonomik olarak çöken devletlerin ABD desteği olmadan ayağa kalkamayacakları yönünde olmuştur. Sovyetler Birliği ise yardımların dağılımı bakımından Batı Bloğunu reddeden bir politika benimseyerek Doğu Almanya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde genişlemeci politikasına devam etmiştir (Katıtaş, 2018: 59).

Savaştan yorgun çıkan Birleşik Krallık ise, Türk ve Yunan hükümetlerine sağlamış olduğu yardımları geri çekeceğini bildirmiştir. Bu gelişme üzerine Washington Sovyet tehdidi ve Komünizmin yayılmasına karşı Türkiye ve Yunanistan'a Truman Doktrini çerçevesinde ekonomik ve askeri yardımda bulunacağını açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Marshall'ın teklife sunduğu Ekonomik İyileştirme Programı 12 Mart 1947'de Başkan Truman'ın onayı ile hayata geçmiştir. Bu desteği 1948-1952 yılları arasını kapsayacak bir dış yardım programı olan Marshall Planı takip etmiştir (Saray, 2014: 14). ABD Başkanı Harry Truman, savaş sonrası yoksul duruma düşen ülkelerin Batılı devletler tarafından birer sömürgeci ibaret olmadığını, bu ülkeleri kapitalizm ve demokrasi savaşında kazanılması mühim müttefikler olarak gördüğünü dile getirmiştir (Roodman, 2004).

1960'lı yıllar ile birlikte önemli dış yardım sağlayıcıları olan Doğu Bloğu ülkelerinden Sovyetler Birliği ve Çin 1970 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 1'er milyar dolarlık bir bütçeyi dış yardım faaliyetlerinde kullanmak üzere ayırmışlardır. Sosyalist Bloğun yardım faaliyetleri de Batılı yardım faaliyetleri gibi dönemin politik unsurları çerçevesinde ve Soğuk Savaş'ın etkisinde şekillenmiştir. Doğu Bloğunun yardımları Batı Bloğunun yardımları ile kıyaslandığında göze çarpan en büyük fark ise, Doğu Bloğunun yardımlarının kaynaklarının sınırlı olmasından dolayı kısa süreli olmasıdır (Lancaster, 2007: 31-32).

Dış yardımlar çok geçmeden uluslararası kurumlar ve örgütlerin bir araya gelmesiyle bir norm halini almıştır. Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), OECD ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi oluşumlar tek ya da

çok taraflı yardımların yapılması ve dış yardımların kurumsal bir boyut kazanması hususunda oldukça etkili olmuşlardır. Bahsi geçen kurumlar ve ABD dış yardımları ile birçok Avrupa ülkesi kendilerine ait dış yardım programlarını oluşturarak savaşın getirdiği ekonomik ve sosyal çöküntüyü toparlamaya çalışmışlardır (Lancaster, 2007: 160-173).

Dış yardımları kurumsal bir zemine oturtma noktasında atılan adımların devamı niteliğinde 1948 yılında Genişletilmiş Teknik Yardım Programı (EPTA) kurulmuştur. EPTA ile 140'ın üzerindeki devlete ziraat, teknoloji, eğitim, sağlık, sanayi ve enerji gibi alanlarda kalkınma çabalarına destek olmak maksadı ile teknik yardımlar yapılmıştır. Benzer bir şekilde 1958 yılında kurulan BM Özel Fonu ise, donör ülkeler tarafından ihtiyaç sahibi ülkelere gönüllülük esasına dayalı olarak sağlamak istedikleri finansal ve uzmanlık yardımlarının planlı bir şekilde uygulanması adına çalışmalar yürütmüştür (Neumayer, 2003: 113).

Dış yardım konusunda atılan adımların devamında 1960 yılında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına destek olma fikri kapsamında Kalkınma Yardımı Grubu (DAG) kurulmuştur. Donör ülkeler arası iş birliği ve dış yardımın kurumsallaştırılması amaçlarını da taşıyan DAG 1961 yılına gelindiğinde OECD çatısı altına alınarak DAC adını almıştır. OECD bünyesinde ve gelişmiş ülkeler önderliğinde yardım programlarının iyileştirilerek kayıt altına alınması, planlanarak etkin bir şekilde yönetilmesi ve yardım yapan ülkeler arasında eşgüdüm sağlanması adına adımlar atılmıştır (Üçkuş ve Kendirci, 2016: 60).

Yardım sürecine genel olarak bakıldığında, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne değin geçen süre zarfında hayata geçen yardımlar Doğu ve Batı bloğu arasındaki bir güç mücadelesinden öteye gidememiştir. Bahsi geçen dönemde tehdit algısının ve güvenlik kaygısının belirleyici olduğu dış yardımlar iki kutuplu sistemde tarafların çıkar politikalarına uyarak kendi güvenlik alanlarını belirleme çabalarının bir çıktısı olmuştur (Akçay, 2012: 12-13).

1990'lı yıllar ile Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması sonucu iki kutuplu sistemin de sonu olmuştur. ABD egemenliğindeki tek kutuplu sistemden dış yardımlar da etkilenmiş, neo-liberal kapitalist anlayış çerçevesinde daha çok sektörel bazlı kalkınma yardımlarına dönüşmüştür. Ancak 2008 yılında küresel çapta yaşanan ekonomik kriz ABD'nin üstünlüğünün sorgulanmasına yol açarken, SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu (RF) için uluslararası arenada tekrar var olmanın yolunu açan bir fırsat ortamı olmuştur (Katıtaş, 2018: 61).

Sonuç olarak dış yardımlar, geçmişten bugüne gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkeler ile üçüncü dünya ülkeleri arasında kurulmak istenen ilişkide ilk akla gelen uygulama olmuştur. Bu ilişki de kurucu rol üstlenen dış yardımların gerekçesi ise demokrasiden tutun yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması gibi unsurlar

olmuştur. Gerekli görülen kurallar çerçevesinde günümüzde belirgin bir disipline kavuşan dış yardımlar devletlerin yanı sıra uluslararası STK'lar ve çok uluslu kuruluşlar eliyle hizmet sağlamaktadır (Akçay, 2012: 13).

1.5. Dış Yardım Çeşitleri

Dış yardım çeşitleri üzerine literatürde çok çeşitli görüşler ve tartışmalar mevcuttur. Dış yardımların ne derece verimliliği olduğu, yapılan yardımların ülkeler nezdinde yarattığı fark, yardım yapan ülkelerin bu yardımları nasıl kullandıkları, dış yardımların miktarı, yardımların yapıldığı ülke ve coğrafyaların neye göre belirlendiği gibi birçok farklı şekilde ele alınmaktadır. Bu çalışmada genel bir değerlendirme çerçevesinde dış yardımlar altı ana başlık etrafında incelenmiştir.

1.5.1. İnsani Yardımlar

İnsani yardımlar genel itibarıyla deprem, sel gibi doğal afetler ile salgın hastalıklar, savaşlar sonrası yaşanan mağduriyetin giderilmesi gibi amaçlar için STK'lar, hayır kuruluşları, vakıflar gibi kurumlar tarafından tıbbi malzemesinden gıda yardımına kadar birçok şekilde gerçekleşen yardımlardır (Morgenthau, 1962: 301). İsminden de anlaşılacağı üzere insani bir boyut taşımakla beraber asıl amaç küresel sorunlar doğurabilecek durumlara önceden müdahale edilmesidir. Bunun yanı sıra insani amaçlı yapılan yardımlar, yardım yapan ülkeler tarafından bir güç gösterisine de dönüşebilmektedir. Bu minvalde donör ülkeler bu yardımları gerçekleştirirken aynı zamanda küresel anlamda sorumluluk alabildiğini ve bu sorumluluğu alabilecek seviyede olduğunu göstermek gibi amaçlar da taşımaktadır. Dolayısı ile dış yardımlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından oldukça önem arz etmektedir (Tüfekçi, 2016: 112).

1.5.2. İkili ve Çok Taraflı Yardımlar

İkili yardımlar, yardımı yapan ülke ile yardımı alan arasında yapılan yardım anlaşması çerçevesinde bir ülkeden diğer ülkeye aktarılan yardımlardır. Çok taraflı yardımlar ise, yardım ilişkisinin birden çok katılımcı ile gerçekleştiği yardımlardır. İkisi arasındaki farka değinildiğinde ise, ikili yardımlardaki yardım ilişkisinden farklı olarak çok taraflı yardımlarda yardım ilişkisi hükümetler yerine, yardım alan ülke ile uluslararası bir kurum arasında sağlanmaktadır (Arslan ve Kiper, 2015: 19).

Yardım yapan ülke ile yardımı alan ülke arasındaki siyasi, ekonomik, tarihi vb. unsurlar, dış politikaya katkısı, iki ülkenin doğrudan iletişim halinde olması gibi pek çok faktör ikili yardımları oldukça etkili ve tercih edilebilir kılmaktadır. Ancak, çatışma ihtimalinin olduğu ya

da savaş sonrası kalkınma çabalarının yaşandığı ülkelerde daha geniş çalışmalar yürütülmesi adına ikili yardımlardan ziyade bir uluslararası kuruluş vasıtasıyla organize edilen çok taraflı yardımlar daha etkili sonuçlar doğurmaktadır (Akçay, 2012: 6).

1.5.3. Askeri Yardımlar

Askeri kaynaklı dış yardımlar içerdiği siyasi ve politik anlam bakımından sıklıkla başvurulanan yardım türlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yardımlar siyasi birlikteliklerin güçlendirilmesi ve sahip olunan savunma teknolojilerinin diğer ülkelere gösterilmesi gibi amaçlar ile yapılan teçhizat ve maddi desteklerden oluşmaktadır. Yardımı alan ülkenin kendi dış politika stratejilerine hizmet etmesini amaçlayan bu yardım türü yardım alan ülkenin politikasına da doğrudan ya da dolaylı olarak etki etmektedir (Gönlübol, 2000: 153). Örneğin; İsrail'in güvenliğinin sağlanmasının kendi ulusal güvenlik çıkarlarına hizmet etmesi açısından oldukça önemli olduğunu savunan ABD, 2018 yılı verilerine göre barış ve güvenliğin tesisi amacıyla en çok dış yardımı İsrail ve Mısır'a yapmıştır (<https://www.bbc.com/>). Diğer bir örnek olarak RF'nin Suriye'de yaşanan iç savaşta Beşar Esad güçlerine yaptığı askeri yardımlar verilebilir. RF, Suriye'deki Esad rejiminin yıkılması sonucunda bölgedeki nüfuzunu kaybedeceğini düşünüyordu. Ülke içindeki Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) vb. radikal grupların ortadan kaldırılması ve bölgede tekrar istikrarın sağlanmasının ise Beşar Esad iktidarı ile mümkün olacağını dile getirmiştir. Bu bağlamda Suriye'nin hem bölgedeki nüfuzunu koruyarak kendi varlığını sağlamlaştırmayı hem küresel boyutta bir krizin yıkıcı etkilerini azaltmak gibi amaçlarla dış yardımları etkili bir şekilde kullandığı görülmüştür (<https://www.sde.org.tr/>).

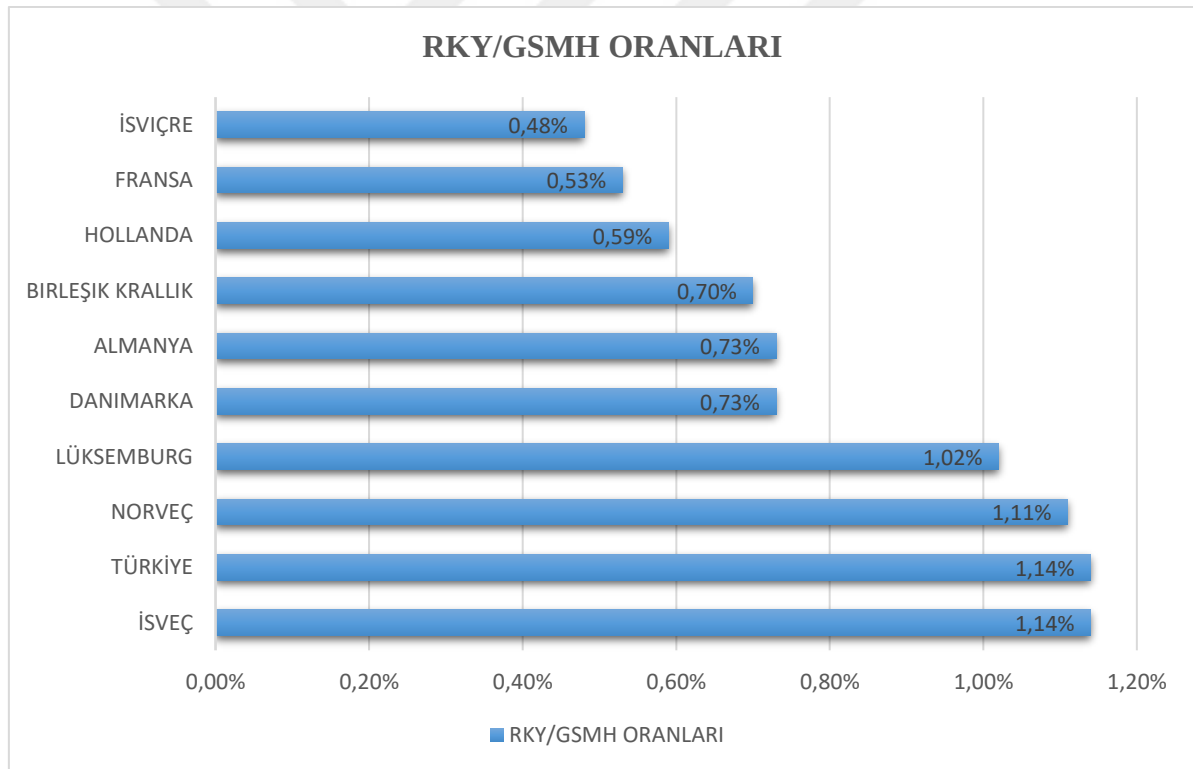
Askeri yardımların tehdit unsuru olarak kullanıldığı durumlarda mevcuttur. Örneğin; 13 Ocak 1984'de Lübnan'daki deniz piyadelerine düzenlenen saldırı sonrası ABD, terörizme destek veren ve finans sağlayan ülkeler listesine İran'ı da eklemiştir. Ayrıca İran'ın ABD'den tedarik ettiği silah sanayisinde kullanılan ürünler ve uçak yedek parçalarına önemli sınırlamalar ve yasaklar getirilmiştir. İran'a dış yardım ve kredi desteği verilmesini yasaklayarak destek sağlayacak ülkelere de ekonomik açıdan tehdit etmiştir (Ayhan, 2006: 200).

1.5.4. Kalkınma Yardımları

Kalkınma yardımları genel itibariyle, gelişmemiş-yoksul ülkelere veya az gelişmiş-gelişmekte olan ülkelere ekonomilerini ve yaşam standartlarını iyileştirmek maksadı ile yapılan yardımlar olarak tanımlanabilir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler kalkınma noktasında yatırım yapma ihtiyacı duymaktadır. Ancak yatırım yapabilmek için gerekli olan yeterli sermaye stoku ellerinde bulunmadığı için finansal ihtiyaçlarını dış yardımlar yoluyla

karşılamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Kalkınma yardımlarının ortaya çıkma motivasyonunun temelinde bahse konu olan ihtiyaçlar yatmaktadır denilebilir (Başkaya: 2011: 62).

OECD'ye göre, ülkelerin resmi kurumları aracılığı ile yoksul ve gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yardımlar RKY olarak değerlendirilirken; herhangi bir finansman akışı ya da ekonomik yardımın RKY olarak değerlendirilmesi için yardım yapılan ülkenin öncelikle iktisadi kalkınması gözetilmeli ve yardımın en az yüzde 25'i hibe olarak yapılmalıdır (Öztürk ve Öztürk, 2012: 24). Aşağıdaki grafikte 2020 yılında en iyi orana sahip 10 OECD DAC üyesi ülke ile Türkiye'nin RKY/GSMH oranları yer almaktadır. Grafik incelendiğinde, ekonomik büyüklük olarak Türkiye'nin grafikteki çoğu ülkeden geride olmasına rağmen, pek çok Avrupa ülkesine kıyasla RKY oranı oldukça yüksektir. Grafığe istinaden, kalkınma yardımlarının uygulanmaya devam edilmesi ile orta ve uzun vadede tablonun çok daha iyi noktalara ulaşacağı anlaşılmaktadır.

Grafik 1.1. DAC Üyesi Ülkelerin RKY Oranları (2020)

1.5.5. Teknik Yardımlar

Az gelişmiş/yoksul veya gelişmekte olan ülkelerin, yatırım imkanları ve insan gücü dahilinde tüm kaynaklarını en verimli şekilde kullanmaları adına gelişmiş ülkeler tarafından aktarılan bilgi birikimi ve tecrübelerin oluşturduğu yardımlara teknik yardım adı verilmektedir. Teknik yardımlar, ülkelerin kalkınmalarına destek sağlamanın yanında insan eğitimi ve

gelişimini gözeterek teknik açıdan kapasitelerinin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda ulaşılmak istenen modern teknolojiler gelişmiş ülkeler vasıtasıyla işbirliği programları dahilinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere götürülmektedir (Yelek, 2020: 27).

Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelere yönelik iki taraflı anlaşmalarla da teknik yardım yapabilirler. Örneğin; ABD'nin Uluslararası Kalkınma Ajansı vasıtasıyla gerçekleştirdiği mali yardımların yanında teknik yardımlar yaptığı da görülmektedir. Benzer şekilde Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ve Afrika ülkelerindeki öğrencilere hem eğitim hizmeti sağlamakta hem de eğitim programları düzenleyerek çeşitli alanlarda teknik eğitim desteği faaliyetlerinde bulunmaktadır (Özmutlu, 2010: 97).

1.5.6. Proje ve Program Yardımları

Az gelişmiş ülkelerin bir projeyi gerçekleştirmek için kendi kaynaklarının yetersiz olduğu durumlarda yalnızca gerçekleştireceği proje masrafları için kullanması için verilen kredi veya hibelere proje yardımı denmektedir. Program yardımları ise, ülkenin ödeme dengesizliği yaşadığı durumlarda herhangi bir proje koşulunun aranmadan verilen faiz oranları uygun ve uzun vadeli kredilerdir (Öztürk ve Öztürk, 2012: 5). Bu tip yardımlar program yardımlarının yanında yatırım projelerini de kapsamakla birlikte yatırım projelerinin, yardım alan ülkenin fiziki sermayesini artı yönde etkilemesi önemlidir. Ayrıca program yardımlarıyla birlikte bütçe ve ödemeler dengesinin desteklenmesinin yanı sıra demirbaş yardımı, sektörel yardım ve emtia finansmanını da kapsamaktadır (Akgün, 2010: 19).

1.6. Yumuşak Güç Bağlamında Türk Dış Yardımlarının Geçmişi

1.6.1. Osmanlı Dönemi Türk Dış Yardımları

Yumuşak güç uygulamalarının ilk örneklerine dair kesin bilgiler olmasa da yumuşak güç uygulamalarının devletlerin ortaya çıktığı eski dönemlere kadar uzandığı düşünülmektedir. Öyle ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman ve gayrimüslimlere yönelik insani yardım faaliyetleri, vakıflar aracılığıyla yapılan yardımlar ve hoşgörülü tutumları yabancılar açısından hayranlık uyandırmıştır. Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte "imparatorluk" ünvanını kazanmış ve güçlü bir askeri ve ekonomik yapıya sahip olmasından dolayı yardım için başvuru alan bir devlet olmuştur. Bununla beraber Yavuz Sultan Selim'in halifeliği Osmanlı İmparatorluğu'na getirmesiyle birlikte Osmanlı Devleti tüm Müslümanlar üzerinde bir lider rolü üstlenmiştir. Bu rol, imparatorluk sınırlarını aşarak Müslüman toplumlara yardım eli uzatmayı bir sorumluluk haline getirmiştir. Gerçekleştirilen dış yardımlara bakıldığında denizaşırı coğrafyalardaki İslam topraklarını İngiltere, Portekiz, Hollanda gibi dönemin güçlü donanmalarına sahip ülkelerin sömürsünden korumak amaçlı

olduğu görülmüştür. Yardımların çeşitliliği dönemin dış politika çerçevesi münasebetiyle daha çok dini bağlar ile stratejik gereksinimlere bağlı olarak gelişmiştir. Daha çok manevi yükümlülük ve taktiksel özellikler taşıyan hibe ve teknik destek mahiyetinde yardımların Osmanlı ekonomisine bir katkısının olup olmadığı konusunda ise belirsizliklerin olduğunu söylemek doğru olacaktır (Akçay, 2012: 47).

1.6.1.1. Batı Dünyası ve Gayrimüslimlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı dönemi dış yardımlarında dönemin politik tablosu ve güç dengesi dinamiğinin de büyük rol oynadığı aşikardır. Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıl sonlarında dönemin büyük güçlerinden biri olan İspanya'nın Avrupa'da kurmaya çalıştığı üstünlüğe karşı Büyük Britanya'ya yaptığı yardım ise, donanma gücü dengesi bakımından bir güvenlik stratejisi olup dış politika tercihlerini yansıtmaktadır. Bu yardım politikası 18. yüzyılda Osmanlı'nın güç kaybetmeye başlamasıyla biraz da niteliğini değiştirmiştir. Zira Osmanlı sınırları içerisindeki gayrimüslim azınlık diğer devletlerin yardımlarına yönelmeye başlamış, Osmanlı yönetimi de İngiltere, Rusya ve Fransa gibi ülkeler ile yardım ilişkilerinin tesisine yönelirken yardımların artırılması ve iyileştirilmesi konusunda zorlamaya tabi tutulmuştur. Öyle ki bu zorlanma uzak coğrafyalardaki gayrimüslimlere kadar uzanmış kilise inşaatı yardımına kadar gitmiştir. Osmanlı maliyesinin sıkıntılı olduğu dönemde yardımlara ayıracak yeterli bütçesi olmadığı halde yapmış olduğu bu yardımlar daha çok dönemin konjonktürel yapısı gereği ve prestij sağlama güdüsüyle yapılan yardımlardır (Akçay, 2012: 47-48). Örneklerden de anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın Türk ve İslam dünyasına yönelik yaptığı yardımlar düşman güçlere karşı korumacılık politikası etrafında şekillenmiştir. Gayrimüslimlere yapılan yardımlar da ise dönemin siyasi durumu ve güvenlik politikasının etkili olduğu görülmektedir.

1800 yılında İngiltere'de yaşanan kıtlık sebebi ile İngiltere Devleti Tekirdağ, Çanakkale ve Mora Yarımadası gibi sahil ve bölgelerden günlük buğday satışı talep etmiştir. Osmanlı Devleti bu talebe ve iki devlet arasındaki dostluk münasebetine dayanarak Rumeli ve Anadolu sahillerinin uygun olan yerlerinden kırk elli bin kile buğdayın satışına izin verilmesini uygun görmüştür (BDGAM: 2016: 58-59). 1847 yılında Bükreş'teki yangın zedelere Sultan Abdülmecid tarafından yapılan yardım ve aynı yıl kıtlık sebebiyle İrlanda halkına yapılan yardım Osmanlı'nın insani yardım konusundaki tutumuna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle İrlanda'ya yapılan yardımın izleri bugün bile hissedilmektedir. Öyle ki Katolik İrlanda halkının yaşadığı kıtlık için hazırlanmış olan iki erzak gemisi İngiliz engeline takılmasına rağmen planlanan limandan 70 mil uzaklıktaki başka limana boşaltılarak zor da olsa ulaştırılmıştır. İrlanda soyluları tarafından padişaha gönderilen mektup ise, dönemin siyasi

dengeleri açısından ne derece önemli bir yardım olduğunu göstermektedir (BDAGM, 2016: 76-80).

1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile devam eden süreçte Osmanlı Devleti tarafından gayrimüslimlere yönelik olarak birtakım imtiyazlar ve ekstra haklar düzenlenmiştir. Büyük devletlerin baskı ve zulümleri ile bağımsızlık hareketlerinin meydana geldiği bu dönemde gayrimüslimlere tanınan ekstra haklar, finansal ve lojistik destekler ile gayrimüslimler üzerindeki nüfuzun devamı sağlanmıştır. Osmanlı'nın bu yardım ve hoşgörülü politikası gayrimüslim tebaa üzerindeki yumuşak gücünü sürdürmekle kalmayıp dönemin büyük devletleri karşısında kazandığı prestij ile dış politikasının elini güçlendirmiştir.

1855 yılında Osmanlı Devleti tarafından ABD'ye askerî amaçlar için kullanılması üzerine deve gönderilmiştir. ABD, ordusunun nakliye gücünü daha da güçlendirip verimliliğini artırmak üzere daha önce hiç temas kurmadığı Osmanlı Devleti'nden deve almak hususunda yardım talebinde bulunmuştur. Sultan Abdülmecit'in onayı ile ABD'ye askeri alanda kullanılmak üzere gönderilen bu develer aynı zamanda ABD için yapılan ilk askeri yardım olma özelliğini de taşımaktadır (<https://www.yenisafak.com/>).

Osmanlı Devleti'nin Yumuşak Gücüne güzel bir örnekte Fransa'ya yapılan yardımlarda görülmektedir. 1856 yılında Fransa'da yaşanan nehir taşkınları sebebiyle zarar gören halka Sultan Abdülmecid tarafından 40 bin franklık bir yardım uygun görülmüştür. Söz konusu para yardımı bir mektup ile Fransa Dışişleri Bakanlığı'na ulaştırılmıştır. Sultan Abdülmecid'in zor durumdaki Fransa halkına yaptığı bu yardım Fransız Monitör gazetesinde yayınlanmış ve kamuoyu nezdinde oldukça olumlu tepki ve övgülere mazhar olmuştur (BDGAM, 2016: 83).

Osmanlı maliyesinin sıkıntılı durumuna rağmen 19. yüzyıl sonlarında dahi dış yardımlar devam etmiştir. 1869 yılında Bulgaristan'ın Bergos kasabasında inşaatı bitmeyen kilise için kasaba halkı Sultan Abdülaziz'den yardım talep etmiştir. Bunun üzerine Sultan Abdülaziz'in emri ile 5 bin kuruşluk yardım gönderilmesi uygun görülmüştür (BOA, 2006: 43). Aynı şekilde 1872 yılında Bosna Yenipazar kentindeki bir kilise inşaatı içinde Osmanlı Hazinesi'nden yardım yapılması uygun bulunmuş, halk sevinç ve teşekkürlerini Sultan Abdülaziz'e bir mektup ile sunmuştur (BOA, 2006: 24).

Nitekim 1876 yılında İsveç'te bir gıda kıtlığı kendini göstermiş, Osmanlı Devleti de İsveç ile yıllardır süregelen dostluk ilişkisine istinaden Selanik ve Galos İskelelerinden temin edilen 73.600 İstanbul kilesi buğdayın İsveç'e gönderilmesini sağlamıştır (BDGAM, 2016: 129). Diğer benzer bir yardım da 1888 yılında İsveç'te yangından zarar görenler için yapılmıştır. Lahey ve Stockholm Sefiri Karaca Paşa yazdığı mektup ile Padişah tarafından şefkat ve merhamet duygularıyla yangından zarar gören muhtaç durumdaki kişilere yapılan

2500 franklık yardımın İsveç Kraliyeti ve milleti tarafından şeref ve sevinçle karşılandığını ifade etmiştir (BDGAM, 2016: 131).

İlgi çeken bir diğer dış yardım örneği ise, 31 Mayıs 1889'da ABD'nin Pensilvanya eyaletine bağlı Johnstown şehrinde yaşanan “*yüzyılın sel felaketi*” ve takiben 1 Haziran'da başlayan üç günlük bir yangın sonucu binlerce kişi ölmüş ve ekonomik açıdan büyük hasar oluşmuştur. Bölgeye ilk yardım ulaştıran ülke ise Osmanlı Devleti olmuştur. 200 Osmanlı lirası ve gıda yardımı ulaştıran Osmanlı Devleti benzer şekilde 1894 yılında da Minnesota ve Wisconsin eyaletlerinde çıkan yangın sonucu 300 lira nakdi yardım göndermiştir. Bu yardım Chicago Daily Tribune başta olmak üzere Amerikan basınında yer edinmiştir (<https://www.sabah.com.tr/>). ABD'nin Osmanlı topraklarında yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerinden rahatsızlık duyulmasına karşın Padişahın yaptığı yardım, Amerikan kamuoyunun kazanılması ve Osmanlı'nın Yumuşak Gücüne olan katkısından dolayı önemlidir.

Bu yardım ilişkileri, Amerikan ve Türk toplumu açısından bir bağ kurulmasına ve iki toplum arasındaki dini farklılığın eritilerek Müslüman ve Hristiyan topluluklar arasında ilişkiler olumlu bir tablo sergilemiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler ticari boyutta ilerlerken diplomatik münasebetler ise asgari düzeyde bir nezaket çerçevesinde yürütülmüştür. Karşılıklı yardım ve işbirliği ortamı iki ülke arasındaki ilişkilerde gözle görülür bir yükselişe sebep olmuştur. Nitekim ABD hükümeti elçilik düzeyini orta seviyeden büyükelçilik seviyesine yükseltme talebinde bulunmuştur (Ürekli, 2007: 42).

1.6.1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Türk ve İslam Dünyasına Yönelik Yapılan Yardımlar

Dinin korunması ve zulmün giderilmesinin ön planda olduğu bir yardım örneği ise, Endonezya'nın Sumatra adasının kuzeyindeki Açe Sultanlığı'nın Portekizlilerin saldırısı üzerine Osmanlı'dan yardım talep etmesi sonucu yapılmıştır. Açe hükümdarına gönderilen 20 Eylül 1567 tarihli cevabi mektupta Portekizlilere karşı yardım amacıyla 15 kadirge ve 2 parçadan oluşan bir filo, top, silah ustaları, askeri uzmanlar ve çeşitli sanatkarların da gönderildiği belirtilmiştir (BDGAM, 2016: 19-21).

Osmanlı Devleti'nin dış yardım anlayışında şüphesiz Mekke ve Medine'nin önemi ayrıcalıklı olmuştur. 1573 yılında II. Selim'in emriyle Harem-i Şerif'in kubbeleri için bağışlanan 14 bin sikke altın ve hac mevsiminde kullanılan su yollarının tadilatı için ayrılan 336 bin sikke altın Mekke ve Medine'ye verilen önemin göstergesi niteliğindedir. Kutsal topraklara yapılan bu yardımlar ekonomik sarsıntıların yaşandığı dönemlerde bile etkinliğini korumuş, bir hizmet kültürü olarak toplumsal yapıya yerleşmiştir (BOA, 2006: 324).

1889 yılında Uman Şeyhi Zayed'in İngiliz desteğiyle topladığı 20 bin kişilik bir ordu ile Katar'a sefer yapmak için hazırlandığı haberini alan Katar Kaymakamı Casim, Osmanlı Devleti'ne yardım çağrısında bulunmuştur. Katar kaymakamının talebi Babiali tarafından uygun bulunmuş ve Katar'a destek amaçlı Basra'da bulunan gemiler ile 500 asker gönderilmiştir. Osmanlı Devleti Katar'ın güvenliğini ilerleyen yıllarda da muhafaza etmeye çalışmış, hatta 1913 yılında İngilizlerle yapılan anlaşma sonucu Katar'ın bağımsızlığına giden yolu Osmanlı Devleti açmıştır denilebilir (Kurşun, 2004: 88).

Osmanlı maliyesinin devam eden sıkıntılı durumuna rağmen yardım talepleri mümkün olduğunca geri çevrilmemiştir. 1900 yılında Hindistan'da baş gösteren kıtlıkta müşkül durumda olan Müslüman halk için düzenlenen yardım biletlerinden elde edilen gelirin ile erzak alınarak deniz yoluyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması kararlaştırılmıştır. İhtiyaç sahiplerine ulaştırılacak yardımın bölge halkı üzerinde olumlu etkiler uyandıracağına da altı çizilmiştir (BDGAM, 2016: 165). 1906 yılında benzer bir yardım örneği de Sicilya Vezüv'de meydana gelen volkan patlaması sonucu gerçekleşmiştir. Volkan patlaması sonucu mağdur olan halka Padişahın teşviki ve izni ile yapılan konsere ait biletlerin 100 adedinden elde edilen gelirin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması kararlaştırılmıştır. İtalya Kralı bir telgraf ile mağdurların yararına yapılan konserin bizzat padişah tarafından icra edilmesinin tarafınca ne kadar önemli olduğunu ve samimi hislerini belirtmiştir (BDGAM, 2016: 175-176).

1.6.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Yardımları

Türkiye Cumhuriyeti dağılan Osmanlı Devleti'nin bazı niteliklerini devralmıştır. Yeni kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti savaş yorgunu olmakla birlikte ekonomik olarak iyi durumda olmamasına rağmen Osmanlı coğrafyasına ilgisiz kalmayarak dış yardımlarını sürdürmeye devam etmiştir. Osmanlı Devleti dış yardım anlayışı pek çok örnekten de anlaşılacağı üzere; din ve ırk ayrımı gözetmeyen insani bir boyut çerçevesinde sergilenmiştir. Lakin Osmanlı Devleti'nin dini inancı gereği bir İslam ülkesi olması sebebiyle Müslüman halklara verilen önem ve ayrıcalığı da inkâr edilemez. Müslüman tebaaya verilen öncelik Cumhuriyet dönemi dış politikasında da gözle görülür bir şekilde devam etmiştir. Balkan ve Sadabat Paktları ile kurulmaya çalışılan iyi ilişkiler ve işbirliği ortamı ve Atatürk'ün özellikle Buhara ve Afganistan'a olan ilgi odaklı yaklaşımı bu önceliği örnekler niteliktedir (Akçay, 2012: 57-58).

Anadolu'da yaşanan İstiklal mücadelesi döneminde Osmanlı'dan kopan Türk ve İslam topluluklarının beklediği yardımlar dönemin olumsuz şartları sebebiyle istenilen şekilde karşılanamamıştır (Saray, 1995: 5). Buna rağmen yardım konusunda az da olsa olumlu

gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, 1918 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti ile siyasi, iktisadi, hukuki, ticari ve kültürel alanları içeren karşılıklı yardım anlaşması yapılmıştır. Azerbaycan bu anlaşma gereğince İngiliz güçleri, Ermeni ve Bolşevik çetelerinin yurtlarını işgaline karşı Osmanlı'dan yardım talebinde bulunmuştur. Azerbaycan'ın yardım talebinin olumlu karşılanması üzerine Nuri Paşa komutanlığında kurulan yaklaşık 11 bin kişiden oluşan Kafkas İslam Ordusu şiddetli çatışmalar neticesinde Bakü'yü kurtarmıştır. Zafer sonrası Türk askerleri Bakü halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmış, 2 ay Azerbaycan'da kalarak ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamışlardır. Fakat Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi üzerine 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmış, mütareke gereği Kafkas İslam Ordusu savaştan önceki sınırlarına geri çekilmek durumunda kalmıştır. Savunmasız durumda kalan Bakü çok geçmeden 1200 kişiden oluşan İngiliz ordusu, Kazak ve Ermeni kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir (<https://www.trthaber.com/>).

Azerbaycan'a bu zor zamanında Türkiye'nin yapmış olduğu askeri yardım, bölge halkı ve bilakis Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti üst yöneticileri tarafından minnetle anılmıştır. Özellikle F. Hoyski'nin 17 Kasım 1918 tarihli Azerbaycan Parlamentosu açılışında yaptığı konuşma bu anlamda oldukça değerlidir. Hoyski yaptığı konuşmada şu sözleri sarf etmiştir:

“İçişlerimizin çok düzensiz olduğu bir zamanda hükümet asayişini sağlamada aciz bir durumdaydı ne askeri gücümüz vardı, ne de silahımız, böyle olunca durum içte düzeltilemezdi. Dış bir güce ihtiyaç duyularak Türkiye'ye müracaat edildi. Türkiye-Azerbaycan Anlaşmasının bir maddesine göre memleketimize gerekli olduğu durumda düzenimizin korunması için Türkler bize asker vermeliydiler. Biz bazı şartlardan dolayı dışarıdan yardım almak için başka millet ya da devlete müracaat edemedik. Etsek de bir sonuç alamazdık. Onun için de aynı din ve millettten olduğumuz Türkiye'ye müracaat edildi” (Benhür, 2009: 28)

Bakü'nün işgalinin devamında Sovyet Kızıl Ordusu'nun Azerbaycan'a müdahalesi ile 1920 yılında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Sovyetlere bağlanmıştır. Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiyi anlamak için Mustafa Kemal'in, dönemin Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir'e yazdığı gizli emir önem arz etmektedir. Mustafa Kemal'in yazdığı gizli emirde, Azerbaycan'ın bağımsız ve hür bir devlet olması taraftarı olduklarını ve bu yönde gerekli her türlü desteğin verileceği, Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol gibi iktisadi her türlü kaynağın yeniden kendi bünyesine geçmesi ve Karabağ gibi kritik noktaların Azerbaycan'a bağlı kalması için çalışılacağından bahsedilmektedir. Bahse konu mevzular çerçevesinde bakıldığında Türkiye'nin Azerbaycan ile sürdürdüğü yardım ve iş birliğinin stratejik temeller üzerine oturtulup öncelikli konulardan biri olduğu, günümüzde dahi devam eden yardımlardan anlaşılmaktadır (Saray, 1995: 6-11).

İstiklal Savaşı mücadelesinden galip çıkan yeni Türk devleti gerek dış politikasını gerek söz konusu dış yardımlarını dönemin siyasi dengelerini gözeterek uygulamaya çalışmıştır. Dönemin ekonomik sıkıntıları, iç politikadaki belirsizlikler ve sonrasında Soğuk Savaş dönemi, yardımların planlı olmasından ziyade görev yapan diplomat ve bürokratların kendi çabasıyla gerçekleşmiştir. Bu durumda dış yardımlara istenilen ağırlık verilemese de özellikle Balkanlar, Afrika, Orta Asya ve Afganistan'a yapılan yardımlar ile Türkiye'nin uzun vadede Yumuşak Gücüne katkı sağlayacak etki sağlanmıştır. Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi adına bu bölümde Cumhuriyet döneminden 1992 TİKA'nın kuruluşuna kadar olan süreç ele alınmıştır. Gerek Kızılay'ın gerekse TİKA'nın kuruluşu ile artan yardım faaliyetleri ise ikinci bölümde anlatılmıştır.

1.6.2.1. 1923-1992 Yılları Arası Türk Dış Yardımları

Dönemin Türk dış yardımları açısından Atatürk'ün Balkan coğrafyası, Orta Asya-Kafkasya ve Afrika coğrafyasına olan özel ilgisi oldukça dikkate değerdir.

Türk-Sovyet ilişkileri İstiklal Savaşı sırasında Sovyetler'in kendi iç savaş mücadelesine rağmen Türkiye'ye yapmış olduğu destek ile Cumhuriyet döneminde de olumlu bir atmosferde devam etmiştir. Yeni kurulmuş olan iki devlet arasındaki olumlu ilişki Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkileri de pozitif yönde etkilemiştir. Öyle ki 1926 yılında Gümrü'de yaşanan büyük deprem üzerine Türkiye Cumhuriyeti depremzedelerin yakacak ve barınma ihtiyacına istinaden Sarıkamış ormanlarından kesilen 300 ton ağacı Gümrü'ye göndermiştir. Bu yardımıyla Türkiye yumuşak güç bağlamında ikili ilişkilerini derinleştirirken hem de insani görevini yerine getirmiştir (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>).

Osmanlı dönemine değin uzanan Afganistan-Türkiye ilişkisinde ilk temas dönemin Afganistan Kralı Amanullah Han'ın davetiyle gerçekleşmiştir. Han'ın davetine icaben sağlık ve eğitim uzmanlarının oluşturduğu bir Türk heyeti Afganistan'a giderek uzmanlık alanlarında ülkeye altyapı desteği sağlamışlardır. Hatta 1912 yılında Türk uzmanların desteği ile Afganistan'ın ilk devlet hastanesi inşa edilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin resmi bir boyut kazanması ise, 1921 Afgan-Türk Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ile olmuştur. Antlaşmayı müteakiben Türkiye Afganistan'a sağlık ve eğitim gibi alanlarda pek çok yardımda bulunurken aynı zamanda Afganistanlı öğrencilere de kucak açarak Türkiye'de eğitim almalarını sağlamıştır (Dashti, 2021: 126-127).

İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip güçler dengesinde siyasi değişiklikler yaşanırken önemli kilometre taşları da yerinden oynamıştır. Sömürgeci devletler bünyesindeki topluluklarda yaşanan ulusçuluk hareketleri ile sömürge devletleri yıkılarak yerini birçok

bağımsız ülke almıştır. Bu dönemde Türkiye'nin bağımsızlığını kazanan yeni devletlerle olan tarihi bağlarını harekete geçirecek yardım ilişkisi ve teknik iş birliğini kuramaması sebebiyle dış politika açısından durağan bir döneme girilmiştir. 1960'lı yıllarda yaşanan Kıbrıs bunalımında Türkiye'nin BM platformunda yaşamış olduğu yalnızlık bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin göz ardı edilmesinin bir cezai karşılığı olmuştur (Davutoğlu, 2004: 72). Türkiye'nin içinde bulunduğu dönemin ekonomik şartları ile yardım veren bir ülkeden ziyade yardım alan bir ülke konumunu alması da yardımlar noktasında yaşanan pasifliği açıklar niteliktedir. Örneğin, 1949'da ABD'nin İsrail'i tanıması ve desteklemesi üzerine Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile hali hazırda Batı'ya olan yöneliminin etkisi ve ABD yardımına duyulan ihtiyaç ile İsrail'i tanımıştır. Bu tanıma Arap ülkeleri tarafından hoş karşılanmayacağı için Türkiye İsrail'i 1948'de de facto olarak tanıyıp, Arap Devletleri İsrail ile müzakerelere başlayıp zımnen bir tanıma gerçekleştirdikten sonra asıl tanımayı gerçekleştirdiğini öne sürecektir (Özcan, 2006: 7).

Arap Devletleri ile yaşanan gergin ortam dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile Libya Başbakanı Mustafa Halim'in görüşmesi üzerine bir nebze yumuşamıştır. Yapılan görüşmede Libya Başbakanı Halim Cezayir'in Fransızlara karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde Türkiye'den silah yardımı talebinde bulunmuştur. Her ne kadar talep edilen yardımın NATO müttefiki Fransa'yı kışkırtma ihtimali olsa da Menderes bu yardım talebini geri çevirmemiştir. Ancak önlem olarak gönderilecek silah yüklü gemideki bütün askeri mühimmatlar üzerinden tüm tanıtıcı işaretler silinmiş, geminin Cezayir yerine Libya'ya gittiği gösterilerek gizli bir şekilde Cezayir'e ulaştırılmıştır (Akçay, 2012: 66.). Gönderilen askeri mühimmat arasında 1000 adet piyade tüfeği, 100 adet makineli tüfek, 18 adet havan topu ile 25 adet büyük top bulunmaktadır. Gerilen ilişkiler tam manasıyla toparlanmasa da Türkiye'nin aldığı bu riskli karar neticesinde yaptığı yardım, Libya ve Cezayir tarafında oldukça olumlu bir etki bırakmıştır (<https://www.hurriyet.com.tr/>).

Özellikle insani yardımların ulaştırılması noktasında Türk Kızılay'ının Dışişleri Bakanlığı ve büyükelçiliklerle kurduğu iş birliği çerçevesinde dış yardımlar konusunda oldukça aktif bir rol izlediği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan yıkıcı etkiler ile çıkan Yunanistan, özellikle tarımsal alanda oldukça büyük bir felakete maruz kalmıştır. Savaşın beraberinde Yunanistan'da "Büyük Açlık" diye nitelendirilen beraberinde sefalet ve iç karışıklığın baş gösterdiği bir dönem yaşanmıştır (<https://www.hurriyet.com.tr/>). Türkiye Yunanistan'ın yaşadığı bu felakete elbette sessiz kalmamıştır. Olası bir saldırı için geminin her iki tarafına da Kızılay amblemi yapıştırılan Kurtuluş Vapuru isimindeki yardım vapurunu 14 Ekim 1941'de Yunanistan'a gönderir. Kurtuluş Vapuru ile Yunanistan'a ulaştırılan yardımlar

arasında buğday, pirinç ve fasulye gibi gıdalardan oluşan 50 tonluk bir gıda malzemesi, giyim eşyası ve tıbbi malzemeler yer almıştır (Keser, 2010: 221-222). Kurtuluş Vapuru diğer bir insani yardım seferinde kötü hava şartlarından dolayı denize batmış, mürettebat Marmara Adası'na sığınarak kurtulmuştur. 6 ay kadar aksayan yardım seferleri Dumlupınar, Güneysu, Konya, Tunç ve Aksu gemileri ile 1946 yılına kadar Yunanistan'a gönderilmeye devam etmiştir (<http://kizilaytarih.org/>). Ayrıca Kurtuluş Gemisi ile büyük açlık ve felaketin yaşandığı Yunanistan için Türkiye'nin yaptığı yardımları konu alan bir belgesel çekilmiştir. Kurtuluş Vapuru ile gelen yardımlardan faydalanan bir Yunan vatandaşı olan Kyriakos Georgiadis, Kurtuluş Vapuru'nun gelişi ve yaşanan acı dolu günleri şöyle ifade etmiştir:

“Açlık ve sefalet hüküm sürüyordu. O kadar çok insan ölüyordu ki gömmekte zorlanıyorduk. Kurtuluş'un yardımları halkıma nefes aldırdı. Vapur geldiğinde herkes sevinç içinde limana koşardı. Tam benim dükkânımın önüne yanaşan gemiden kasa kasa yumurta, fasulye, mercimek, nohut indirilirdi. Belediye, erzakı halka dağıtırdı. Geminin kaptanı ile hiç konuşmadım ama mürettebatına talimat verip erzakın indirilmesiyle bizzat ilgilendiğine hep tanık oldum. Geminin battığını öğrendiğimizde hepimiz çok üzülmüştük. Kurtuluş'u hep minnetle andık” (Vatan Gazetesi, 10.09.2006).

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız bir politika sergileyip savaşa girmemesine rağmen savaştan yenik çıkan bitap durumdaki ülkelere insani yardım sağlamak için oldukça büyük çaba sarf etmiştir. Ayrıca Türkiye'de elçiliği olan pek çok ülke çeşitli cephelerde esir düşen askerlerine yardım gönderebilmek için Türkiye'ye başvurmuştur. Örneğin, 17 Mayıs 1940 tarihinde Polonya'nın İstanbul Başkonsolosluğunca savaş sebebiyle ülkelerinde Almanlara esir düşen birçok Polonyalı vatandaş olduğu bildirilmiştir. Hali hazırda savaş sebebiyle ülkelerini terk edip Türkiye'ye gelen Polonyalı mültecilerin esir düşen vatandaşlarına yardım etmek üzere hazırladıkları yardım kolilerini ulaştırabilmek için Türkiye'den yardım talebinde bulunmuşlardır. Türkiye'nin olumlu yanıtı üzerine Kızılay'a teslim edilen yardımlar için sevk işlemleri başlatılarak yardımların ulaştırılması sağlanmıştır (Keser, 2009: 188).

Esirlere yapılan yardımlara diğer bir örnek ise, Fransız Büyükelçiliği'nin Almanya'da esir düşen askerleri için hazırlanan yardımın Kızılay aracılığıyla Almanya'ya ulaştırılması talebi ile gerçekleşmiştir. Türk Hükümeti tarafından uygun bulunan yardım talebi üzerine 20 adedinin Ankara'da bulunan Fransız Komitesi tarafından bağışlandığı 270 adet yün yorgan Kızılay vasıtası ile Almanya'daki Fransız savaş esirlerine ulaştırılmak üzere plana alınmıştır (Koç, 2018: 103).

Kızılay sadece esirler konusunda değil doğal afetler sonucu muhtaç duruma düşen ülkelerin halklarına yaptığı yardımlar noktasında da oldukça aktif bir rol üstlenmiştir. Nitekim 1947 yılında İngiltere'de yaşanan sel felaketinden zarar gören halka hükümet ve Kızılay

tarafından yardım yapılmıştır. Yapılan yardıma istinaden İngiltere Kızılhaç Başkanı Lord Woolton Kızılay Başkanı'na bir teşekkür mektubu iletmıştır (BDGAM, 2016: 226). Benzer bir şekilde 1954 yılında Irak'ta vuku bulan sel felaketi nedeniyle zarar gören Irak vatandaşlarına Türk hükümeti adına 50 ton buğday gönderilmesi kararlaştırılmıştır (BDGAM, 2016: 229). Yine 1967 yılında sel baskınları nedeniyle yaşanan mağduriyetin giderilmesi amacıyla Suriye, Irak ve Afganistan'a 500'er adet battaniye ve elzem nitelikteki ilaçlar Pan Amerikan Havayolları'nın ücretsiz sevkiyatı ile mağdurlara ulaştırılmıştır (Akçay, 2012: 86).

Türkiye 1950'lerin sonu ve 1960'ların başında başlayan dekolonizasyon süreci ile beraber Afrika kıtasında bağımsızlığını kazanan ülkeleri tanımıştır. Yeni bağımsızlık kazanan bu ülkeler ile diplomatik ilişkiler kurularak birkaçında daimî elçilikler açılmıştır. Ancak Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile kurmaya çalıştığı bu diplomatik ilişkiler uzun vadeli olmamıştır. 1970 yılı itibariyle Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkiler hatırı sayılır bir gelişme gösterse de Sahraaltı Afrika'ya yönelik ilişkilerde bir gelişme sağlanamamıştır (Özkan, 2012: 21). Sahraaltı Afrika'ya yönelik gelişme asıl 1985 yılında Sahra-altı Afrika'da kuraklığın baş göstermesi ile olmuştur. Bakanlar kurulu ile kabul edilen 10 milyon Amerikan doları değerindeki gıda yardımı aynı zamanda Türk dış yardımlarındaki ilk resmi düzenleme olma niteliği de taşımaktadır (Kulaklıkaya ve Aybey, 2008: 263).

1986 yılına gelindiğinde Afrika ülkelerine yapılan yardım faaliyetleri hız kazanarak 1987 yılında 12154 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince yardım konseptinde tüm ülkeleri kapsayan bir düzenleme yapılmıştır. Bahse konu düzenleme ile yardımların nasıl ve ne kadar yapılacağı gibi prosedürler Devlet Planlama Teşkilatı'nın bağlı bulunduğu ilgili devlet bakanlığına devredilmiştir. 1985 yılı itibari ile artan gıda ve teknik yardımlarının Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren DAC kriterleri kapsamında ilk kez bir dış politika aracı niteliğinde kullanıldığı değerlendirilmektedir. Öte yandan Balkan bölgesine gereken önemin verilmemesi ve Osmanlı kültürünün ve dini bağının korunamaması sonucu Balkan coğrafyasındaki Müslüman-Türk kimliği ve aidiyet duygusunun zayıflamasına, dolayısıyla Türk dış politikasının sınır-ötesi faaliyetlerinin de azalmasına yol açmıştır. Bunların yanı sıra Türkiye'de sivil toplum anlayışının tam anlamıyla oluşmamış olması ve yardım faaliyetlerini düzenleyecek merkezi bir yapının olmayışı özellikle Sovyetlerin dağılmasına müteakip Orta Asya ve Balkan coğrafyasında oluşan boşluğun değerlendirilmesi hususunda Türk STK'larının bu bölgelerde iş birliği ve yardım faaliyetlerinde etkisiz kalmasının önemli sebeplerindendir. Bu bağların yeniden şekillenmesi ise TİKA'nın kuruluşu ile ilerleyen yıllarda faaliyete geçirilen iş birliği ve yardım çalışmalarıyla mümkün olabilmektedir (Akçay, 2012: 66-67).

1.6.2.2. 1992-1999 Yılları Arası Türk Dış Yardımları

1990'lı yıllar ile beraber küreselleşme hız kazanmış, Sovyetler'in dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi olaylar uluslararası ilişkiler de önemli değişiklere yol açmıştır. Türkiye Soğuk Savaş'ın doğu-batı bloğu çekişmesinde tarihi ve dini bağlarını etkili bir şekilde koruyamamıştır. Ancak zayıflayan Sovyetlerin yarattığı boşlukta Orta Asya, Balkan coğrafyası ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan bağımsız ülkeler ile kurulmaya çalışılan iş birliği ve yardımlaşma süreci, Türkiye'nin tam anlamıyla etkili olamadığı Osmanlı coğrafyası ile ilişkilerini iyileştirmesinin önünü açmıştır. Bu gelişmeler ışığında Türk iç ve dış politikasında da değişiklikler yaşanmıştır. Örneğin Özal dönemi dış politikası yeni-Osmanlıcılık yaklaşımı çerçevesinde Balkan coğrafyası, Orta Asya ve Kafkasya'yı jeopolitik fırsatlar olarak gören ve bu bölgelere kucak açan bir politika benimsenmiştir. Refah Partisi ise dış politikada İslam ülkelerini ön plana çıkarmış, bu da teröre karşı gösterilen milliyetçi duygularla perçinleşmiştir. 1999 yılı seçimlerine gelindiğinde Türk dış yardımları ve iş birliği politikası, iktidarı paylaşan iki milliyetçi parti ekseninde yön almıştır.

Özal 1993 yılının Şubat ayında Taksim Meydanı'nda gerçekleşen Bosna Hersek Mitingi'nde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Ortadoğu ve Balkan coğrafyasındaki emperyal medeniyetin bir uzantısı olduğunu, 21. yüzyılın Türk yüzyılı olacağını, böylesine bir fırsatın ancak 400 yılda bir tekerrür edeceğini, dolayısıyla Balkan coğrafyası, Suriye, Kuzey Irak ve dahası Adriyatik'e kadar Türkiye'nin etki sahasını genişletmesi gerektiğini dile getirmiştir (Durgun, 2020: 306). Böyle bir amacın mümkün olabilmesi ise bu anlayışın tüm Türk dünyası ile etkileşime geçilerek, geçmiş tarihin temel değerlerine bilinçli bir şekilde sahip çıkarak mümkün olabileceğinin de altı çizilmiştir. Cengiz Aytmatov'un ifade ettiği üzere; *“Türk Rönesans'ının tomurcuk açmaya başladığı bu çağda Türk dünyasına ait ebedi eserlerin, edebi şahsiyetlerin ve diğer sanat eserlerinin bütün Türk dünyasında işlenmesi, tanınması ve bunlara haz duyulması çalışmalarına suretle devam edilmelidir”* (Türkkahraman ve Fidan, 2005: 80).

Demirel ise Avrasya'nın bir nüfuz ya da güç gösterisi alanı olmadığını, Avrasya ülkelerinin küreselleşen dünyada uluslararası toplum ile bütünleşerek kalkınmalarını arzu ettiğini ve Türkiye'nin bu hususta kendisine düşen tarihi sorumluluğu üzerine alıp gerekliliklerini yerine getireceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Demirel, Avrasya'ya yardımda bulunmayı bir fırsat unsuruna çevirip nüfuz elde etmek değil de tarihsel bir sorumluluk olarak görmüştür. Öyle ki Türkiye'nin Avrasya gibi kardeş ve akraba topluluklar için verdiği destekler, dil, tarih, din ve kültür gibi ortak değerlerin bir çıktısı olarak kabul görmektedir (Turgut, 2002:87).

Türk dünyası ile kurulacak yardım ve iş birliği ilişkisinin sağlam bir zemin üzerine kurulması için öncesinde bu ilişkilerin alt yapısının sağlamlaştırılması gerekmektedir. Bu alt yapının oluşturulmasında kültür önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Öyle ki kültür, halkın milli değerlerini benimseyip millet haline gelmesi noktasında oldukça önemli bir role sahiptir. Dili, dini, sanatı, yazılı ve sözlü edebiyatı ve dini inançları gibi birçok değeriyle kültür, geçmişin ve geleceğin bir bütünüdür (Eröz ,1977: 46). Öte yandan bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler ve değişen konjonktürün yarattığı boşlukta kardeş ve akraba topluluklar ile kurulmak istenilen iş birliği ve yardımlaşma politikası beraberinde kurumsal bir platformun gerekliliğini de getirmiştir. Bu gerekliliğin oluşumundan önce ise Orta Asya ile ilk temas Türk müteşebbisler aracılığı ile kurulmuştur. Sivil girişimler ile bir yandan ticari iş birliği yolunda adımlar atılırken, diğer yandan siyasi iş birliği ve yardımlaşmanın temelini oluşturacak temaslar kurulmuştur (Akçay, 2012: 69-70). Ancak özel sektör, sivil girişimler ve kamu kurumlarının bahsi geçen faaliyetleri dağınık bir yapılanma sergilediği için verimli ve koordineli bir yapı sağlanamamıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir eseri olan “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*” gibi Türkiye’de saatini uzun yıllar boyunca Batı’ya ayarlamıştır denilebilir. 2000’li yıllara kadar Türk Dünyası’na yönelik yapılan yardım ve iş birliği faaliyetleri ne yazık ki pasif bir dış politika ürünü olmaktan öteye geçememiştir. Üstelik çeşitli gerekçeler ile bahsi geçen ülkeler ile kurulması beklenen ilişkiler yerine, yakınlaşmaya dahi çekinik bir politika sergilenmiştir (Türkkahraman ve Fidan, 2005: 77).

Dönemin Bakanlarından Abdulhaluk Mehmet Çay, 1990-1999 yılları arasında bağımsızlığını yeni kazanmış genç Türk Cumhuriyetleri ile ikili ilişkiler kurularak yaklaşık 300 anlaşma imzalandığı, lakin ikili ilişkilerin devamını sağlayacak merkezi bir kuruluşun olmaması sebebiyle istenilen başarının sağlanamadığına değinmiştir. Ayrıca yıllardır Türk Dünyası coğrafyasına karşı dini ve tarihi bağların, kardeşliğin vurgusu yapılmasına rağmen devletin bu coğrafyalara yönelik hiçbir politikasının ve hazırlığının olmadığını altını çizmiştir. Bakan Çay bu hazırlıksız yakalanışın, 1990’da işgal edilen Nahcivan’ın Türkiye’den yardım istemesi üzerine Türk hükümetinin çekingen ve belirsiz tutumu ile günlerce nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini tartışması ile gözler önüne serildiğini ifade etmiştir (Şimşek vd., 2000: 519).

Türk Dünyası ile yardımlaşma ve iş birliği alanında kurumsal bir kuruluş olarak nitelendirilebilecek ilk yapı 1991 yılının aralık ayında Başbakanlık bünyesinde kurulan “Türk Dünyası İle İlişkiler Başmüsavirliği”dir. Namık Kemal Zeybek’in başmüsavirliğini üstlendiği birimin çalışmaları ise Bakan Ayvaz Gökdemir tarafından denetlenmiştir (Akçay, 2012: 70).

Namık Kemal Zeybek 18 Şubat 1994 yılında yapılan “*Türk Dünyasının Meseleleri*” adlı konferansta, “*Türk dünyasının yükselişinin bilgi toplumunu yakalamaktan geçtiğini ve Türklüğün gelişmesinin tarih boyunca bilime verdiği önem ile mümkün olduğunu*” ifade etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, yeni oluşumlar barındıran “Türk Dünyası’nın aynı zamanda ilerlemek adına büyük fırsatların sunulduğu bir coğrafya olarak nitelendirilmektedir (Tutan, 2020: 197).

24 Ocak 1992 Bakanlar Kurulu’nun 480 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığı’na bağlı Ekonomik Kültürel Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB) kurulmuştur. 1992’de fiili olarak çalışmalara başlayan EKETİB Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakanlık bünyesine bağlanmıştır. EKETİB’in asıl amacı;

“Başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve Türkiye’ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek” şeklinde düzenlenmiştir (TİKA, 2018: 20).

EKETİB’in Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olması Türk dış yardımlarının artık dış politika öncelikleri esas alınarak bu doğrultuda uygulanacağını bir kanıtı niteliğindedir. Ayrıca anlaşılmaktadır ki, Dışişleri Bakanlığı bu kurum ile dış ilişkileri geliştirirken aynı zamanda dış ilişkilere yönelik faaliyetlerin ek finansmanını da sağlamak istemiştir. Ancak Türk dış yardımlarının farklı kanallar eliyle planlanması ve uygulanması, yardımların etkinliği açısından istenilen düzeye ulaşılmasında bir engel olmayı sürdürmüştür. Nitekim EKETİB’in devam eden süreçte TİKA’ya dönüşümü ile birlikte kurumlaşma süreci tam anlamıyla başlamıştır. TİKA’ya bağlı açılan Program Koordinasyon Ofisleri (PKO) ile temas noktaları sağlanarak alan çalışmaları da kurumsal bir zemine oturtulmuştur. 1992-1999 yılları arasında açılan Kırgızistan-Bişkek, Türkmenistan-Aşgabat, Azerbaycan-Bakü Özbekistan-Taşkent, Moldova-Kişinev, Gürcistan-Tiflis, Kazakistan-Almatı, Bosna-Hersek-Saraybosna ve Ukrayna-Kırım’dan oluşan dokuz PKO açılmıştır. Bu PKO’ların ortak özelliği ise, Sovyetler’in dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan ülkeler olmasıdır. 8 Nisan 1993’te açılan ilk PKO, yeni bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri arasında en çok yardıma ihtiyaç duyan Kırgızistan’a açılmıştır (Akçay, 2012: 70-73). 1 Mart 1992 yılında Bosna’da başlayan savaş 1995 yılının sonuna kadar devam etmiş, üç yıl süren savaş boyunca binlerce insan hayatını kaybetmiş ya da ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Türkiye Bosna’da yaşanan bu drama kayıtsız kalmamış, uluslararası boyutta diplomatik temaslar kurmaya çalışmış, yurdundan edilen yaklaşık 17 bin savaş mağduru Boşnak vatandaşı Türkiye’ye kabul edilmiştir.

Dolayısıyla Saraybosna PKO'su ancak Bosna'da yaşanan savaşın durulması ile mümkün olabilmektedir (Turgut, 2002: 117).

Türkiye'nin bahsi geçen coğrafyalara ilgisinin artmasına paralel yardım ve iş birliği için gerekli program ve proje konularında da çeşitlilik artmıştır. 1991 yılı itibarıyla sağlık alanında gerçekleştirilen iş birliği protokolleri ilk olarak Özbekistan ve Kazakistan ile yapılmış, izleyen yıllarda Kırgızistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'da da sağlık alanında iş birliği protokolleri hayata geçirilmiştir. Daha çok tıp, diş hekimliği ve eczacılık gibi alanları kapsayan konferanslar, uzman eğitimleri, stajlar, ilaç ve aşı yardımları gibi iş birliği faaliyetli söz konusu ülkelerin sağlık bakanlığı yetkililerince görüşülerek organize edilmiştir. Fakat bu iş birliği süreci muhatap ülkelerin protokollerini yenilememeleri sebebiyle 1995 yılında son bulmuştur. Sağlık alanı dışında eğitim alanında da öğrencileri kapsayan burs, staj, dil kursu ve akademik işbirliği çerçevesinde öğretim üyesi görevlendirmeleri gibi yardım faaliyetleri de yapılmıştır. Bu vesile ile 1991-1997 yılları arasında akademik ve bilimsel faaliyetlere katkı amaçlı 137 Türk bilim insanı Türk Cumhuriyetleri'nde görev almış, aynı süre zarfında Türk Cumhuriyetleri'nden gelen 405 öğretim elemanı ise Türkiye'de görev yapma fırsatı bulmuştur (Akçay, 2012: 74).

Dini alanda yapılan iş birliği ve yardım girişimleri ise TC. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Bu konuda 1995 yılında Avrasya İslam Şurası kurularak dini anlamda yaşanan ihtiyaç ve sıkıntılar giderilmeye çalışılmıştır. Dini eğitime yapılan yardımlara örnek olarak Bulgaristan'da açılan üç imam hatip lisesi ve Diyanet Vakfı tarafından Sofya Yarı Yüksek İslam Enstitüsü'ne sağlanan öğretim görevlisi ve maddi yardımlar verilebilir. Bu paralelde 1992-2010 yıllarını kapsayan aralıkta Diyanet Vakfı aracılığıyla Türkiye'ye eğitim almaya 2.922 öğrenci getirilmiştir (YTB, 2011: 31).

Kültür alanında yapılan yardım ve iş birliğine örnek olarak ise, 1992 yılında İstanbul ve Bakü'de toplanan Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin Kültür Bakanları "*Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi*" adı altında bir projeyi faaliyete geçirmişlerdir. Dil, kültür ve ortak tarih üzerine kurulan bu projeler 1990'lı yıllarda karşılıklı tanışıklığın artırılmasında önemli rol oynamış, 2000'li yıllara gelindiğinde ise, Türk kültür ve medeniyetinin dünyaya tanıtılması noktasında büyük etkinliklere imza atılmıştır. TÜRKSOY tarafından yapılan faaliyetler Türk Cumhuriyetleri ve hatta dünya genelinde Türkiye ile ilişkilendirilmiş olup dolayısıyla en çok Türkiye'nin tanıtımı ve Yumuşak Gücüne katkı sağlamıştır (Purtaş, 2013: 12).

TİKA ve TÜRKSOY gibi kuruluşlar Türkiye'nin Türk Dünyası ile olan ilişkilerinin geliştirilmesi açısından önemli kuruluşlar olarak kendisini göstermiştir. Ancak bu

organizasyonların nitelik açısından yeti kadar fonksiyonel olmadığına dair eleştiriler de söz konusu olmuştur. TÜRKSOY ve TİKA gibi kuruluşların o yıllarda gerekli başarıya ulaşamadığı özellikle TİKA'nın birçok faydalı organizasyon yapmasına rağmen harcadığı paranın karşılığını gösteremediği şeklinde eleştiriler bulunmaktadır. Benzer bir eleştirel yaklaşım ise, Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik uygulamalar ve izlenen dış politika stratejilerinde kararsız ve belirsiz bir süreç sergilenmesi zamanla Türkiye'ye karşı duyulan güvenin azalmasına yol açtığına dair olmuştur (Türkkahraman ve Fidan, 2005: 86).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞEN YARDIM PRATIĞI IŞIĞINDA TÜRK DIŞ YARDIMLARI

2.1. Türk Dış Yardımlarının Gelişme Süreci

Türk dış politikasında son dönem yaşanan gelişmeler hem bölgesel hem de küresel çapta sorunların en aza indirildiği, tek yönlü ve daha çok Batı yanlısı olan politikaların terkedilerek, alternatif politikalara geçişin yaşandığı görülmektedir. Bu açıdan etkileşim alanlarının artırılarak uluslararası aktörler ile pozitif yönde ilişkiler geliştirilmesi ve devamında uluslararası alanda etkinlik sahasını genişletme stratejisi, Türk dış politikasının yenilendiği bir aktivizm evresi olarak nitelendirilebilir. Geleneksel politik yaklaşımların yerine uluslararası sistemin aktörlerinin de Türkiye'ye olan algısını değiştirebilecek yeni yönelimleri ve uygulamaları içinde barındıran yeni bir sistemin doğuşundan bahsetmek mümkündür. 2000'li yıllar ile Türkiye, yıllardır pasif ve düşük profilli uygulamalar sergilediği dış politikasında önemli açılımlar yaparken bir yandan da ekonomik ve sosyal refah düzeyini artıracak adımlar atma çabası içerisine girmiştir. Bu dönüşüm de önemli rol oynayacak olan dış yardımların ise, aktif bir dış politika aracı ve yumuşak güç kaynağı olarak kullanılması halinde uluslararası toplum tarafından Türkiye'nin tanınırlığı ve saygınlığının artması yönünde olumlu çıktılar sağlayacağı düşünülebilir (Battır, 2017: 135-136).

Akçay'a göre Türk dış yardım pratiğinin gelişmesi, daha etkili ve programlı bir zemine oturmasında üç faktörün önemli bir etkisi olmuştur. Bunlardan ilki, TİKA'nın 1999 yılında bir bünyesinde faaliyet göstermeye başlaması, ikincisi 1999 Marmara Depremi ile Türk Sivil Toplum anlayışının hızla gelişmesi ve 2005 yılında faaliyete geçirilen Afrika açılımı politikasıdır. Bahsi geçen faktörler ile Türkiye'nin dış yardım politikası arasında kayda değer bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. Zira sivil toplum kuruluşları nezdinde yaşanan gelişim ile dış yardımların yapıldığı coğrafyalar ile paralel yardımların miktarında da gözle görülür bir artış olmuştur (Akçay, 2012: 78).

2.2. Türkiye'nin Dış Yardımlarını Gerçekleştiren Kurum ve Kuruluşlar

2.2.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

Türkiye'de dış yardım faaliyetlerinin önemli bir kısmı TİKA tarafından yürütülmektedir. Özellikle 1990'lı yıllarda TİKA, Sovyetlerden ayrılarak bağımsızlığına kavuşan Türk Devletleri'nin toparlanma süreçlerine katkıda bulunmak, kalkınma ve yeniden yapılanma süreçlerine destek olmak, Batılı ve Doğulu büyük devletlerin ilgisini çektikleri bu dönemde kültürel ve siyasi haklarını korumak, teknik altyapı eksiklerinin giderilmesi gibi birçok konuda dış yardım faaliyetleri yürütmüştür. TİKA, 1999 yılında gerçekleşen bir

değişiklik sonucu Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılmasına müteakip Başbakanlığa bağlanmıştır. TİKA'nın teşkilat yapısı, görev ve sorumlulukları 2001 yılında 4668 sayılı kanun ile Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bahsi geçen kanun ile “*Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı*” olan resmi adı değiştirilerek “*Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)*” olarak yenilenmiştir. Bu yeniliğe gidilmesinin sebebi ise, TİKA'nın kuruluşundan beri istenilen etkinlik düzeyine ulaşamaması ile yeni ve farklı ihtiyaçların ortaya çıkması olarak gösterilebilir (Erdağ, 2015: 244).

Kurulduğu ilk yıllarda genel itibariyle Orta Asya coğrafyasına yönelen ve faaliyetlerini daha çok kalkınma yardımları kapsamında yürüten TİKA, gerek dış politika açısından gerekse küresel ve bölgesel çapta yaşanan gelişmeler sonucu 2011 yılında yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Öncelikle 2 Kasım 2011 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan 656 sayılı “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname” ile isim değişikliğine gidilmiş ve kurumun adı “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir (<https://www.tika.gov.tr/>).

2011 yılında bir isim değişikliği yapılmasının uygun görülmesinin temelinde yeni oluşturulacak yapılanmanın nasıl bir yol izleyeceği ve hizmet alanının neler olacağına dair ipuçları da verilmektedir. Nitekim kuruluş gayesi Sovyetler’in dağılması ile birlikte Kafkasya ve Orta Asya’da bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlerin kalkınmasını desteklemek olsa da 2000’li yıllar ile birlikte bu gaye farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Öyle ki yeni yapılanmanın yanında önem kazanan yumuşak güç ve insani diplomasi çalışmaları etrafında kurumun etkinliğinin de artırılması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda da yumuşak güç ve insani diplomasi gibi alanlarda hizmet veren Yunus Emre Enstitüsü, Kızılay, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kurumlarla birlikte çalışarak kurumlar arası koordinasyonun etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır. Kalkınma hedefli olarak yapılan nakdi dış yardımlar yerini daha çok ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde yürütülen proje bazlı çalışmalara bırakmıştır. Sonuç itibariyle TİKA'nın, başta Türkiye’deki kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere STK’lar ile ulusal-uluslararası özel sektör kuruluşları dahil bir işbirliği sağlamak üzere ortak bir hedefe yönelik hareket edilmesi noktasında koordinatörlük misyonu yüklenen bir kurum olması istenmiştir. Mevzuat kapsamında yapılan birtakım değişiklikler ile proje tabanlı programlara yönelen kurum, faaliyetlerini de bu yönde proje üretmek ya da hali hazırda yapılan projelere destek vermek suretiyle yürütmektedir. Bu kapsamda kurumun destek sağladığı alanlar ise sağlık, eğitim, ekonomi, bilişim, tarım ve hayvancılık gibi birçok alanı bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda kültürel işbirliği çerçevesinde kültür-sanat etkinlikleri, dil eğitimi, sergi, konferans

gibi etkinlikler, yurt dışında bulunan Türk kültürü mirası yapıların restorasyonu gibi pek çok alanda da projeleri destekleyerek yardım sağlamaktadır (Aktaş, 2021: 88).

Türkiye, TİKA vasıtası ile kardeş ve akraba topluluklara yönelik faaliyetler yürütürken aynı zamanda dış politika anlayışında da belirgin değişiklikler yapmıştır. Özellikle 2000’li yıllar itibariyle ekonomik gelişmişlik düzeyi ve refah seviyesindeki artışın etkisiyle yardıma ihtiyaç duyan değil, yardım eden bir konuma gelen ülkemizin tüm bölgelerde aktif olunması amaçlanmıştır. Değişen dış politika anlayışının bir uzantısı olarak TİKA’da her geçen yıl faaliyet alanını genişletmeye devam etmiştir. Böylece, Program Koordinasyon Ofisi sayısı günümüzde 60 ülkede 62 ofise yükselen TİKA, 150 ülkede faaliyet göstermeye devam etmektedir (<https://www.tika.gov.tr/>).

Günümüz modern diplomasi anlayışı çerçevesinde, ülkelerin yardıma ihtiyaç duyan diğer ülkelere yapmış olduğu sağlık, eğitim, askeri, kültürel, teknik, ekonomik vb. alanlardaki yardım faaliyetleri, yardım yapan ülkenin dünya çapındaki imajını oldukça olumlu yönde etkilemektedir. Bu sebeptendir ki, yumuşak güç bağlamında yapılan dış yardımların dış politikasını ne denli etkilediğini fark eden Türkiye, sahip olduğu bilgi birikimi ve kazandığı tecrübeleri din, dil, ırk gibi herhangi bir ayırım gözetmeden tüm toplumlar nezdinde paylaşmak amacı doğrultusunda TİKA’nın etkinliğini genişletmek ve uluslararası arenada görünürlüğünü en üst seviyelere taşımayı hedeflemektedir (Aktaş,2021: 89).

2.2.1.1. TİKA’nın Kuruluşu

TİKA, 24 Ocak 1992 tarihinde Dışişleri Bakanlığına bağlı ve teknik yardım niteliği taşıyan bir kuruluş olarak kurulmuştur. İlk etapta “Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB)” adı ile kurulan TİKA, asıl “Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)” adı ile tanınmıştır. 1992 yılındaki 480 sayılı KHK ile yapılan düzenlemede EKETİB’in kuruluş gayesi;

“Başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve Türkiye’ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan, gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek” şeklinde belirtilmiştir (*Resmi Gazete*, 27 Ocak 1992).

TİKA, 28 Mayıs 1999 tarihine gelindiğinde Başbakanlığa bağlanmıştır. 4668 sayılı “Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ise 12 Mayıs 2001 tarihli 24400 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir (<https://www.tika.gov.tr/>).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1990'lı yıllarda Orta Asya'ya yönelik öncelikli hedefi bağımsızlığını yeni kazanmış Türk devletlerinin uluslararası toplum nezdinde kabul edilmesini sağlamak olmuştur. Sovyetlerden ayrılarak bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinde yaşayan soydaşlarımızın bu süreçte yaşayabilecekleri olumsuzlukları gidermek için sosyal, ekonomik ve kültürel gibi birçok alanda yapılan çalışmaları koordine edecek bir mekanizmaya ihtiyacın duyulması sonucunda da 1992 yılında TİKA kurulmuştur (<https://www.tika.gov.tr/>). Kurum 2000'li yılların başında misyonunu; öncelikle Türk dilinin konuşulduğu coğrafyalar ve akraba topluluklar olmak üzere Türkiye'ye komşu olan ülkeler, kalkınma çabasında olan ülkeler ve topluluklar ile diğer ülkelerin kalkınma yolundaki çabalarına yardımcı olmak suretiyle bu ülke ve topluluklarla ekonomik, teknik, kültürel ve eğitim gibi alanları kapsayan işbirlikleri tesis edilerek, projeler ve programlar vasıtasıyla geliştirmek şeklinde tanımlamıştır (2015: 11). TİKA zamanla yaşanan gelişmelere paralel faaliyet coğrafyasını genişletmiş; başta Orta Asya, Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Afrika olmak üzere tüm ülkeleri kapsayan bir faaliyet alanını bünyesine dahil etmiştir. Genişleyen faaliyet alanı ile projelerini kurumsal kapasite artırımı projelerine dönüştüren TİKA, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok alanda işbirliği projelerine ağırlık vererek dış yardım çeşitliliğini her geçen gün artırarak yardım elini ihtiyaç sahibi coğrafyalara uzatmaya devam etmiştir.

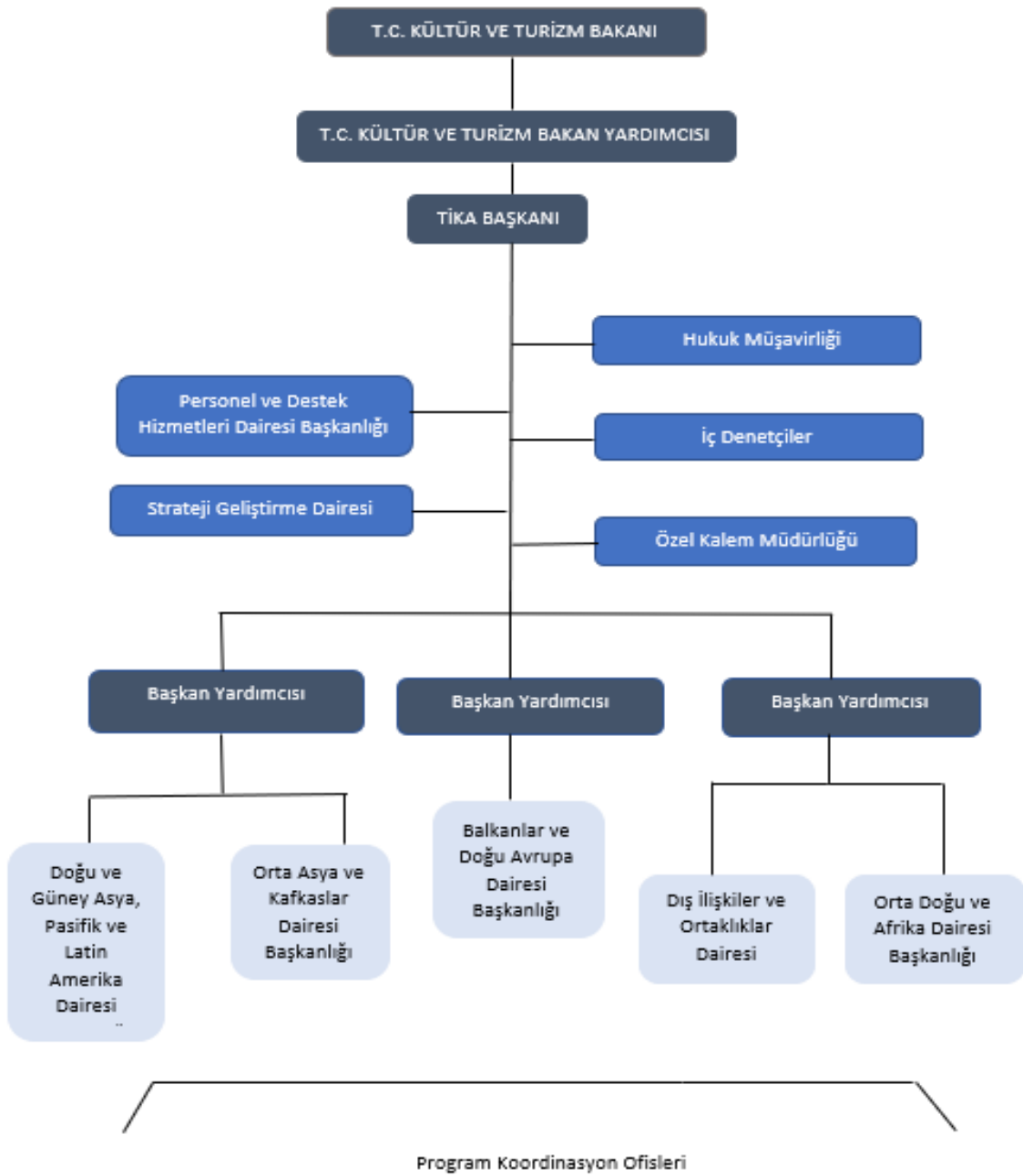
2.2.1.2. TİKA'nın İdari Yapısı

2000'li yıllar ile küresel ve bölgesel çapta yaşanan büyük değişim ve gelişmeler sonucu dünya siyasetinin yeniden şekillenmesi TİKA'nın organizasyon yapısının da gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Yeniden yapılanma gereksinimi 24 Ekim 2011 tarihli 656 sayılı kanun hükmünde kararname ile birlikte teşkilatın kanunu ve adı güncellenmiştir. “Kalkınma” kelimesi yerine “koordinasyon” kelimesi eklenen kurumun adı “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” olarak revize edilmiştir. Yapılan söz konusu değişiklikler ile TİKA daha esnek ve hızlı karar alabilen bir yapı elde ederken, faaliyetlerini gerçekleştirme noktasında ise daha güçlü bir biçimde ilerleme kaydetmiştir (<https://www.tika.gov.tr/>).

TİKA'nın teşkilat yapısında görülen son revize ise, Resmi Gazete'de yayınlanan 15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 91 Kararnamesi”nin “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” başlıklı 37'nci bölümündeki “Kuruluş ve Teşkilat” başlıklı 521. maddesinde kuruluşun, kamu tüzel kişiliğine haiz ve aynı zamanda özel bütçeli olarak nitelendirilmesi ile birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanması olmuştur (<https://www.tika.gov.tr/>).

TİKA'nın merkezi Ankara'da bulunmakla beraber faaliyetlerin yürütülmesinden ise, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir bakan yardımcısı ve üç başkan yardımcısı sorumludur. Başkan yardımcılarında ilki Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yürütülen faaliyetlerin koordine edilmesinden, ikincisi Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika, Orta Asya ve Kafkasya'dan, üçüncüsü ise Ortadoğu ve Afrika'da yürütülen faaliyetlerden sorumludur (<https://www.tika.gov.tr/>).

Tablo 2.1. TİKA'nın Teşkilat Şeması

TİKA'nın idari anlamda başlıca görevleri ise, öncelikle Türk dilinin konuşulduğu ülkeler olmak kaydıyla, sonrasında gelişmekte olan ülkeler de dahil edilerek, ekonomik, ticari, mali, eğitim, sosyal ve kültürel gibi alanlarda iş birliğinin sağlanması ve teknik yardım yapılmasıdır. Çok sayıda ülkeye teknik yardım yapan TİKA, aynı zamanda Türk dilinin tanıtılmasına da oldukça önemli katkılar sağlamaktadır. TİKA'nın temel görev ve sorumlulukları ise kısaca şöyle sıralanabilir:

- İş birliği yapılması istenen ülke ve topluluklar ile ticari, iktisadi, teknik, kültürel, sosyal ve eğitim alanlarını kapsayacak şekilde proje ve faaliyetler hazırlayıp yürütülmesi,
- Teknik ve kalkınma yardımlarının koordine edilmesi ve kurumsal hafıza kültürünün oluşması, doğru ve güncel verilere ulaşmak amaçlı envanter kayıtlarının tutulması,
- Yurtdışındaki ortak tarihi, toplumsal ve kültürel değerlerin korunarak toplumlararası oluşan belli başlı önyargıların yıkılarak toplumlararası iletişimin güçlendirilmesi amacıyla sosyal ve kültürel içerikli proje ve faaliyetlerin uygulanması,
- Gerekli görüldüğünde yabancı ülke ve topluluklara yönelik yapılacak olan insani yardım ve teknik desteklerin koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak,
- Kalkınma alanında işbirliği sağlanacak ülkelerin kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, özel sektör kuruluşları ve üniversiteleri ile işbirliği çerçevesinde program ve faaliyetlerin yürütülmesi, gerektiği zaman uzman desteği sağlanması olarak özetlenebilir (2021: 24-25).

TİKA, bahsi geçen görev ve sorumluluklar çerçevesinde sektör bazlı iş birliği ve yardım faaliyeti alanlarını belirlemektedir. Böylece alt yapı ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, Türk dilinin kullanım alanının genişletilmesi, mesleki eğitim ve iş sahası alanlarının yaratılması, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, sosyal ve kültürel anlamda ilişkilerin iyileştirilerek tanıtım ve bilgilendirme amaçlı hizmetlerin sunulması gibi birçok alanda projeler geliştirip yürütmektedir (Erdağ, 2015: 245-246).

TİKA, tarihi geçmişi ve kardeşlik bağı bulunun Türk Cumhuriyetleri ve gelişmekte olan ülkeler ile olan ikili ilişkilerinin gelişmesi noktasında oldukça büyük bir katkı sağlamayı amaç edinmiştir. Sadece yakın coğrafyasına değil aynı zamanda uzak coğrafyalar ile de geç kalmış ilişkilerin tesisi de TİKA'nın önemli hedefleri arasındadır. TİKA edindiği bu amaçlar ve hedefler ışığında, örnek teşkil eden uluslararası teknik ve kalkınma yardımları yapan ajansların standart seviyesine ulaşarak yardımlar konusunda uluslararası arenada saygın bir kuruluş olmayı amaç ve hedef edinmiştir (Fidan ve Nurdun, 2008: 105).

2.2.1.3. TİKA'nın Faaliyet Alanları

Türkiye, Sovyetlerin dağılması ile beraber bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkelerine devletleşmesini tamamlamış bir ülke olarak kendi devletleşme süreçlerini kolaylaştırmak adına harekete geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti olarak tarih ve kültür mirasımızın bulunduğu bu coğrafyalara yardımda bulunarak bu zorlu süreçte hem kimlik, dil, kültür, din gibi manevi değerlerini sürdürebilmeleri hem de ekonomi, eğitim, sağlık gibi kurumlarını geliştirilebilmeleri adına çeşitli dış yardım faaliyetleri hayata geçirilmiştir. Bu vesile ile TİKA kuruluşunun ilk yılları daha çok Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine yönelik yaptığı yardımlar ile yardım coğrafyasını sınırlı tutmak durumunda kalmıştır (Aktaş, 2021: 91).

Türkiye 2000’li yıllar itibariyle uluslararası kalkınma işbirliği çerçevesinde yükselen ve dinamik bir aktör olarak dış politikasında köklü değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin başında TİKA’nın faaliyet alanını genişletmesi yer almaktadır. Öyle ki 2002 yılında yürütülen faaliyetler 12 ülke ile sınırlıyken 2013 yılına gelindiğinde 33 ülkeye çıkmıştır. Son veriler ışığında ise TİKA 60 ülkede açtığı 62 Program Koordinasyon Ofisi (PKO) ile 150 ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir. İzlenilen politikaların devamı olarak ise, TİKA’nın faaliyet yürüttüğü ülke sayısı her geçen gün artarak devam etmektedir (<https://www.tika.gov.tr/>). TİKA’nın faaliyet alanını genişletmek konusundaki önemli ve dikkat çeken diğer bir gelişme ise Türkiye’nin 2002 yılında yapılan Afrika Birliği’ne gözlemci statüsünde kabul edilmesi olmuştur. Gözlemci statüsündeki bu katılımın bir devamı olarak Türkiye’de 2005 yılı Afrika yılı ilan edilmiş, TİKA’da aynı yıl Afrika’daki ilk program koordinasyon ofisini Etiyopya’da açmıştır. Bölgesel düzeyde bir faaliyet alanı benimseyen bu ofislerin sayısı artarak devam etmiş, 2018 yılına gelindiğinde PKO sayısı 26’ya ulaşmıştır. Afrika bölgesinde temel işbirliği alanları sağlık, tarım, eğitim, su, kapasite artırımı ve insani yardımlar olarak öne çıkmaktadır. Bu programlara örnek niteliğinde ise, “Afrika Tarımsal Kalkınma Programı”, “Afrika Sağlığı Programı” ve “Afrika Mesleki Eğitim Programı” verilebilir. Afrika ülkelerindeki temel ihtiyaçlarına yönelik hayata geçirilen bu projeler sadece Afrika bölgesi ile sınırlı kalmamakla birlikte birçok ülkeyi içermektedir. TİKA aracılığıyla yapılan kapasite geliştirme faaliyetlerinin yanında okul ve hastane yapımı idari ve sosyal eksikliklerin giderilmesi noktasında da birçok altyapı çalışma projesi de hayata geçirilmektedir (<https://www.mfa.gov.tr/>).

TİKA’nın faaliyet alanları incelendiğinde BM’nin 2000 yılında açıkladığı ve 189 devletin onayladığı “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri” bildirisi ile paralel olduğu görülmektedir. BM’nin 1993 yılında İnsani Kalkınma Raporları ile başladığı “kalkınmada insan etkisini güçlendirme hedefi” 2000 yılında gerçekleştirilen BM Milenyum Zirvesi ile etkinliğini kazanmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik kalkınma seviyesinin

yükseltilmesi noktasında ülkeler (gelecek 15 yıl için) Bin Yıl Kalkınma Hedefleri üzerinde anlaşılmıştır. Bu hedefler;

- Dünya üzerinde yaşanan açlığın ve fakirliğin önüne geçmek,
- Küresel düzeyde her bireyin ilk öğretimini tamamlaması,
- Cinsiyetler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılması ve kadınların sosyal konumlarının güçlendirilmesi,
- Çocuk ölümlerinin en aza indirilerek daha sağlıklı bir hayat sürmeleri,
- Anne sağlığının daha iyi seviyelere çıkartılması,
- Verem, HIV-AİDS, sıtma, malarya gibi ölümcül hastalıklarla mücadele,
- Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanarak daha duyarlı hale gelinmesi,
- Küresel bir ortaklık duygusunun geliştirilmesi ve kalkınmanın özendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Bu paralelde TİKA ise, faaliyet alanlarını genel itibariyle şu başlıklar altında toplamıştır:

- İdari altyapıların geliştirilmesi (merkezi ve yerel yönetimlerin geliştirilmesi),
- Sosyal altyapıların geliştirilmesi (genel eğitim seviyesinin yükseltilerek eğitim ortamlarında iyileşme sağlanması, açlık-yoksulluk-işsizlik ile mücadele, göçmen ve barınma sorunlarının azaltılması, içilebilir suya ulaşılması ve sanitasyon, çocuk ve kadınların durumunun iyileştirilmesi, çocuk ve kadın istismarının önlenmesi, sağlık sistemi ve sosyal altyapıların iyileştirilmesi, demokrasi ve sivil toplum anlayışının geliştirilip yaygınlaştırılması),
- Ekonomik altyapı ve üretim sektörlerinde iyileşme sağlanması (tarım, hayvancılık, sağlık, bilişim, ekonomi, turizm, ulaştırma, ormancılık, bilim, özel girişimcilik sektörleri, kobilerin geliştirilmesi),
- Toplumlararası iletişimin kuvvetlendirilmesi ile barış ve kültürel işbirliği ortamının sağlanması (iletişim araçlarının geliştirilmesi, ortak dil kullanımının yaygınlaştırılması, tanıtım ve yayın faaliyetleri, ortak kültür mekanlarının oluşturulması, ortak kültür eserlerinin bakımı ve hayata kazandırılması, ortak kültürel faaliyetler, bölgesel ve sosyal düzeyde barış etkinlikleri),
- Acil düzeyde insani ve sosyal yardımlar,
- Barışın sürdürülmesi kapsamında yürütülecek kalkınma yardımı çalışmaları şeklinde belirlenmiştir (Tabak, 2016: 40-41).

TİKA'nın vizyonu, örnek teşkil eden uluslararası teknik yardım kuruluşları ve kalkınma ajanslarının standartlarına ulaşmayı hedefleyen bir yapıya sahiptir. TİKA 2004 faaliyet raporunda belirtildiği üzere, kurum dünya standartlarını baza alarak kendini güncelleme ve

2.2.1.5. TİKA'nın Projeleri ve Faaliyetleri

TİKA, faaliyet alanı kapsamındaki çalışmalarını projeler üzerinden yürütmekle beraber projelerin üretim aşamasından uygulanmasına kadar bütün süreçleri de koordinasyon ve işbirliğine dayalı bir çalışma anlayışı ile yürütmektedir. Projeler hazırlanırken yardım sağlanacak ülkelerin ya da uluslararası kuruluşların talepleri alınarak hem kamu kurum ve kuruluşları hem de sivil toplum örgütleri ile paylaşılmaktadır. İlgili kuruluş ya da kurumların taleplere vereceği katkılar dikkate alınarak işbirliği çerçevesinde projeler hazırlanmaktadır (Erdağ, 2008: 42). Hazırlanan projeler genel itibariyle malzeme ve donanım yardımları, uzman yardımları, tanıtım faaliyetleri, eğitim programları ve teknik yardım gibi konu başlıklarından oluşmaktadır. Projelerin kabul aşamasına gelindiğinde ise, projeden faydalanacak ülke ya da ülkeler ile diplomatik, ekonomik ve sosyal ilişkiler üzerine değerlendirmeler yapılarak projenin fayda-maliyet analizi ortaya konmaktadır (Atmaca, 2004: 37-39).

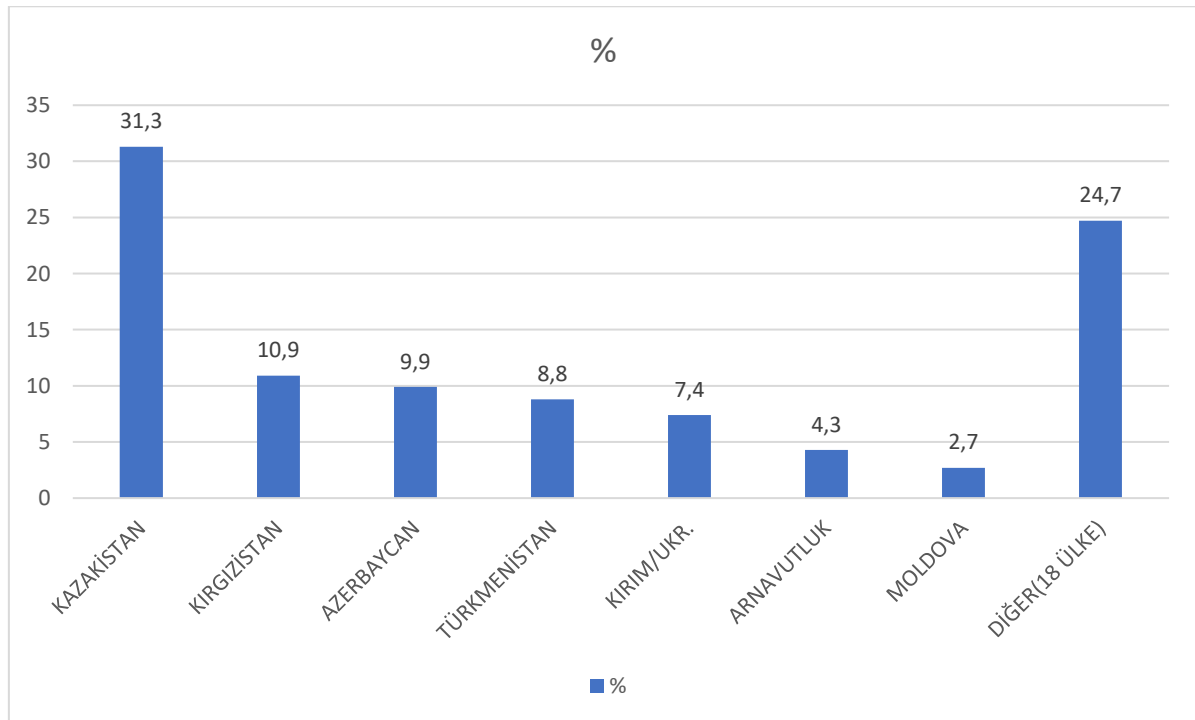
TİKA'nın proje ve faaliyetleri aynı zamanda BM Genel Kurulu'nun 2000 yılında "Binyıl Bildirgesi" adı altında ilan ettiği küresel kalkınma hedefleri ile de uyumlu bir tablo sergilemektedir. Binyıl Kalkınma hedeflerinin yanı sıra 2030 yılına kadar tamamlanması hedeflenen sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında da proje ve programlar yürüterek tecrübe ve teknik altyapı olanaklarını paylaşmayı da ön planda tutmaktadır (2004: 1). Bunun yanı sıra proje ve faaliyetlerin yürütülmesinde birçok uluslararası kalkınma ve işbirliği kuruluşuyla işbirliği içerisinde. TİKA'nın bahsi geçen uluslararası işbirliği ortakları arasında "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), Birleşmiş Milletler İnsani İlişkiler Koordinasyon Ofisi (OCHA), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), İslam Kalkınma Bankası (ISDB), Tarımsal Kalkınma Uluslararası Fonu (IFAD), Dünya Bankası Enstitüsü (WBI) ve Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)" gibi teknik yardım ve kalkınma kuruluşları yer almaktadır (Demirkaya ve Çelik, 2021: 130).

TİKA'nın yürütmüş olduğu faaliyetleri, zamanla faaliyet sahasının genişlemesiyle birlikte kurumun yapısı, görev ve sorumluluklarında oluşan değişiklikler dikkate alınarak incelenmeye özen gösterilmiştir. Faaliyetlerin incelenmesinde özellikle birincil kaynaklar olan TİKA'nın 2004 yılından beri her yıl düzenlenen faaliyet raporları, yıllık yayınlanan kalkınma planları Avrasya Etüdları ve Avrasya Bültenleri gibi süreli yayınlardan yararlanılmaya çalışılmıştır.

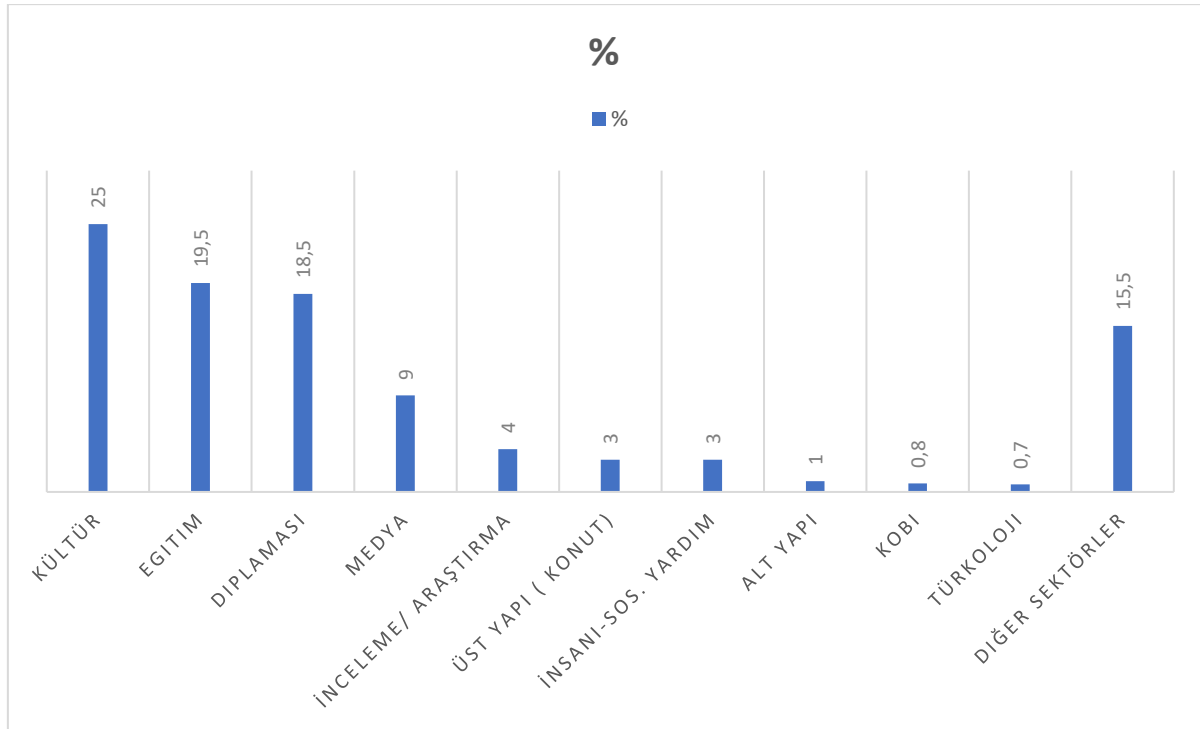
2.2.1.5.1. TİKA'nın 1992-2003 Yılları Arası Dış Yardım Faaliyetleri

TİKA'nın kurulduğu 1992 yılından 2003 yılına kadar geçen süreç içerisinde yürüttüğü faaliyetler incelendiğinde, yapılan yardım faaliyetlerinin sosyal ve kültürel alanlarda toplumsal farkındalık yaratma güdüsü ile; sektör ve coğrafi alanda ise, acil ihtiyaçlara hızlı cevap verebilecek bir hibe yardımı kuruluşu tarzında faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Sektörel bazda yapılan kaynak aktarımları incelendiğinde yüzde 25 oran ile kültürel faaliyetler ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada yüzde 19'luk bir oranla eğitim ve yüzde 19'luk bir oranla diploması gelirken, medyanın yüzde 9'luk bir orana sahip olduğu görülmektedir. Coğrafi bazda yapılan faaliyetlere bakıldığında ise, yüzde 31,3 ile Kazakistan'ın, yüzde 10,9 ile Kırgızistan'ın, yüzde 9,9 ile Azerbaycan'ın ve yüzde 8,8 ile Türkmenistan'ın ön plana çıktığı görülmektedir (2004: 26).

Bahsi geçen proje ve faaliyetlerin harcama dağılımına bakıldığında ise, yüzde 55,34 ile bütçeden en fazla payı Kafkaslar ve Orta Asya alırken, Balkanlar ve Doğu Avrupa yüzde 28,80; Afrika ve Orta Doğu yüzde 12,1; diğer ülke ve bölgeler yüzde 3,76'lık bir paydan yararlanmışlardır. Yüzdelik oranlardan da görüleceği üzere TİKA bu dönem aralığında özelde Orta Asya ülkelerine yoğunlaşmakla beraber genel faaliyet alanı ise, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Gürcistan, Özbekistan, Azerbaycan, Moğolistan, Bosna-Hersek, Ukrayna-Kırım, Moldova, Kosova, Etiyopya, Afganistan, Arnavutluk ve Kafkaslardan oluşmaktadır (Aktaş, 2021: 106-107).

Grafik 2.1 TİKA Projeleri Ülkesel Dağılımı yüzde (1992-2003)

Grafik 2.2 TİKA Projeleri Sektörel Dağılımı yüzde (1992-2003)

Bu dönem aralığında TİKA'nın gerçekleştirdiği proje ve faaliyetlerin önemli bir bölümünü eğitim, medya, kültür ve sağlık alanları oluşturmaktadır. Nitekim Sovyetlerin dağılmasını müteakip bağımsızlıklarını kazanan devletlerin kendilerini toparlama süreçlerinde bu devletlere kamu kurum ve kuruluşları ile öğrencilerini kapsayan eğitim projelerine verilen önem dikkat çekmektedir. TİKA'nın destek sağladığı bu eğitimler sonucunda 21 ülkeden 226 eğitmen, 925 kamu görevlisi, 6817 yatırım ve ticaret uzmanı ile diğer sektörel alanlarda gelişmeyi sağlamak adına 1443 uzman eğitimi ile toplamda 9411 uzman yetiştirilmiştir. 18.000 öğrenci ve kamu görevlisine mesleki ve teknik eğitim imkanı sağlanarak yardım alan ülkelerdeki nitelikli işgücü gereksinimi giderilmeye çalışılmıştır. Eğitim altyapısı kapsamında 45 okul ve Türkçe Eğitim Merkezi iyileştirilmiştir. TİKA ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortak yürüttüğü "10.000 Öğrenci Projesi" ile Kosova ve Letonyalı 1500 öğrencinin üniversite eğitimine destek sağlanmış, bu paralelde eğitim veren kurumların ve Türkçe eğitim merkezlerinin fiziki ve teknik koşulları güçlendirilmiştir. Ayrıca TİKA'nın faaliyetleri sonucu 13 ülkede toplam 21 adet Türkoloji bölümü açılmıştır. TİKA'nın bu dönem içerisinde sağlık alanında yaptığı çalışmalara bakılacak olursa, Kırım'daki 3808 çocuğun sağlık taramasından geçirilmesi güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Altyapı alanında da Türkmenistan ve Kırgızistan karayollarının master planı hazırlanmış ve ilgili ülkelerle örnek niteliğinde paylaşılmıştır. TİKA, ortak tarihi ve kültürel mirasların yeniden yapılandırılması adına da faaliyetler yürütmüştür. Bu faaliyetler kapsamında Kazakistan'da bulunan Hoca Ahmet Yesevi

Türbesi restorasyonu; Türkmenistan, Bosna-Hersek ve Gökoğuz Özerk Bölgesi'nde içerisinde Türkçe eserlere de yer verilen kütüphaneler kurulmuştur. Medya alanında ise, radyo ve televizyon alanında yayın yapan medya kuruluşlarının gelişimi için Medya Teknik Yardım Projesi kapsamında destek verilmiştir (2004: 24-25).

Genel olarak TİKA bu dönemde daha çok başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin yeniden yapılanması ve sisteme uyumlanması adına faaliyetler yürütmüştür. İnsan kaynakları konusundaki açığı gidermek için ise, hem kamu kurumlarının gelişimi için gerekli altyapı çalışmaları hem de kamu personellerine yönelik eğitimler verilmiştir.

2.2.1.5.2. TİKA'nın 2004-2021 Yılları Arası Dış Yardım Faaliyetleri

2000 yılında BM tarafından hazırlanıp sunulan "Bin Yıl Bildirisi" ve 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında proje ve faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu çerçevede, 2004 yılında teknik yardım projelerinin planlanması ve uygulanması konusunda önemli adımlar atılmaya başlandığı görülmektedir. Zira TİKA, 2004 yılında kuruma tahsis edilen bütçenin tamamını kullanarak ulusal ve uluslararası alanda toplam 450 projeyi hayata geçirmiştir. Özellikle Avrupa, Asya, Ortadoğu ve Kafkasya'da son dönemlerde yaşanan gelişmelere müteakip bu ülkelerin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapılarını yeniden inşa etme çabaları ön plana çıkmıştır. Bir nevi geçiş döneminin yaşandığı bu ülkelerde idari ve kurumsal altyapılarının iyileştirilmesi maksadı ile insan kaynakları ve merkezi-yerel idare konularını içeren mevzuat ve teknoloji tabanlı çalışmalar yürütülmüştür (2004: 27).

TİKA'nın ilgi alanında bulunan ülkelerde idari ve altyapı faaliyetleri dışında eğitim, sağlık, içme ve sulama su temini, açlık-yoksulluk-işsizlik ile mücadele, sivil toplum ve demokrasi anlayışının yaygınlaştırılması, kadınların sosyal hayattaki statüsünün geliştirilmesi gibi sosyal altyapıların geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde gerçekleştirilmiştir. Sosyal altyapıların geliştirilmesine yönelik öncelikle genel eğitimin iyileştirilmesi çalışmalarına odaklanılmıştır. Bu amaçla, işbirliği yapılan ülkeler ile eğitim yapısının uluslararası eğitim sistemi ile uyumlulaştırılması, eğiticilerin niteliklerinin geliştirilmesi ve eğitimde modernizasyonu yakalamak adına gerekli eğitim ve ekipman desteğinin verilmesinin yanı sıra okulların altyapı sorunları da giderilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Bosna Hersek'in Mostar şehrindeki bir lisenin 8 sınıfının gerekli donanım ihtiyaçları karşılanmıştır. Kırım Tatarlarının barınma sorununa istinaden 2004 yılında 162 ev satın alınarak Kırım tatarlarına tahsis edilmiştir. Irak-Türkmen bölgesinin kırsal kesimlerinde sağlık taraması yapılarak ilaç desteği verilmiştir (2004: 33-41). Ekonomik altyapı ve üretim sektörlerine yönelik tarım, hayvancılık,

bilişim, bilim, ulaştırma, turizm, mali ve özel sektörlerin gelişimi gibi birçok proje ve faaliyet hayata geçirilmiştir. Örneğin, Kırgızistan'ın Kayındı Köyü Muhtarlığı'nın talebi üzerine arıcılık ile ilgili gerekli malzeme yardımı yapılmış; Dilucu sınır kapısı ve Nahçıvan'ı birbirine bağlayan 7 kilometrelik yolun iyileştirilmesi için gerekli malzeme temini sağlanmıştır (TİKA, 2004: 51-68).

TİKA 2004 yılında toplumlararası iletişimin kuvvetlendirilmesi, sosyal barış ortamı ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesi, kültür eserlerinin hayata kazandırılması ve kültürel faaliyetler, sempozyumlar adına da önemli çalışmalar yürütmüştür. Türk dilinin kullanım alanının genişletilmesi amacıyla birçok üniversitede Türkoloji bölümleri açılarak desteklenmiştir. Ayrıca Türk Kültür Merkezleri ve PKO'lar bünyesinde Türkçe öğrenimi için kurslar açılmıştır. Öyle ki 2000 yılında faaliyete başlayan Türkoloji projesi kapsamında açılan Türkoloji bölümü sayısı 2004 yılında 14 ülkede 18 bölüme ulaşmış, toplam 2400 öğrenci eğitim almıştır. Ülkemizde öğrenim gören Arnavutluk, Kosova, Bosna-Hersek, Romanya, Makedonya ve Yunanistan'lı 90 öğrenciye 5 ay boyunca aylık burs desteği sağlanmış; Sultan Sancar Türbesi restore edilerek bir sempozyum düzenlenmiş; Makedonya Üsküp'te bulunan Taş Köprü'nün onarımı; Tiflis Cuma Camii'nin tadilatı; Uluslararası Farabi Sempozyumu gibi birçok proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir (2004: 68-88). Acil ve insani yardım projeleri kapsamında ise, bölge halklarının yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ilaç-tıbbi malzeme, yiyecek, giyecek ve barınma sorunlarının azaltılması gibi konularda yardım faaliyetleri yapılmıştır. Örneğin: Afganistan'ın Zedran ve Patan ilçelerinde ikamet eden 2000 bin aileye gıda yardımı yapılmış, Bosna-Hersek'deki 3000 çocuğa kışlık bot ve kaban dağıtımı ve Kuzey Osetya Cumhuriyeti-Beslan şehrindeki 500 çocuğa giyecek ve kırtasiye yardımı yapılmıştır. 2004 yılında gerçekleştirilen proje ve faaliyet sayısı 486 olup, 198'i iki taraflı proje olarak gerçekleştirilmiştir. Çok taraflı projeler ise, her biri ortalama 6'şar ülkede uygulanmış şeklinde 48 adet olarak belirlenmiştir (TİKA, 2004: 88-92).

TİKA 2005 yılı faaliyet raporuna göre, toplam 562 proje ve faaliyeti hayata geçirmiştir. Bu proje ve faaliyetlerin 312'sini Kafkaslar ve Orta Asya bölgesinde gerçekleştirirken, 197'sini Balkanlar ile Doğu Avrupa bölgesinde, 45'ini Afrika ve Ortadoğu'da, kalan 8 projeyi ise diğer ülkeler ve bölgelerde gerçekleştirmiştir. Bölgesel dağılıma bakıldığında ise, yüzde 55,5 ile Asya ilk sırada yer alırken, Avrupa yüzde 35,1 ile ikinci, Orta Doğu ve Afrika ise yüzde 8 ile üçüncü sırada yer almıştır. Sektörel dağılımı incelediğimizde ise sosyal altyapıların geliştirilmesi adına 306 proje, kültürel işbirliği, sosyal barışa katkı ve iletişimin geliştirilmesi adına 135 proje, üretim sektörlerinin geliştirilmesi adına 84, ekonomik altyapıların iyileştirilmesi adına 33, acil ve insani yardım adına ise 4 adet proje ve faaliyet

gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen projeler ile toplam 3358 personelin ve 1480 uzmanın eğitimi sağlanmış, 1878 adet öğrencinin ise, eğitim alması ve/veya eğitim desteği alması sağlanmıştır (2005: 6-9).

2005 yılında Asya bölgesinde daha çok Kafkaslar, Orta ve Doğu Asya ile Moğolistan'da etkin olmuştur. BM Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında eğitim, sağlık, ekonomik, idari ve kurumsal altyapıların iyileştirilmesi, üretim, kültürel işbirliği gibi alanlarda proje ve faaliyetler yürütmüştür. Örneğin: Gürcistan Karacalar Köyü'ne artezyen su kuyusu açılarak içme suyu sağlanmış; Türkmenistan'da bir turizm okulu binası onarılarak Türk dili laboratuvarı, bilgisayar laboratuvarı ve kitaplık yapılmış; Afganistan'da gerçekleşen sel felaketi sebebiyle Akça ilçesinde bulunan 150 aileye gıda ve yer yaygısı yardımı; Moğolistan Karakorum-Orhun karayolunun inşası; Kırgızistan'ın Posta Kurumu'na gerekli bilgisayar desteği sağlanmıştır (TİKA, 2005: 10-103). TİKA'nın Balkanlar ve Doğu Avrupa bölgesindeki faaliyetleri incelendiğinde ise en çok yardım alan ilk üç ülkenin Arnavutluk, Ukrayna-Kırım, ve Bosna Hersek olduğu görülmektedir. Örneğin: Bosna-Hersek Mostar Hastanesinin yoğun bakım ünitesine 2 adet hidrolik yatak, 1 adet mobil aspiratörü ve 2 adet Elektrokardiyografi (EKG) monitörü bağışlanmıştır. Makedonya'nın Üsküp, Kalkandelen ve Kumanova şehirlerindeki bazı köylere 30 adet bilgisayar, dersane onarımı, 2400 adet kitap desteği sağlanarak öğretmen ücretleri karşılanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde Moldova'ya sürülen Kazan Tatarları ve diğer Türk Cumhuriyetleri'nden gelen 150 muhtaç aileye gıda yardımı yapılmıştır. 2005 yılında hükümet tarafından "Afrika Açılım Yılı" ilan edilmesiyle birlikte Afrika'da TİKA'nın önemli bir yardım sahası haline gelmiştir. Afrika'da 2005 yılı içerisinde toplam 28 proje ve faaliyet gerçekleştirilirken bu proje ve faaliyetlerden en çok yararlanan ilk iki ülke Etiyopya ve Sudan olmuştur. Ortadoğu'da uygulanan proje ve faaliyetlerde ise ilk iki sırayı Filistin ve Suriye oluşturmaktadır. Örneğin: Etiyopya'nın Harar kentine acil su ihtiyaçlarının giderilmesi adına 1 adet su tankeri hibe edilmiştir. Sudan Kalakla Türk Hastanesi'nde yaşanan ilaç sıkıntısı için ilaç desteği yapılmıştır. Filistin Posta İdaresi'ne 50'şer adet bilgisayar ve bisiklet, 100'er adet çanta, elektronik terazi, yazlık pantolon, tişört, kep ve ayakkabı hibe edilmiştir (2005: 105-173).

TİKA'nın 2006 yılı faaliyet raporuna göre gerçekleştirilen proje ve faaliyet sayısı toplam 1452'dir. Bahsi geçen proje ve faaliyetlerin yüzde 50'sini oluşturan 727 adetlik kısmı Kafkasya ve Orta Asya'da, yüzde 38'ini oluşturan 538 adetlik kısmı Avrupa'da, yüzde 10,3'ünü oluşturan 150 adetlik kısmı Orta Doğu ve Afrika'da, kalan yüzde 1,7'sini oluşturan 25 adetlik kısmı ise farklı bölgelerde gerçekleştirilmiştir (2006: 20-21). Gerçekleştirilen proje faaliyetlerin sektörel açıdan dağılımı ise şu şekildedir: Birinci sırada 752 adet proje ve faaliyet ile sosyal altyapıların geliştirilmesi gelirken, ikinci sırada 347 adet proje ve faaliyet ile ekonomik

altyapıların geliştirilmesi, üçüncü sırada 181 adet proje ve faaliyet ile üretim sektörlerinin geliştirilmesi, dördüncü sırada 161 adet proje ve faaliyet ile kültürel ve iletişim alanında işbirliği ve sosyal barışa katkı gelmektedir. Bunların yanı sıra aynı yıl içerisinde acil ve insani yardım kapsamında 11 adet proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir. Balkanlar ve Doğu Avrupa bölgesinde özellikle Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova ve Ukrayna gibi ülkelerde çeşitli proje ve faaliyetler yürütülürken; Orta Doğu ve Afrika bölgesinde Etiyopya, Sudan ve Filistin gibi ülkelere ağırlık verildiği görülmektedir (TİKA, 2006: 225).

2006 yılında TİKA, Türkoloji çalışmalarından yabancı genç diplomatların eğitimine katkı, üniversitelere ekipman desteği, ilaç yardımı, içilebilir su temini, sanayi-madencilik-inşaat gibi alanlarda eğitime değin birçok alanda çeşitli ülke ve bölgelerde proje ve faaliyet yürütmüştür. Örneğin: Bosna-Hersek Gorazde Devlet Hastanesine ünite desteği sağlanmıştır. Makedonya'da bulunan Mustafa Paşa Camii restore edilmiştir. Azerbaycan'ın Gence-Guba-Abşeron bölgelerindeki su ve toprak tahlili laboratuvarları modernize edilmiştir. Gürcistan Marnueli havaalanında uzak görüş sistemi kurulmuştur. Sudan'ın Güney Darfur bölgesinde Sahra Hastanesi kurulmuş, Güney Korodofan bölgesine sondaj makinesi hibe edilerek su kuyularının açılmasına destek sağlanmıştır. Ülkesel ve bölgesel işbirliğinin yanı sıra uluslararası işbirliğine de önem vermekte ve bu amaçla OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü), BM Sinaî ve Kalkınma Örgütü (UNIDO), Alman Teknik İşbirliği Teşkilatı (GTZ), İslam Kalkınma Bankası (İKB), Uluslararası Tarım Örgütü (FAO), Oxford Açlıkla Mücadele Topluluğu (OXFAM), BM Kalkınma Programı (UNDP) gibi birçok uluslararası kuruluşla işbirliği içerisinde program ve faaliyet yürütmeye devam etmektedir (2006: 267-273).

2007 yılı TİKA faaliyet raporuna göre, 2007 yılının TİKA'nın faaliyet coğrafyasının genişlediği, donör ülkeler arasında etkinliğinin ve görünürlüğünün arttığı, program ve faaliyet bazlı projelere geçiş aşamasının başarılı bir şekilde yürütüldüğü bir yıl olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 2007 yılı içerisinde özellikle Afrika ülkelerine yapılan projeler ile faaliyet gösterilen ülke sayısı 86'ya ulaşmıştır. Diğer yandan Türkiye'nin diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan resmi kalkınma yardımları da eklenince yardımların ulaştığı ülke sayısının 131'e ulaştığı görülmektedir. PKO sayısı ise, 2007 yılında Karadağ ve Senegal PKO'larının açılmasıyla birlikte 22'ye çıkmıştır (2007: 12).

TİKA'nın 2007 yılında Türkiye'nin dış politika hedef ve önceliklerinden hareketle gerçekleştirdiği projelerin bütçe bazında değerlendirilmesi ise şu şekildedir: Söz konusu bütçenin yüzde 56,63'ünü Merkez Asya ve Kafkaslar'a, yüzde 26,83'ünü Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya, yüzde 12,87'sini Orta Doğu ve Afrika'ya kullanmıştır. En çok kaynak kullanılan ilk üç ülke ise sırasıyla, Afganistan, Makedonya ve Moğolistan'dır. Proje ve faaliyetlerdeki

artışın nedeni ise “Afganistan’ın Yeniden İmarı Programı”nın hızlanması ve Afrika açılımı sebebi ile birçok yeni ülkenin program ve faaliyetler kapsamına dahil olmasıdır. 2007 yılında kaynakların sektörel açıdan yüzde 77,4’lük kısmı, eğitim, su ve su hijyeni, sağlık gibi önemli sosyal altyapıların iyileştirilmesi adına yapılan faaliyetlerde kullanılmıştır. Söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde öncelik sırasının Afganistan, Moldova ve Filistin’e verildiği analiz edilmektedir. Bu çerçevede 11 Afgan vilayetinde 13 okul inşaatı başlatılmış, Mevlâna Celaleddin Rumi’nin evi restore edilmiş, hastane inşaatı ve işletimi devreye sokulmuş, Wardak idari ve kurumsal yapısının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ile eğitim, sağlık, kültürel işbirliği gibi birçok alanda faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Moldova’da ise Gagauz Yeri Çadır Lunga şehrinde içme suyu projesi hayata geçirilmiş; Filistin’de küçük ve orta ölçekli işletmelere önemli katkılar sağlanmıştır (2007: 7-18).

2008 yılı TİKA faaliyet raporu incelendiğinde, 2008 yılının kurumsallaşma yönünde atılan adımların hız kazandığı, geçmiş yıllarda alınmış olan kararların uygulanmaya başladığı bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Geçmiş yıllardaki gibi Kafkaslar, Orta Doğu, Orta Asya ve Balkanlar önemi korumaya devam ederken, Afrika Açılımı ile bölgedeki PKO’lar vasıtasıyla Afrika ülkelerinde büyük çaplı dış yardım programlarına başlanmıştır. Aynı yıl içerisindeki harcamaların bölgesel dağılımı incelendiğinde “Afganistan’ın Yeniden İmarı” projesinin etkisi ile yüzde 53,99’luk bir oranla Güney ve Merkez Asya’nın birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada yüzde 24,58’lik oranla Balkanlar ve Doğu Avrupa yer alırken, üçüncü sırada yüzde 10,96’lık oranla Afrika yer almaktadır (2008: 11).

2008 yılında kaynakların dağılışı oranını ülke bazında incelediğimizde, Afganistan hariç diğer ülkeler arasındaki dağılımın tutarlı olduğu görülmektedir. Öne çıkan projelere bakıldığında, “Gökoğuz İçme Suyu Programı” ile Moldova Afganistan sonra ilk sırada yer alırken; büyük oranda acil ve insani yardım aktarımı yapılan Filistin üçüncü; “Koyunculüğün Geliştirilmesi Programı” ile restorasyon programlarıyla Kosova dördüncü; “Arıcılığın Geliştirilmesi” ve “Sağlıklı İçme Suyu” programları ile Makedonya beşinci sırada yer almaktadır. Sektör bazında kullanılan kaynakların oranı ise şu şekildedir: Kaynakların yüzde 79,50’si sosyal altyapıların geliştirilmesi için kullanılırken, yüzde 10,62’si ekonomik altyapı ve hizmetlerin iyileştirilmesi, yüzde 3,93’ü üretim, kalan kısmı ise acil ve insani yardımlar ile diğer sektörler için ayrılmıştır (2008: 12-13). 2008 yılı içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlere örnek olarak ise şunlar verilebilir: Azerbaycan’ın Goranboy bölgesinde 4 adet artezyen kuyusu açılması; Gürcistan’da bulunan II. Kosalı Köyü Okulu’nun tadilatı ve ek bina inşası; Kırgız-Özbek Üniversitesi’ne gerekli kırtasiye malzemelerinin sağlanması; Kosova’da bulunan Priştine Fatih Camii’nin restore edilmesi; Senegal’de ücretsiz sağlık taraması ve ilaç dağıtımı;

Nijer'in güney bölgesinde 30 adet su kuyusu açma projesi şeklinde daha pek çok proje örnek olarak verilebilir (TİKA, 2008: 18-114).

TİKA'nın 2009 yılı faaliyet raporuna göre, 2009 yılı bütün sektörlerde ve coğrafyalarda ekonomik krizin yaşandığı bir yıl şeklinde değerlendirilmiştir. Türkiye'nin dış politika öncelik ve hedefleri doğrultusunda şekillenen 2009 yılı kaynak dağılımı incelendiğinde ise, Afganistan'daki projenin devam etmesinin de etkisiyle Kafkaslar ve Merkez Asya'nın yüzde 44,44'lük bir paya sahip olarak öncelik sırasının başında yer aldığı anlaşılmaktadır. İkinci sırada yüzde 26,85'lik pay ile Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkeleri yer alırken, üçüncü sırada yüzde 24,68'lik bir pay ile Orta Doğu ve Afrika ülkeleri yer almaktadır. Sektörel olarak incelendiğinde ise, sosyal altyapı ve hizmetlerin yüzde 79,78'lik bir pay ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 2009 yılında gerçekleşen büyük proje ve faaliyetlere örnek olarak, Bosna-Hersek Konjic kentindeki restorasyon ve hastane tadilatı, Gürcistan'ın Gori kentinde inşası tamamlanan 100 adet göçmen konutu projesi ile “Sayda Türk Travma ve Rehabilitasyon Hastanesi İnşası Projesi” verilebilir (2009: 17).

Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının kalkınma amaçlı dış yardımları zaman içerisinde artarak devam etmiştir. Türk STK'larının artan öneminin farkında olan TİKA, STK çalışmalarının kurumsal bir zemine kavuşması adına 2009 yılında “Sivil Toplum Kuruluşları İşbirliği ve Koordinasyon Birimi”ni kurmuştur. Birim, STK'ların özellikle sağlık, acil insani yardım, eğitim, sosyal ve kültürel vb. alanlarda sistematik ve kurumsal bir yapıda çalışmasını amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda 2009 yılında Türk STK'ları ile işbirliği çerçevesinde toplam 23 proje ve faaliyet uygulamaya geçmiştir. Bu projelere örnek olarak, “Azerbaycan Asya Diyalogu İttimai Birliği”ne destek verilmesi; Sudan ve Filistin Kızılay'ına verilen destek; Ukrayna'da bulunan “Arkadaş Teşkilatı”na yapılan donanım desteği ve Moğolistan'da bulunan Aile ve Sosyal Hayat Derneği'ne kurulan bilgisayar laboratuvarı verilebilir (2009: 21).

2010 yılında TİKA, kalkınma eksenli proje ve faaliyetlerine devam etmiş, 25 ülkede 28 PKO ile proje ve faaliyetler yürütmüştür. Bunun yanı sıra PKO olmayan ülkelere de faaliyetler yürüten TİKA, yaklaşık 100 ülkede işbirliği çerçevesinde projeler gerçekleştirmiştir. 2010 yılı içerisinde dünyada yaşanan gelişmeler karşısında TİKA, hareket kabiliyetini artırmayı hedeflemiş, bu hedef doğrultusunda Haiti depreminde önemli insani yardımlara imza atmıştır. Bölgesel bütçe dağılımına baktığımızda 2010 yılında 862 adet proje ve faaliyet ile Kafkaslar ve Merkez Asya ilk sırada yer almıştır. Onu 314 proje ile Orta Doğu takip ederken, 88 proje ile Balkanlar ve Doğu Avrupa üçüncü sırada yer almıştır. Proje ve faaliyetlerin sektörel dağılımı; yüzde 24,63 eğitim, yüzde 21,22 diğer sosyal altyapı ve hizmetler, yüzde 16,02 sağlık, yüzde 14,97 idari ve sivil alt yapılar, yüzde 12,01 üretim, yüzde 8,43 ekonomik altyapı ve hizmetler,

yüzde 2,15 çoklu ve çakışan sektörler, yüzde 1,49 su ve su hijyeni, yüzde 0,60 acil ve insani yardımlar ile yüzde 0,48 nüfus politikası-üreme sağlığı şeklinde olmuştur (2010: 8-9). Bu projelere örnek olarak; Kabil Askeri Lisesi'nin inşası ve açılışı, Kabil Sürekli Eğitim Merkezi'nin projesinin ve inşasının üstlenilmesi, Sudan'ın Darfur bölgesindeki 12 kasabada 20 bin çiftçiye 18 ton geliştirilmiş tohum hibesi verilebilir (TİKA, 2010: 105-130).

2010 yılında yapılan önemli yardımlardan biri de Türkiye'nin 100 milyon dolarlık yardım sözü kapsamında TİKA tarafından Afrika'daki 34 ülkeye yaklaşık 10 milyon dolar değerinde yardım yapılmıştır. Bir diğer önemli gelişme ise, TİKA'nın uzun yıllardır yürütmüş olduğu Türkoloji projesi kapsamında verilen Türkçe kurs desteğinin Yunus Emre Vakfı'na devrinin başlaması olmuştur (2010: 10).

TİKA 2011 faaliyet raporuna göre, 2011 yılı içerisinde yardım elini uzattığı ülke sayısı 100'ü geçmekle beraber 25 ülkedeki 28 PKO ile proje ve faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. 2011 yılında gerçekleşen yardımlar bölgesel açıdan değerlendirildiğinde, Güney ve Orta Asya'nın yüzde 46,6'lık bir paya sahip olduğu görülmektedir. Devamında yüzde 23,87 ile Orta Doğu, yüzde 22 ile Afrika ve yüzde 6,3 ile Balkanlar gelmektedir. 2011 yılı gerçekleştirilen yardım faaliyetlerinden en fazla pay alan ülke ise, Pakistan olmuştur. Toplam 1437 proje ve faaliyet yürütülmekle birlikte 825 adedi Asya'da, 425 adedi Doğu Avrupa ve Balkanlar'da, 202 adedi de Afrika'da gerçekleştirilmiştir (2011b: 10-12).

2011 yılında eğitim altyapılarının geliştirilmesi, sosyal altyapıların geliştirilmesi, sağlık, suya erişim ve su hijyeni, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, kültürlerarası işbirliği, turizm gibi birçok alanda proje ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu proje ve faaliyetlere örnek olarak; Afganistan'daki 14 okulun inşasının tamamlanarak tefrişatının yapılması, Irak'ta bulunan El-Razi Hastanesi'nin inşası, Filistin'de bulunan Gazze Türk-Filistin Dostluk Hastanesi'nin inşası, Filistin'de 4 adet su kuyusu açılması, Moldova'da "Gıda ve Yaşam Güvenliğini Destekleme" programı verilebilir. Bunların yanı sıra başta Somali'de yaşanan problemler ile 2010 yılında Pakistan'da yaşanan sel felaketi gibi birçok ülkeye sosyal altyapı konusunda kalkınma destekleri verilmiştir (TİKA, 2011a: 92-98).

2012 yılı TİKA faaliyet raporuna göre, Türkiye'nin kalkınma yardımlarının toplamı 3.324 milyar dolar tutarında gerçekleşmiş, yardımların 111,65 milyon dolar tutarındaki kısmı STK'lar bünyesinde aktarılmıştır. Tüm bu yardımlar Türkiye'nin dış politika hedefleri çerçevesinde, TİKA'nın hem kamu kurum ve kuruluşları ile hem de STK'lar ile işbirliği içerisinde yürüttüğü proje ve faaliyetlerin bir çıktısıdır. Nitekim Orta Asya ve Kafkaslar, Orta Doğu ve Balkan ülkeleri ile yürütülen işbirliği çalışmalarının hızla arttığı görülmektedir. 2012 yılındaki önemli gelişmelerden biri Suriye'de yaşanan istikrarsızlıklar sonucu Suriye

vatandaşlarının Türkiye'ye sığınması olmuştur. Bir diğer önemli gelişme ise, BM'nin Somali'de yaşanan açlık krizini, insanlık krizi olarak ilan etmesi olmuştur (2012: 7-10). TİKA'nın 2012 yılında gerçekleştirdiği proje ve faaliyet sayısı 1400 olmakla birlikte en fazla proje yüzde 46 pay ile Orta Doğu'da yürütülmüştür. Orta Doğu'yu takiben yüzde 31 pay ile Afrika, yüzde 18 pay ile Orta-Güney Asya ve yüzde 3 pay ile Balkanlar gelmektedir. Kaynakların dağılımını incelediğimizde ise, 1.019,93 milyon dolar ile Suriye ilk sırada yer almaktadır (2012: 94).

2012 yılında TİKA'nın gerçekleştirdiği önemli proje ve faaliyetler örnek olarak; Afganistan-Kabil Üniversitesi'nde hizmet binası inşası ve hizmete açılması, Afganistan'da Kabil Mustafa Demirkıran adı ile sürekli eğitim merkezi inşası, Saraybosna'daki mekteplerin modernize edilmesi, Sudan-Nyala Hastane kompleksi inşası, Kırgızistan'ın Oş kentinde 150 hasta kapasiteli bir poliklinik inşası verilebilir. TİKA, sağlık sektörüne dair yaptığı proje ve faaliyetler sonucu 2011-12 yılları içerisinde 65 adet poliklinik inşa ve onarımı gerçekleştirmiş, 64 adet hastaneye donanım hizmeti vermiştir. Su ve su hijyeni kapsamında ise, 303 adet su kuyusu açmıştır (2012: 109-112).

TİKA 2013 yılı faaliyet raporuna göre, önceki yıllarda olduğu Orta Doğu, Balkanlar, Güney Kafkasya, Orta Asya, Güney Asya, Kuzey Afrika ülkeleri ile mevcut ilişkileri sürdürmeye devam ederken bir yandan da Sahra Altı Afrika, Asya Pasifik ve Latin Amerika bölgelerine yönelik güçlü ilişkilerin pekiştiği anlaşılmaktadır. TİKA 2013 yılı faaliyet raporu verileri incelendiğinde, 88 adet bölgesel ve 1723 adet ülkesel bazda toplam 1816 proje gerçekleştirildiği görülmektedir. Geçen yıla oranlara TİKA'nın yaptığı yardımlar yüzde 30 oranında artış sergileyerek 3,3 milyar dolara ulaşmıştır. Yardımların sektörel dağılımı incelendiğinde, sosyal altyapılar ve hizmetler yüzde 80,9, ekonomik altyapılar ve hizmetler yüzde 12,9, üretim sektörleri yüzde 5,7, diğer sektörler ise yüzde 0,5 oranında bir paya sahiptir. Yardımların bölgesel bazda dağılımında ise; yüzde 33,7'lik bir oranla ilk sırada Afrika yer almaktadır. 2013 yılında eğitim alanında 80 adet okul inşası/tadilatı ve 120 okulun donanımı/hizmete açılışı gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl sağlık alanında 42 adet sağlık tesisinin donanımı, 25 sağlık tesisinin inşası, 67 adet sağlık taraması ve 20 adet ambulans hibesi yapılmıştır. Su ve su hijyeni kapsamında 154 adet su kuyusu inşa edilmiştir (2013a: 18-20).

2013 yılında TİKA ve STK'lar ile ortak işbirliği çerçevesinde birçok alanda toplam 150 adet proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir. Nitekim PKO bulunmayan ülke ve bölgelerde bütçenin etkin bir şekilde değerlendirilmesi açısından STK'ların önemi göz ardı edilemeyecek bir boyuttadır. Bu yardımlardan en fazla pay alan ülkeler ise; Suriye, Irak, Somali, Nijer ve Filistin olmuştur. STK'lar ile işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilen yardımlara örnek olarak;

Türk-Meksika uluslararası meslek edindirme kurs ve programları, Lübnan'da kurulan kan bankası ve laboratuvar, V. Uluslararası İktisatçılar Zirvesi gibi program ve faaliyetler verilebilir (2013b: 228).

2014 yılı TİKA faaliyet raporuna göre, 2014 yılında TİKA aracılığı ile 191,8 milyon dolar değerinde işbirliği projesi hayata geçirilmiştir. Bahsedilen tutarın 185,8 milyon dolar tutarındaki kısmı iki taraflı yardımlar şeklinde olmuştur. Yardımların bölgesel dağılımı incelendiğinde ilk sırada 53,03 milyon dolar ve yüzde 28,60 oranında bir pay ile Orta ve Güney Asya birinci sırada yer almaktadır. Orta Asya ve Kafkaslar'da yardımlardan en fazla yararlanan ülke ise Azerbaycan olmuştur. 2014 yılında Azerbaycan'a yönelik "Mesleğim Var" teması ile meslek edindirme kursları, "Aktif Kadınların ve Genç Kızların İşbirliği" projesi, "Süt Sığırcılığının Geliştirilmesi ve Islahı Projesi" gibi birçok yardım programı gerçekleştirilmiştir. Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'da da sağlık, eğitim ve ekonomik altyapıların geliştirilmesi, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara yönelik çok sayıda eğitim projesi uygulamaya konulmuştur. Örneğin, Kırgızistan'da Bişkek halk ekmek fabrikası inşasına başlanmış, Keneş köyünün içme suyu sistemi teknik açıdan yenilenmiştir. Kazakistan'ın Kostanay şehrindeki köylerde süt toplama merkezleri kurulmuştur. Aynı yıl 39,40 milyon dolar tutarında yüzde 21,25 oranında yardım Doğu Avrupa ve Balkanlara yönelik yapılmıştır. Bu bölgede yapılan yardımlardan en çok Bosna Hersek, Makedonya, Kosova ve Arnavutluk yararlanmıştır. Örneğin, Bosna Hersek'teki Hamdiya Kreşevlyakoviç Okulu ve II. Srednja Skola Okulu inşa edilmiş, Aliya İzzetbegoviç'in doğduğu ev tadilat edilmiş, Arnavutluk'ta bulunan Vlora Mustafa Kemal Atatürk Okulu tadilat edilmiştir (2014: 14-16).

2014 yılında Ortadoğu'ya yapılan yardımlar ise, 39,10 milyon dolar değerinde olup yüzde 21,10'luk bir paya sahip olmuştur. Bu bölgede TİKA yardımlarından en fazla payı alan ülke 31,22 milyon dolar tutarındaki yardım ile Filistin olmuştur. Filistin'de eğitim kapasitesi ve altyapısının güçlendirilmesi adına 550 öğrenci kapasitesine sahip El Halil Türk Okulu inşa inşası, Reşadiye Kız Okulu'nun tadilatı, Gazze'nin sokak aydınlatmalarının yapımı, Filistin'de bulunan Sultan II. Abdülhamid Sebilinin restore edilmesi gibi birçok yardım faaliyeti örnek olarak verilebilir. Yardım projeleri sektörel bazda değerlendirildiğinde, 121,97 milyon dolar ile sosyal altyapılar ve hizmetler ilk sırada yer almaktadır. Arkasından 22,76 milyon dolar ile ekonomik altyapı ve hizmetleri, 15,71 dolar ile çoklu çakışan sektörler ve 7,90 milyon dolar ile üretim sektörleri gelmektedir. 2014 yılında eğitim alanına yönelik 621 öğrenciye burs ve 1095 kişiye çeşitli alanlarda eğitim imkanı verilmiştir. Sağlık alanında 860 uzman eğitimi verilerek birçok sağlık ekipmanı yardımı yapılmıştır. Temiz su erişimi kapsamında ise, 130 adet su kuyusu inşası gerçekleştirilmiştir (2014: 16-17).

2015 yılı TİKA faaliyet raporuna göre, gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin büyük bir kısmını sosyal altyapılar ve hizmetler sektörü oluşturmaktadır. Eğitim altyapılarının güçlendirilmesinden kadın istihdamının arttırılmasına, turizm altyapılarının desteklenmesinden su kuyularının açılmasına kadar birçok proje ve faaliyet hayata geçirilmiştir. 2015 yılı proje ve faaliyetlerine örnek olarak şunlar verilebilir: Makedonya’da bulunan Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu’nun tadilatı ve donanımı sağlanmıştır. Kazakistan’daki mesleki ve teknik liseleri kapsayan Eğiticilerin Eğitimi Projesi ile 350 Kazak öğretmene eğitim verilmiştir. Gürcistan-Tiflis 152. Kamu Okulu’nun Türkçe sınıfı ve tiyatro salonunun tadilatı yapılmıştır. Afganistan’ın Mezar-ı Şerif ilinde bulunan Bahter Lisesi’nin eski binasının yıkılarak yerine 42 sınıf kapasiteli bir okul binası inşa edilmiştir. Sağlık alanında yapılan çalışmalara örnek olarak ise, STK’larla işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilen “Nijer Katarakt Projesi” ile Nijerli katarakt hastalarının ameliyatının yapılması, Azerbaycan’da gerçekleştirilen “Anne-Çocuk Sağlığını Destekleme Projesi”, Filistin-Gazze İslam Üniversitesi’ne fizyoterapi eğitim laboratuvarının kurulması, Sudan’da bulunan Umdom Hastanesi’nin medikal donanımının sağlanması verilebilir. Su ve Sanitasyon alanında yapılan yardım faaliyetlerinden bazıları ise şöyledir: Afganistan’da bulunan Belh Bastan Lisesi bünyesinde su kuyusu açılarak, çeşme ve su deposu inşa edilmiştir. Devlet Su İşleri (DSİ) ile yapılan işbirliği çerçevesinde Moritanya’da 64 adet su kuyusu açılmıştır. STK işbirliği ile Gambiya’nın 7 farklı köyünde toplam 8 su kuyusu açılmıştır. İdari ve Sivil Altyapıların geliştirilmesine yönelik, 69 ülkeden 69 katılımcı ile gerçekleştirilen “Genç Diplomatlar Eğitim Programı” gibi ekonomi, kamu, polis teşkilatı gibi birçok alanı kapsayan pek çok program gerçekleştirilmiştir (2015: 24-64.).

TİKA’nın 2015 yılında faaliyet gösterdiği diğer bir alan olan “barınma ve konut” projesi kapsamında Bosna Hersek’e Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından 30 prefabrik konut hibe edilmiş ve TİKA tarafından lojistiği sağlanmıştır. Sri Lanka-Mannar Tharapuram bölgesinde bulunan bir köyde 100 konut inşası tamamlanmış ve köye Turkish City adı verilmiştir (2015: 84-86).

TİKA 2016 yılı idare faaliyet raporuna göre, kaynak dağılımı açısından sosyal altyapılar ve hizmetler sektörü en fazla paya sahip olan sektör olmuştur. Yardımların sektörel dağılımlarına bakıldığında ise, sosyal altyapılar ve hizmetler sektörü yüzde 65,4 ile birinci sırada yer alırken, ekonomik altyapılar ve hizmetler yüzde 24,3 ile ikinci, çoklu çakışan sektörler yüzde 7,1 ile üçüncü, üretim sektörleri ise yüzde 3,2 ile dördüncü sırada yer almıştır (2016: 24-29). 2016 yılında bölgesel bazda birçok önemli proje ve faaliyete imza atılmıştır. Orta Asya ve Kafkaslar’da öne çıkan faaliyetlerden bazıları: Afganistan- Mezar-ı Şerif Yetimhanesinin onarımına ek olarak 1 adet yurt binası inşa edilmiştir. Gürcistan-Batum

Enfeksiyon Hastalıkları Hastanesi'nin A Bloğunun tadilatı yapılmıştır. Kırgızistan'ın Yuryevka Köyü'nde bulunan 3 su kuyusu temizlenerek 10 su kuyusuna vana takılmıştır. Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya yönelik gerçekleştirilen önemli yardım faaliyetlerine örnek olarak ise şunlar verilebilir: Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı'na 80 adet bilgisayar, 100 adet iş istasyonu bilgisayar, 5 adet fotokopi makinesi, 10 adet renkli ve tarayıcı özelliğine sahip toplam 30 adet yazıcı ve 100 adet güç kaynağı temini sağlanmıştır. Kosova'nın Ştime Belediyesi Aile Hekimliği'nin ana merkezinde kullanılmak üzere tıbbi cihaz ve donanım desteği verilmiştir. Kosova Gilan Belediyesi'ne bağlı 40 çiftçiye 10 adet toprak mikseri, 24 adet diskli tırmık, saman toplama makinesi ve çayır biçme makinesi desteği verilmiştir. Sırbistan'ın Sancak bölgesinde bulunan 60 arıcıya 5'er adet arılı kovan ve arıcılık eğitimi verilmiştir (TİKA, 2016: 31-37).

2016 yılında Ortadoğu ve Afrika bölgesinde gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerde öne çıkanlar ise şöyle özetlenebilir: Filistin'de bulunan 6 adet Türk okulunda Türkiye'den görevlendirilen 3 Türkçe öğretmeni tarafından Türkçe dersi verilmiştir. Kenya'nın 6 eyaletine 12 traktör ve ekipman hibi yapılmıştır. Tanzanya Milli Müzesi'nin restorasyonu yapılmıştır. "Her Köye Bir Değirmen Projesi" kapsamında Togo'nun 10 ayrı beldesine değirmen kulübeleri inşa edilerek teknik ekipmanlar yerleştirilmiştir. Aynı yıl içerisinde Doğu ve Güney Asya, Latin Amerika ve Pasifik'te gerçekleştirilen projelerden öne çıkanlar ise şöyledir: Bangladeş Shaheed Hastanesi bünyesine 1 adet ambulans hibe edilmiştir. Filipinler'in Dabet Semtindeki 55 aileye pirinç tohumu, zirai ilaç ve organik gübre temin edilmiştir. Nepal'in kırsal kesimlerinde bulunan 12 okula mobilya ve eğitim malzemesi yardımı yapılmıştır (TİKA, 2016: 39-46).

23-24 Mayıs 2016 tarihleri arasında BM bünyesinde ilk defa gerçekleştirilen Dünya İnsani Zirvesi'nin Türkiye'de yapılması, insani yardımlar açısından Türkiye'nin ön plana çıkmasında önemli bir faktör olmuştur. 180 ülkeden 55 devletin Devlet veya Hükümet Başkanları, 60'ın üzerinde Bakan ile 40'ın üzerinde uluslararası örgütün üst düzey görevlilerinin katıldığı zirve, toplam 6 bin katılımcı ile gerçekleşmiştir. Ayrıca, Türkiye'de gerçekleşen zirve, BM Zirveleri arasında en fazla katılımın gerçekleştiği zirve olarak tarihe geçmiştir (<http://www.aljazeera.com.tr/>). Gerçekleştirilen zirvede ilgili aktörlerin de katılımıyla insani yardımların etkinliği ve verimliliğinin artırılması gibi konular görüşülmüştür. Türkiye'nin dünya çapında ekonomik gücüne kıyasla en çok insani yardım yapan ülke olmasının yanı sıra Ankara tarafından gerçekleştirilen kalkınma yardımları da Türkiye'yi dış yardımlar konusunda öne çıkaran gelişmelerden biri olmuştur (<https://www.mfa.gov.tr/>).

TİKA 2017 faaliyet raporuna göre, TİKA önceki yıllarda olduğu gibi 2017 yılında da birçok bölgede proje ve faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir. TİKA, sosyal altyapıların

geliştirilmesi, ekonomik altyapıların geliştirilmesi, su ve su hijyeni, idari ve sivil altyapıların desteklenmesi, iletişim altyapılarının geliştirilmesi, tarım-ormancılık-balıkçılık, gıda yardımı, acil ve insani yardımlar gibi pek çok sektörde kurumsal kapasite artırımına yönelik projeler geliştirirken eğitim sektörüne yönelik yardımlar bu yılda da etkisini kaybetmemiş öncelik sıralamasında ilk sıradaki yerini korumuştur (2017: 46-51). Eğitim alanında yapılan projelere örnek olarak şunlar verilebilir: Nijer’de 42 derslik kapasiteli bir kız-erkek okulu ve 648 öğrenci kapasiteli yurt binası inşa edilmiştir. Ayrıca, Türkiye-Nijer Dostluk Ormanı’na yönelik ağaçlandırma, su deposu, su kuyusu, çeşme ve 1 adet mini futbol sahası yapımı da tamamlanmıştır. Kolombiya’nın Orejon bölgesinde 60 öğrenci kapasiteli bir İlkokul inşa edilmiştir. Suriye’de bulunan Cerablus Medrese Tehtani Muhdes Okulu’nun onarımı yapılmıştır. Bosna Hersek’in en büyük üniversitesi olma özelliğine sahip Saraybosna Üniversitesi’nin Mimarlık Fakültesi kütüphane binasının tadilatı tamamlanmıştır. Sağlık alanında yapılan yardım faaliyetlerinden bazıları ise; Nijer-Niamey’de 51 yatak kapasiteli Ana Çocuk Sağlığı Hastanesi’nin inşası, Bangladeş- Shaheed Suhrawardy Hastanesi’nde Kemoterapi ünitesi kurulumunun sağlanması, Sırbistan’da bulunan Novi Pazar Devlet Hastanesi’nin Jinekoloji ve Doğum bölümüne tıbbi donanım sağlanarak yenilenmesi, Özbekistan-Termez’de plastik cerrahi alanında rahatsızlığı bulunan 141 çocuğun tedavisinin gerçekleştirilmesi (TİKA, 2017: 54-79).

Su ve Sanitasyon çalışmalarına örnek olarak ise; Pakistan’ın Sindh Eyaletinin çeşitli şehirlerinde 3 adet su filtresi, 10’ar adet su kuyusu ve su pompası kurulumu, Nijer’de bulunan 73 adet su kuyusunun onarımına başlanması, Kırgızistan’ın Oş vilayetindeki tahrip olmuş 3,2 km’lik su kanalının 630 metrelik kısmının yenilenmesi verilebilir. İdari ve Sivil Altyapıların Geliştirilmesi yönünde yapılan yardımlardan bazıları; Somali-Mogadişu’da bulunan askeri eğitim tesislerinin inşası ve donatımı, “Tunus Altyapı Hizmetlerine Destek Projesi” kapsamında 9 mini yükleyici, 48 greyder, 2 yük taşıyıcı ve 8 yol süpürme aracının hibe edilmesi şeklindedir. Diğer sosyal altyapılar ve hizmetler kapsamında yapılan yardımlara örnek olarak ise şunlar verilebilir: Cezayir-Casbah bölgesindeki Keçiova Camisi restore edilmiştir. Balkanlarda bulunan Podgorista Osmanlı Saat Kulesi, Üsküp Saat Kulesi, Arnavutluk-Osmanlı Saat Kulesi ve Karadağ Saat Kulesi’nin restorasyonları gerçekleştirilmiştir. Bangladeş’in Gazipur şehrindeki 70 görme engelli çocuğun kullanımına istinaden 1 adet okul taşıtı hibe edilmiştir. Ekonomik Altyapılar ve Hizmetler Sektörüne ilişkin, Myanmar’ın çeşitli köylerine erişim sağlayan yolların betonarme inşası, köprü ve bağlantı yollarının yapımı ile Filistin-Gazze’de 2 klinik ve 1 okulun çatısına güneş enerjisi paneli kurulumu örnek verilebilir. Aynı zamanda tarım, hayvancılık, sanayi, çoklu ve çakışan sektörlerle ilişkin çalışmalarda yürütülmüştür.

Örneğin; Azerbaycan’da süt sığırcılığının gelişmesi adına 40 çiftçiye eğitim verilirken Makedonya’da nar yetiştiriciliğine destek kapsamında 50 aileye 6.000 nar fidanı dağıtılmıştır. Acil ve insani yardımlara ilişkin ise, Myanmar, Bangladeş, Kolombiya, Haiti, Kosta Rika, Irak ve Sudan’a gıda, battaniye, tıbbi malzeme, inşaat malzemesi gibi acil ve insani yardım desteğinde bulunulmuştur (TİKA, 2017: 81-117).

TİKA 2018 yılında da tüm sektörlerde birçok proje ve faaliyeti hayata geçirmeye devam etmiştir. Bu kapsamda eğitim alanında 15 adet okul/eğitim tesisi inşa ederken 97 okul/eğitim tesisinin onarımını gerçekleştirmiş, 10.762 öğrencinin eğitimine destek verilmesi gibi pek çok faaliyet ile eğitim altyapılarına destek sağlanmıştır. Örneğin; Filipinler’in Mindanao Adası’nda 5 adet okul binası inşa edilmiş, Makedonya’da bulunan Uluslararası Balkan Üniversitesi’ne fiziki altyapı ve donanım desteği verilmiştir. Temel sağlık hizmetleri kapsamında yeni hastanelerin inşası ile mevcut hastanelerin modernizasyonu sağlanırken personel eğitimi faaliyetleri ile nitelikli personel yetiştirilmesi adına çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Özbekistan’da plastik cerrahi kapsamında 1387 hasta muayene edilerek 297 cerrahi operasyon gerçekleştirilmiştir. Moğolistan’ın Ulanbator bölgesinde 3 adet sağlık merkezinin inşasına başlanmıştır. Lesotho’da bulunan Scott Hastanesi doğumhane ek binasına tıbbi donanım ve malzeme desteği sağlanmıştır. Filipinler Mindanao Adası’na mobil klinik temin edilmiştir. Aynı yıl içerisinde su ve su hijyeni temini ile idari ve sivil altyapıların gelişmesine odaklı birçok proje ve faaliyet yürütülmüştür. Su ve sanitasyon alanında yapılan yardım çalışmalarından bazıları; Sri Lanka-Ampara bölgesinde 780 ailenin faydalandığı bir sulama kanalı inşa edilmiş, Moğolistan’da 8 adet su kuyusu açılarak halkın temiz suya erişimi sağlanmış, Meksika’da 300 haneye mikrobiyolojik su filtresi desteği sağlanarak hijyenik suya ulaşmaları sağlanmıştır. İdari ve sivil altyapılara yönelik olarak ise, Moldova Cumhurbaşkanlığı Binası’nın modern cihazlar ve ofis mobilyaları ile yenilenmesi ve Tunus’ta Emniyet Genel Müdürlüğü ile işbirliği çerçevesinde 39 katılımcıya “Atış Eğitici Yetiştirme Eğitimi Kursu”nun düzenlenmesi örnek olarak verilebilir (2018a: 48- 82).

2018 yılında ülkelerin tarihi değerlerinin ve kültürlerinin korunması ve yaşatılması, ülkeler arası eşitsizliğin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak adına pek çok proje ve faaliyet yürütülmüştür. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Filistin Gazze’de yaşayan 20 engelli ailesine ait evlerin bakım ve onarımı gerçekleştirilmiştir. Tanzanya’nın Darüsselam şehrinde bulunan Tambaza Lisesi’ne basketbol ve voleybol sahası inşa edilmiştir (TİKA, 2018b: 67-70). TİKA, üretim sektörleri kapsamında yürütülen projeler ile gerekli üretim ortamı ve araç-gereçleri sağlamak, toplumun her kesimine geliştirebileceği beceriler kazandırmak gibi birçok amaca hizmet etmektedir. Bu amaçla yapılan projelere örnek olarak; “Mozambik Pamuk

Yetiştiriciliği Projesi” kapsamında tohum desteği, Moğolistan’ın Bulgan bölgesindeki hayvan sahiplerine yem desteği, Afganistan-Herat Çinicilik Atölyesine gerekli malzeme desteği, İstanbul’da gerçekleşen “Türkiye-Ecowas Ekonomi ve İş Forumu” verilebilir. 2018 yılında insani yardımlar kapsamında toplam 7,35 milyar dolar tutarında yardım yapılırken, resmi kalkınma yardımlarının 6,7 milyar doları Suriyelilere ayrılmıştır. Development Initiatives adlı kuruluşun raporuna göre Türkiye, 2018 yılı içerisinde yaptığı 8,4 milyar dolar değerindeki yardım ile 2016 ve 2017 yılında olduğu gibi yine dünyada en çok insani yardım yapan kuruluş olmuştur. 2018 yılında, insani yardımlar kapsamında 2011’den beri devam eden Suriye Krizi, Yemen ve Güney Sudan’da yaşanan çatışmalar, Myanmar’da yerlerinden edilen Arakanlılar, Afganistan, Filistin ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi pek çok ülke ve bölgeye TİKA, AFAD, Türk Kızılayı ve STK’lar eliyle yardım ulaştırılmıştır (2018b: 92-112).

TİKA 2019 yılında da bir önceki yıla göre kalkınma yardımlarını artırmış; acil insani durumlardan, eğitim, sağlık ve idari altyapılara, üretimden kültürel mirasın korunmasına değin pek çok sektörde 2000’e yakın proje ve faaliyet gerçekleştirerek sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda tüm toplumlara yardım elini uzatmaya devam etmiştir. 2019 yılında KKTC’de açtığı PKO ile 60 ülkede 62 ofise ulaşmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi TİKA’nın bu yılda bütçeden en fazla pay alan sektörleri eğitim ve sağlık sektörleri olmuştur. Nitekim eğitim sektörüne ilişkin; 21 okul/eğitim tesisi inşası, 65 okul/eğitim tesisi onarımı ve 228 okul/eğitim tesisi donatımı gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl benzer şekilde sağlık sektöründe; 5 hastane/sağlık tesisinin inşası, 10 hastane/sağlık tesisinin bakım ve onarımı ile 22 hastane/sağlık tesisinin donatım çalışması gerçekleştirilmiştir. Eğitim ve sağlık sektörüne ilişkin yapılan yardımlardan bazıları şöyledir: Filipinler’in Bangsomora Bölgesi’ndeki 5 şehirde 4’er sınıftan oluşan 5 okul inşa edilirken, 3 şehirde de 3 adet doğum kliniği inşası gerçekleştirilmiştir. Afganistan’da bulunan Cevizcan Meslek ve Teknik Eğitim Enstitüsü adına 275 kalemden oluşan ekipman ve malzeme desteği yapılmış ve Arnavutluk’ta sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi adına 5 ambulans hibe edilmiştir. TİKA faaliyet coğrafyasında idari ve sivil altyapıların geliştirilmesine oldukça önem vermekte ve bu önem doğrultusunda projeler yürütmektedir. Nitekim 2019 yılında 24 adet idari-sivil tesis inşa edilirken, 26 adet idari-sivil tesisin bakım ve onarımı yapılmıştır. 669 uzman eğitimi desteklenirken 283 danışman ve teknik personel pek çok projede görevlendirilmiştir. Söz konusu yardımlara ilişkin; Somali Parlamento Binası’nın inşası, Moğolistan Başsavcılığı-Kriminal Suçlar Arşivi’ne 400 arşiv dolabı temini örnek olarak verilebilir (2019a: 68-102).

TİKA 2019 yılında da dost ve kardeş topluluklarla bağların güçlenmesi, ortak tarihi ve kültürel mirasımızın korunmasına yönelik birçok proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Bu

bağlamda 2019 yılı içerisinde toplam 16 tarihi eser restore edilmiştir. Örneğin; Sudan’da bulunan Darfur Sultanı Ali Dinar’ın evi restore edilmiş, İtalya-Trieste’de bulunan Türk Şehitliği’nin restorasyonu, Kuzey Makedonya’nın Üsküp şehrindeki İshak Bey Camii’nin restorasyonu gibi restorasyon faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (2019a: 104-114). Üretim sektörlerine ilişkin geçen yıla göre önemli bir artış söz konusu olmakla birlikte toplam 19 proje yürütülmüş, 6 tarım tesisi inşası ve 9 tarım tesisinin donanımı sağlanmış ve 127 proje kapsamında çeşitli ekipman ve araç yardımı yapılmıştır. TİKA’nın üretim alanında yaptığı çalışmalardan bazıları şöyledir: Çad’da tarımın modern yöntemlerle sürdürülmesi adına 1 hektarlık alanda fide ve domates serası kurulumu ile gerekli ekipman ve malzeme desteği yapılmıştır. “Sürdürülebilir Organik Geçim Kaynakları İyileştirme Programı” kapsamında Kenya’ya tarım ve hayvancılık ekipmanı ile hayvan besini desteği sağlanmıştır. Tunus’un Sisi Bouzid şehrinde “şeker otu” tarımı projesine istinaden gerekli tohum, sulama tesisatı, sera gibi tarım malzemelerinin temini sağlanmıştır (2019b: 111- 116).

TİKA’nın proje ve faaliyetleri çerçevesinde 2020 yılında da eğitim ve sağlık sektörlerine verdiği önem azalmadan devam etmiştir. Öyle ki 2020 yılı içerisinde eğitim sektörüne ilişkin; 13 okul/eğitim tesisi inşası, 45 okul/eğitim tesisi onarımı, 64 okul/eğitim tesisi donatımı, 10 kütüphane-laboratuvar kurulumu, 3.720 öğrenciye destek gibi eğitime dair pek çok çalışmalar yürütülmüştür. Sağlık sektörüne ilişkin ise; 2 hastana/sağlık tesisi inşası, 17 hastane/sağlık tesisi onarımı, 20 hastane/sağlık tesisi donatımı, 31.200 hastanın tedavisi gibi sağlık alanında da birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Eğitim ve sağlık kapsamında gerçekleştirilen yardımlara örnek olarak ise; Azerbaycan-Bakü Atatürk Lisesi’nin hizmet binalarının modernize edilmesi, Bosna-Hersek’in Travnik şehrinde bulunan Elçi İbrahim Paşa Medresesi’nin yenilenmesi, Filistin-Batı Şeria bölgesindeki Al İsraa Hastanesi’nin yeni doğan bölümüne 5 kuvöz desteği sağlanması, Tunus Sağlık Bakanlığına 1 adet ambulans hibesi, “Acil Tıp Kapasite Artırma Programı” kapsamında 144 kişiye eğitim verilmesi gibi pek çok örnek verilebilir (2020b: 38-72).

2020 yılında TİKA tüm sektörlerle ilişkin birçok faaliyet ve proje yürütmüştür. Özellikle 2020 yılında baş gösteren Covid-19 salgını dünyanın tüm bölgelerini etkisi altına almıştır. Öyle ki Covid-19 salgını, gelişmiş ülkelerin sağlık sistemi dahil her alanda büyük sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. TİKA, 2020 yılının ilk çeyreğinde ortaya çıkan koronavirüs pandemisi karşısında oldukça hızlı hareket etmiş ve birçok ülkeye yardım ulaştırmıştır. 2020 yılında Covid-19 kapsamında toplam 200 proje ve faaliyet gerçekleştirilirken, bu proje ve faaliyetlerden 2.122.000 kişi faydalanmıştır. Söz konusu yardım faaliyetleri ile 71.355 adet gıda kolisi, 36.000 hijyen kiti, 678.000 maske, 11.900 tulum ihtiyaç sahibi ülke ve bölgelere hibe

edilmiştir. Örneğin; Filipinler-Manila Belediyesi'ne maske ve koruyucu elbise üretimi için 50 adet dikiş makinası ve ekipman desteği, Afganistan-Kabil Valiliğine 10 bin litre dezenfektan, 200 adet ilaçlama pompası, 1000 adet koruyucu elbise ve 3000 aileye gıda yardımı, Çin'in Vuhan şehrine 93.500 koruyucu filtreli maske, 1000 adet biyolojik tehlike tulumu ile 1000 adet koruyucu kıyafet desteği gibi pek çok yardım gerçekleştirilmiştir (2020b: 76-80).

TİKA 2021 yılında 60 ülkede faaliyet gösteren 62 PKO ile 170'ten fazla ülkeyi kapsayan yaklaşık 30.000 proje ve faaliyeti hayata geçirmiştir. Bu proje ve faaliyetleri sektör bazında değerlendirecek olursak, eğitim ve sağlık sektörleri TİKA'nın 2021 yılında da en önemli iki sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. TİKA'nın 2021 yılı faaliyet raporuna göre, eğitim alanında 3 adet okul/eğitim tesisi inşası, 14 adet okul/eğitim tesisi bakım ve onarımı, 39 adet okul/eğitim tesisi donatımı, 150.000 öğrenciye eğitim desteği ve 141 öğretmene eğitim desteği sağlanmıştır. Örneğin; Hırvatistan'da bulunan Slatina Zeko Çocuk Yuvası'na terapi odası kurulması, Arjantin'de 100 öğrencinin faydalanabileceği robotik kodlama ve STEM eğitimi için gerekli malzeme-teçhizatın sağlanması, CEZERİ-LAB kapsamında Azerbaycan, Cezayir, Güney Afrika, KKTC, Lübnan, Bosna-Hersek, Sudan ve Tacikistan'da bulunan 1'er üniversiteye atölye laboratuvarlarının kurulması. Aynı şekilde sağlık alanında da 5 hastane/sağlık tesisi inşası, 3 hastane/sağlık tesisi tadilatı, 76 hastane/sağlık tesisi donatımı ve 587 doktor/sağlık personeline çeşitli alanlarda eğitim desteği sağlanmıştır. Sağlık alanında yapılan yardım çalışmalarına örnek olarak ise şunlar verilebilir: Bangladeş'in tek çocuk hastanesi olan Dakka Çocuk Hastanesi'nin ana binasına ek olarak "Ayakta Tedavi Ünitesi" binası inşa edilerek gerekli mobilya ve tıbbi donanımı sağlanmıştır. Pakistan'ın Karaçi şehrindeki Jinnah Eğitim Araştırma Hastanesi'nin Kadın-Doğum Bölümü'ne son teknoloji ile donatılmış bir ameliyathane kurulmuştur. Filistin-Gazze'de 6-21 Mayıs tarihlerinde gerçekleşen saldırılarda görme yetisini kaybetmiş 10 hastanın protez göz ameliyatı yapılmıştır. Ayrıca 2020 yılında dünya genelinde ortaya çıkan Covid-19 salgını kapsamında da çeşitli ülke ve bölgelere toplam 34.700 adet gıda kolisi, 13.510 adet hijyen kiti, 60.550 adet maske ve 4.305 tulum hibe edilerek bu yardımlardan 458.080 kişinin faydalanması sağlanmıştır (2021a: 106-120).

Gelişmekte olan ülkelerde altyapı eksikliği ve yetersiz insan kaynağı sebebiyle vatandaşlar kamu hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanamamaktadır. Bu sebeple idari ve sivil altyapıların geliştirilmesine istinaden 2021 yılında TİKA, 29 idari/sivil tesisin inşası, onarımı ve donatımını gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda yapılan yardım faaliyetlerine örnek olarak şunlar verilebilir: Cibuti'de gerçekleştirilen "Engelli Bireylerin Kültürel ve Elish Sanatları Kooperatifi (CACPH) Kapasite Artırımı Projesi" kapsamında kooperatife terzilik ve

marangozluk makineleri, gerekli malzeme ve iş kıyafetleri, üç tekerlekli motosiklet desteği sağlanarak bir el sanatları atölyesi kurulmuştur. Ekvador-Kito’da “Bağımlılık Önleme Merkezi Mesleki Eğitim Birimi”ne eğitim malzemesi ve kitlerinin temini sağlanmıştır. Ayrıca 2020 yılında gündemde olan 18 tarihi eserden 8’inin restorasyonu tamamlanmıştır. Örneğin, Arnavutluk-Tiran’da Osmanlı dönemine ait Tiran Ethem Bey Camisi ve Berat Hünkâr Camisi’nin restorasyonu mimari öğelerin aslına uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir (2021a: 128-137).

2021 yılı içerisinde üretim sektörleri kapsamında ise; 8 tesisin inşasından donatımına değin destek sağlanmış, 34 proje bünyesinde ekipman, fidan ve hayvan desteği ile toplam 407 uzmana eğitim desteği sağlanmıştır. Üretim sektörleri kapsamında yapılan yardımlardan bazıları; Gürcistan’da topraksız çilek yetiştiriciliği için 2 adet topraksız çilek yetiştirme serası ve topraklı sebze yetiştiriciliği için de 1 adet topraklı sebze serası kurulmuş, KKTC’deki Gazimağusa Limanında 80 balıkçı teknesi kapasiteli bir balıkçı barınağı inşa edilmiştir (TİKA, 2021a: 150-153). 2021 yılında acil ve insani yardımlar kapsamında da pek çok proje ve faaliyet gerçekleştirilerek yardıma muhtaç insanların acil ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Örneğin; 2020 yılında Hırvatistan’da yaşanan deprem sonrası Hırvatistan Kızılhaçı ile işbirliği çerçevesinde, engelliler için 60 tuvalet sandalyesi ile aileler için 300 elektrikli ocak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Yemen’de yaşanan iç savaş neticesi dış yardımlar ile yaşamını sürdürmeye çalışan halka Ramazan ayı içerisinde toplam 1500 gıda kolisi, 7000 kumanya ve 500 et hissesi dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Yine 2021 yılında Haiti’de gerçekleşen 7,2 büyüklüğündeki deprem sonrası mağdur vatandaşların yaralarını sarmak adına 1000 adet gıda kolisi bölgeye ulaştırılmıştır. Son olarak “Erenler Sofrası” programı ile TİKA, Balkanlar, Orta Asya, Afrika, ABD gibi 82 ülkeyi kapsayan projeler ile Ramazan ayı boyunca 1 milyon kişiye gıda ve hijyen paketi ile sıcak yemek dağıtımı gerçekleştirmiştir (2021a: 166-170).

2.2.2. Türk Kızılayı/Kızılay

2.2.2.1. Kızılay’ın Kuruluşu ve Tarihçesi

Kızılay, Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri varlığını devam ettirmesi özelliği ile ender kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 22 Ağustos 1864 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından imzalanan Cenevre Sözleşmesi; Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin fiili olarak tanınması açısından önem arz etmektedir. Sözleşme, savaşlara taraf olan devletler nezdinde kurulacak bir can kurtarma teşkilatı ile işbirliği içerisindeki hastaneler ve sağlık personelinin görevleri ile sivil halk ve yaralılara yapılacak müdahalelerin nasıl gerçekleştirileceği konusunda kararları içermektedir. Ayrıca kurtarma teşkilatı ve hastaneler

için ortak bir amblem olan “beyaz zemin üzerine kızılhaç” kabul edilmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti Cenevre Sözleşmesi’ni 1864 yılında imzalamış olsa da sözleşme hükümlerinin uygulanması 1867 yılını bulmuştur. Cenevre Sözleşmesi’nin devamında gerek Osmanlı Devleti tarafından Kızılhaç’a benzer bir cemiyetin kurulması noktasında gereken önemin duyulmadığı gerekse kamuoyu tarafından haç sembolüne duyulan antipati, cemiyetin kuruluşunun gecikmesinde önemli rol oynamıştır. Nitekim 1867’de Paris’te gerçekleşen Uluslararası Kızılhaç Konferansı’na Osmanlı Devleti’ni temsilen Mekteb-i Tıbbiye hocası olan Dr. Abdullah Bey katılmış ve sözleşmeye uygun adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede Dr. Abdullah Bey’in çabaları ile 66 üyeden oluşan “Mecrûhîn-i Asâkir-i Osmâniyye’ye Muâvenet Cemiyeti” kurulmuş ancak ilk teşebbüs başarısız sonuçlanmış ve 1874 yılında cemiyet dağılmıştır (Çapa, 2010: 10-12).

Osmanlı-Rus savaşı arefesi Kızılhaç’ın yararlarının ve öneminin kavranması ile iki yıl boyunca sessizliğe gömülen cemiyetin yeniden örgütlenmesi gereğini de su üstüne çıkarmıştır. 1876 yılı Balkanlar’da yaşanan çatışmalar da Kızılhaç Slav askerlerine yardım elini uzatırken, Osmanlı askerlerinin çaresizliği dikkatlerden kaçmamıştır. Nitekim, “Fransa Mecruhîni-Askeriye İanesi Merkez Komitesi” İkinci Vekili Mösyö Henri Dunant, doktor Dikran Peştimalcıyan’a Osmanlı Devleti’nin Cenevre Sözleşmesi’ni imzalamasına istinaden Kızılhaç’tan yararlanabileceğini, İstanbul’da bir Cemiyet kurmalarını önerdiği bir mektup yazmıştır. Kızılhaç ambleminin Müslümanlar tarafından hoş karşılanmaması üzerine Kırımli Aziz Bey’in girişimleri ile kızıl haç yerine “beyaz üzerine kırmızı yarım aylı bayrak” kullanmaları teklifi ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi’ne başvurulmuş ve Kızılhaç’a uyumlu çalışılması kaydıyla kabul edilmiştir. Böylece, 14 Nisan 1877’de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti resmi olarak kurulmuştur (Akgün ve Uluğtekin, 2002: 23-27).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti adı altında kurulan kuruluş yıllar içerisinde TİKA gibi isim değişikliğine uğramıştır. 1923 yılında “Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti”, 1935 yılında “Türk Kızılay Cemiyeti” ve son olarak 1947 yılında “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır (<https://www.kizilay.org.tr/>). Türkiye Kızılay Derneği, ülkesinde ve uluslararası alanda Kızılay adı altında faaliyetlerini sürdüren, Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi ile yürütülen eşgüdümlü faaliyetlerde kendisini temsil edecek bir merkezi yönetimi bulunan ve Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi’nin temel prensiplerine uygun bir şekilde faaliyetlerini yürüten özerk bir organizasyondur. Kızılay, faaliyetlerini Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketinin temel ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Bu temel ilkeler ise şöyledir:

- a) “İnsancıl olmak: Savaş alanındaki yaralıları ayırım gözetmeksizin yardım etme düşüncesinden doğan Kızılay, her nerede olursa olsun insan ızdırabını ulusal ve uluslararası kapasitesi dahilinde önlemek ve dindirmek için gayret sarf eder. Amacı insan hayatının, insan sağlığının korunması ve insan

onuruna saygı duyulmasının sağlanmasıdır. İnsanlar arasında karşılıklı anlayışı, dostluğu, işbirliğini ve kalıcı barışı destekler.”

- b) “Ayrım gözetmemek: Kızılay, milliyet, ırk, dini inanç, sınıf veya siyasi düşünce farkı gözetmez. İnsan ızdırabını, en ivedi ve zaruri ihtiyaçlara öncelik vererek dindirmeye çalışır.
- c) Tarafsızlık: Kızılay, herkesin güvenini kazanmak amacıyla, düşmanlıklara taraf olmaz. Hiçbir zaman din, ırk, siyasi ve ideolojik nitelikteki ihtilaflara girmez.”
- d) “Bağımsızlık: Türk Kızılayı bağımsız bir kurumdur. Kızılay, insancıl faaliyetlerinde kamu otoritelerinin yardımcısı olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kanunlarına tabi olup bu çerçevede Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi Temel İlkelerine uygun hareket etme özerkliğine sahiptir.”
- e) “Hayır kurumu niteliği: Kızılay, hizmetlerinde hiçbir şekilde çıkar gözetmeyen, gönüllü bir yardım kurumudur.”
- f) “Birlik: Türkiye’de, Türkiye Kızılay Derneği, Türk Kızılayı ve Kızılay adı altında tek bir dernek kurulabilir. Bu dernek herkese açıktır. İnsani faaliyetlerini mevzuatının öngördüğü ulusal ve uluslararası alanda yürütür. Uluslararası sözleşmelerce Türk Kızılayı’na verilmiş münhasır hak ve yükümlülükleri amaç edinen başkaca bir dernek kurulamaz.”
- g) “Evrensellik: Diğer ülke ulusal dernekleri ile eşit statüye sahip ve karşılıklı yardımlaşmada onlarla eşit sorumlulukları ve görevleri paylaşan Kızılay, evrensel bir kurumdur.” (*Resmi Gazete*, 19.02.2009).

2.2.2.2. Kızılay’ın Dış Yardım Faaliyetleri

Dil, mezhep ve ırk ayrımı gözetmeksizin yardım faaliyetlerini sürdüren Kızılay, dünyanın çeşitli bölgelerindeki milyonlarca yardıma muhtaç insana yardım elini uzatmakta ve insani yardım alanında her geçen gün artarak devam eden çalışmaları ile küresel bir aktör olarak dünya çapında önemli bir konuma ulaşmıştır. Kızılay, doğal ve insan kaynaklı afetler, barınma ve beslenme, kalkınma yardımları gibi birçok konuda proje ve faaliyetlere imza atmaktadır. Kuruluşundan 2018 yılına değin 151 ülkeye yardım elini uzatan Kızılay’ın, Güney Sudan, Somali, Filistin, Yemen, Pakistan, Afganistan, Irak, Bangladeş, Bosna Hersek, Bulgaristan ve KKTC olmak üzere toplam 11 daimi temsilciliği bulunmaktadır. Temsilciliklerinin yer aldığı yer aldığı ülkelerde konut, okul, ibadethane, toplum merkezi inşası, sağlık, eğitim, tarım-sulama, sosyal yardım gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerini yürütürken, yurtdışında, afet müdahale kapasitesi noktasında da çalışmalarını sürdürmektedir. 2016 yılında Kızılay, 28 ülkede toplam 5.650.000 kişiye yardım ulaştırırken, 2017 yılında 38 ülkede 6.850.000 kişi ve 2018 yılında 53 ülkede toplam 7.000.000 kişiye yardım yardım elini uzatmıştır (2018: 26-29).

2019 yılına gelindiğinde Kızılay, 71 ülkede toplam 8.250.000 kişiye yardım ulaştırmış ve Sudan, Myanmar ve Endonezya’da açılan temsilcilikler ile daimi temsilcilik sayısı 15’e

yükselmiştir (2019: 27). Kızılay'ın 2019 yılında gerçekleştirdiği insani yardım faaliyetlerine örnek olarak aşağıdakileri verilebilir:

- Makedonya'daki ihtiyaç sahibi kişilere çeşitli giyim malzemeleri sevk edilerek dağıtımı gerçekleştirilmiştir.
- Ürdün'e 73.442 dolar tutarında çeşitli tıbbi malzeme gönderimi yapılmıştır.
- Sırbistan'a 69.112,8 dolar tutarında medikal malzeme sevk edilirken, Sırbistan'da bulunan Novi Pazar Devlet Hastanesi'ne de 4 tır tıbbi cihaz ve malzeme bağışı yapılmıştır.
- Kosova Kızılhaç'ı ve Prizren Başkonsolosluğu'na, 400 adet giyim kolisi ile 100 adet tekerlekli sandalye yardımı yapılmıştır.
- Moldova'nın Gagavuzya Özerk Bölgesinde yaşayan işitme engelli vatandaşların kullanımı için 63 adet işitme cihazı dağıtımı gerçekleştirilmiştir.
- Gürcistan'da bulunan ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere 2 tır giyim malzemesi gönderilmiştir.
- Moritanya'da gerçekleşen sel felaketi sonrası ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere 850 adet gıda kolisi gönderilmiştir.
- Ramazan ayında 38 ülkeye toplam 60.055 gıda kolisi ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Kurban Bayramı'nda ise, 50 ülkede toplam 114.678 hisselik kurban kesimi gerçekleştirilmiştir (2019: 100-102).

Kızılay'ın yardımları 2020 yılında 57 ülkede toplam 8.250.000 kişiye ulaştırılmış, Senegal'in katılımı ile ise temsilcilik sayısı 16'ya ulaşmıştır (2020: 128-129). Kızılay'ın 2020 yılında gerçekleştirdiği yardım faaliyetlerine örnek olarak ise aşağıdakiler verilebilir:

- 2019 yılında Arnavutluk'ta meydana gelen deprem neticesinde yardıma muhtaç halka yönelik 2 tır insani yardım malzemesi sevk edilmiştir.
- Kamboçya'da aşırı yağışlar sonucu meydana gelen sel baskınları ve Covid-19'dan olumsuz etkilenen ailelere destek amaçlı Kamboçya Kızılhaç'ına 160.000 TL tutarında nakdi yardım yapılmıştır.
- Kosova Kızılhaç'ı işbirliği ile çeşitli giyim malzemeleri, 30 tekerlekli sandalye ve 10.000 adet maske Kosova'ya sevk edilmiştir.
- Lübnan'ın Beyrut kentinde meydana gelen patlama sonrası; 1.152 adet kan torbası, 10.000 cerrahi maske, 1.000 adet korucu tulum, 100 koruyucu gözlük, 20.000 vinil eldiven ve 50 adet gıda kolisi bölgeye sevk edilmiştir.

- Covid-19 pandemisi kapsamında 19 ülkeye toplam 2.021.696,50 TL tutarında nakdi yardım yapılmış ve 34 ülkeye 67.697.329,33 TL tutarında insani yardım malzemesinin sevki yapılmıştır.
- Ramazan ayında 16 ülkede toplam 91.419 adet gıda kolisi dağıtımı gerçekleştirilerek 550.914 kişinin bu gıda kolilerinden faydalanması sağlanmıştır.
- Kurban Bayramı'nda ise, 16 ülkede 100.003 hisse kurban kesimi ve dağıtımı yapılarak 2.500.075 kişinin faydalanması sağlanmıştır (2020: 133-135).

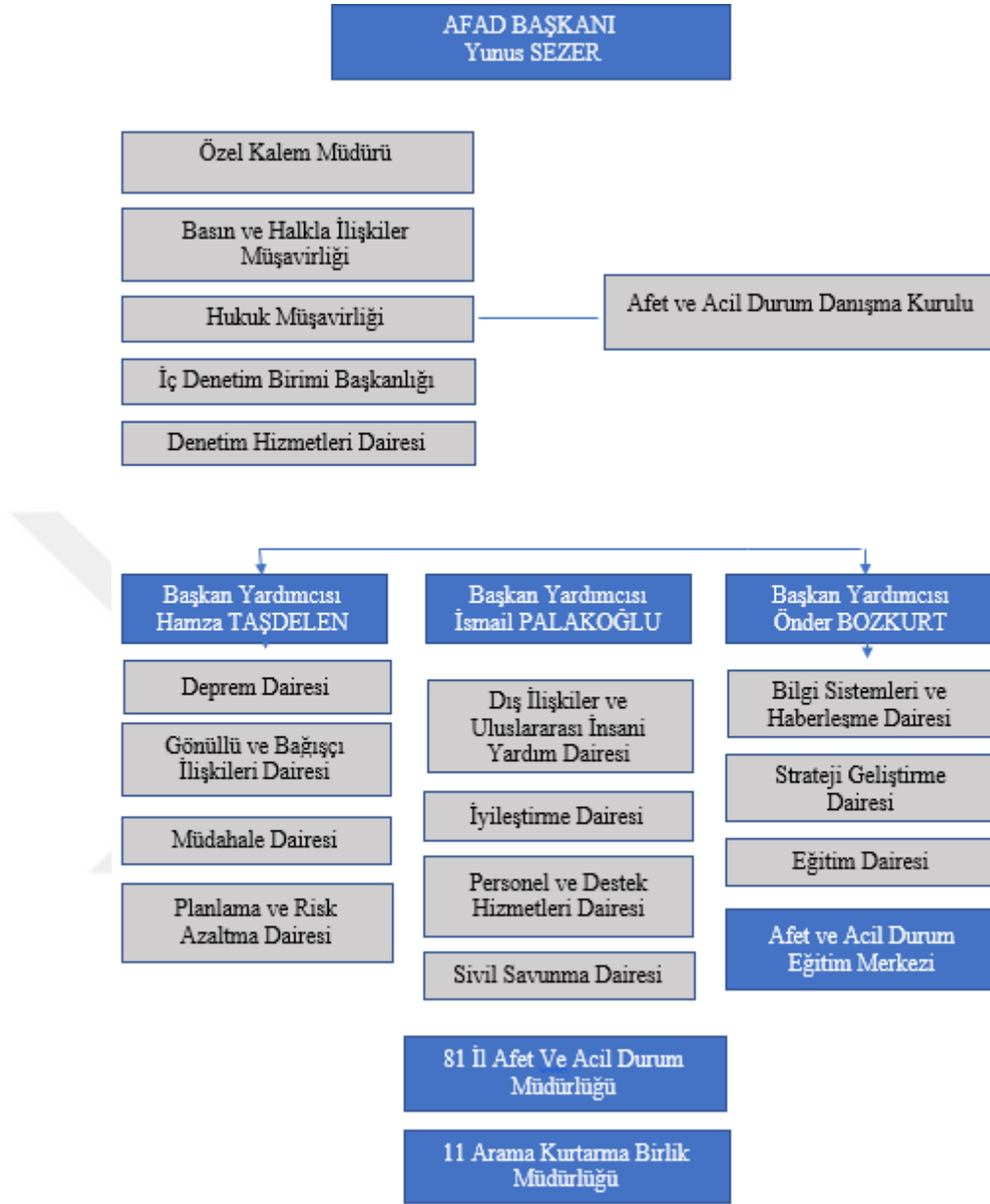
2.2.3. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

2.2.3.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın Kuruluşu ve Tarihçesi

AFAD, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan “Sivil Savunma Genel Müdürlüğü”, Başbakanlığa bağlı “Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü” ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na bağlı olan “Afet İşleri Genel Müdürlüğü”nün kapatılarak 2009 yılında Başbakanlığa bağlı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı” adı altında tek bir çatı altında kurulmuştur. 2018 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kapsamında yapılan düzenlemeler sonucu yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birlikte AFAD, İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (<https://www.afad.gov.tr/>).

Resmi Gazete’de yayınlanan 17 Haziran 2009 tarihli/27261 sayılı/5902 numaralı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile AFAD'ın kuruluşu, görevleri ve teşkilat yapısı düzenlenmiştir. Söz konusu kanun; “afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve zarar azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve bu konularda politikaların üretilmesi ve uygulanması hususlarını” içermektedir (*Resmi Gazete*, 17.06.2009).

Tablo 2.2 AFAD Teşkilat Şeması

AFAD, ulusal ve uluslararası çapta meydana gelen afetlere en hızlı biçimde acil müdahale hizmeti vermek amacıyla kendisine 6 adet stratejik amaç belirlemiştir. Bu hedefler şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Afet ve acil durum yönetiminde koordinasyonun etkinliğini artırmak.
- 2) Risk odaklı bütünselik afet yönetim anlayışının benimsenmesini ve tüm sektörlere yerleşmesini sağlamak.
- 3) Afet esnası ve sonrası süreçleri en etkili şekilde yönetmek.
- 4) Toplumsal farkındalığı artırarak afet ve acil durumlara sürekli hazırlıklı olmak
- 5) Uluslararası alanda öncü kuruluşlardan biri olmak.
- 6) Sürekli öğrenen ve gelişen kurum olmak (2019: 19).

2.2.3.2. AFAD'ın Dış Yardım Faaliyetleri

AFAD'ın dış yardımlar kapsamında yapmış olduğu faaliyetler incelendiğinde, dünyanın pek çok bölgesinde yaşanan doğal afetler ile toplumsal olaylar gibi krizlerin ardından yapılan yardımlar dikkat çekmektedir. Örneğin 2012 yılında Myanmar'da yaşanan iç çatışmaların sebep olduğu etnik kıyım ve yoksulluk sonucu Arakan bölgesinde yaşayan Müslüman halkın acılarını dindirmek adına AFAD tarafından başlatılan yardım kampanyası ile 3.477.752 TL tutarındaki yardım muhtaç halka ulaştırılmıştır (*Sabah Gazetesi*, 10.08.2012). Benzer şekilde Yemen'de yaşanan iç savaş nedeniyle mağdur olan halka 2.500 adet gıda kolisi ve 6 tonluk ilaç Yemen'e ulaştırılmıştır. Yardımların Cibuti Limanında bir törenle karşılanması sırasında Cibuti İçişleri Bakanı Hasan Ömer Muhammed yaptığı açıklamada, *“Türkiye kardeşlerini unutmadı. Cibuti olarak Yemen halkına yardım etme konusunda, Türkiye'yle iş birliği yapıyoruz”* demiştir (<https://www.trthaber.com/>).

2014 yılında Afganistan'da yoğun yağışların sebep olduğu sel ve heyelan Cevizcan ve Sar-i Pul eyaletlerinde oldukça büyük tahribata yol açmıştır. AFAD tarafından selden zarar gören yaklaşık 3 bin aileye 50 kilo un, 5 kilo yağ, 10 kilo pirinç, 5 kilo şeker ve 1 kilo çaydan oluşan 223 ton gıda malzemesi dağıtımı gerçekleştirilerek bir nebze olsun yaraları sarılmaya çalışılmıştır (<https://www.aa.com.tr/>). Benzer şekilde 2015 yılında Nepal'de meydana gelen binlerce kişinin öldüğü 7,8 şiddetindeki deprem sonrası AFAD'ın İstanbul Arama Kurtarma Birliği ekibinden 26 kişi Nepal'in başkenti olan Katmandu'ya giderek arama ve kurtarma faaliyetlerine katılarak Nepal halkına destek olmuştur (*Hürriyet Gazetesi*, 26.04.2015).

İsrail tarafından 2008'den beri bombalanan Gazze şehrinde yaşanan büyük yıkıma istinaden AFAD tarafından un, şeker, pirinç, yağ gibi temel gıda malzemelerinden oluşan 11 tonluk gıda malzemesi ile çocuklar için hazırlanan 100 bin giysi, 10 bin oyuncak ve 20 bin ayakkabıdan oluşan bayram hediyeleri “Lady Leyla” isimli gemi ile İsrail'in Aşdod Limanı'na sevk edilmiştir. Limana ulaşan yardım malzemeleri Türk Kızılayı ekipleri tarafından Gazze'deki ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Başbakan yardımcısı Veysi Kaynak, yardımlar noktasında Türkiye Cumhuriyeti'nin elinden geleni yapmaya devam edeceğini şu sözleri ile vurgulamıştır:

“Bunlar arasında birçok eğitim, sağlık, kalkınma, bilişim projeleri var. Bunların tamamını, bu anlaşmanın verdiği rahatlıkla inşallah çok kısa sürede tamamlayacağız. Gazze'de yaşanan bu insani dramın ardından evsiz kalan on binlerce insanın gıda, giyim, tedavi ve barınma gibi ihtiyaçlarının giderilmesi için daha onlarca projeyi hayata geçireceğiz. Gemi, aslında bizim gönüllerimizi oraya taşıyor. Türk Kızılayı ve AFAD'la, tüm ihtiyaç sahiplerinin yanındayız” (<https://www.kizilay.org.tr/>).

AFAD'ın etkin olarak yardım çalışmaları yürüttüğü ülkelerin başında Suriye, Pakistan ve Somali gelmektedir. Nitekim Türkiye, Suriyeli mülteciler konusunda hem kendi ülkesine

sığınan mültecilere hem de kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşen Suriyelilere gıda, barınma, ilaç ve maddi yardımlar sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir. AFAD, yardım kampanyaları düzenleyerek yerli ve yabancı STK'ların desteğini de arkasına alarak yaptığı yardımları her yıl artarak devam ettirmektedir. Yardım kampanyaları kapsamında Suriyeli sığınmacılar, Arakan'da yaşanan insanlık dramı, Batı Balkan ülkelerinde yaşanan sel felaketleri, Myanmar, Somali ve Afrika ülkelerinde yaşanan açlık tehlikesine yardım gibi kampanyalar öne çıkan kampanya faaliyetleri arasındadır (<https://www.afad.gov.tr/>). Türkiye tarafından yapılan yardım ve faaliyetler, uluslararası işbirlikleri konusunda kaydedilen gelişim AFAD'ın resmi internet sitesinde şöyle ifade edilmiştir:

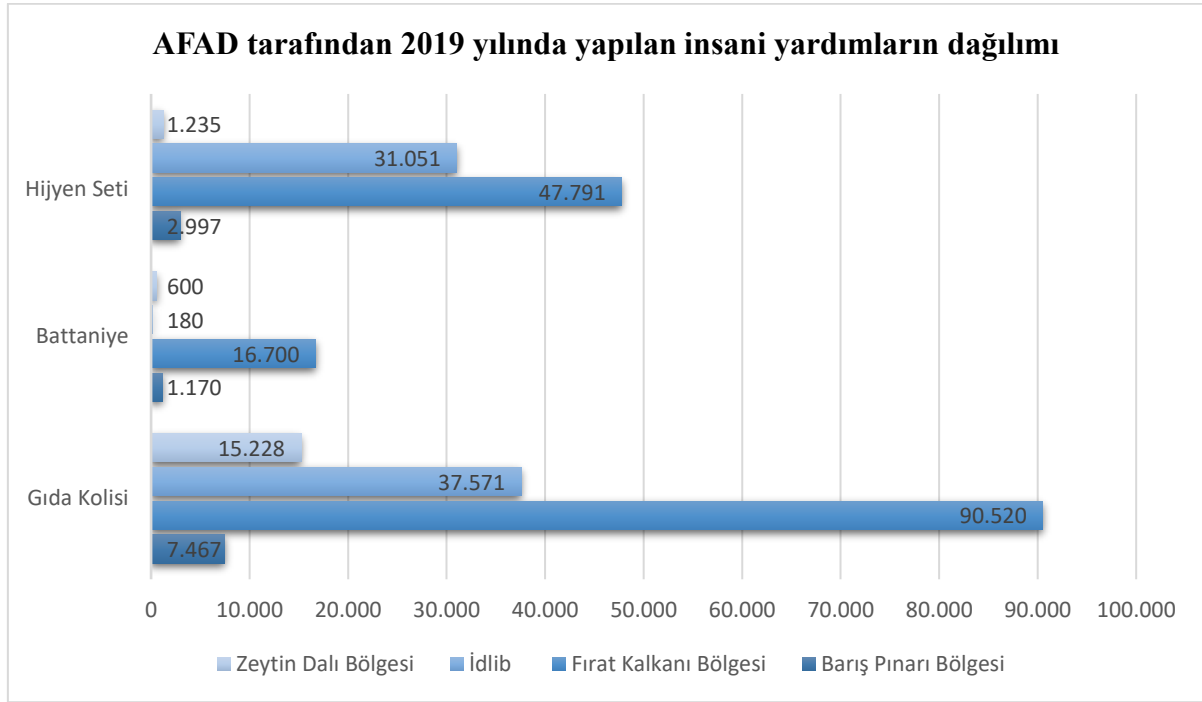
“AFAD bünyesinde son dönemde; sel, kıtlık, kuraklık, yangın, iç karışıklık gibi nedenlerle yardıma ihtiyaç duyan 5 kıtada son 6 yılda 50'yi aşkın ülkeye insani yardımda bulunduk. Arama kurtarma çalışmalarına katıldık. Bu alanda dünyada en başarılı ve öncü ülkeler arasına girmiş bulunmaktayız.” (<https://www.afad.gov.tr/>).

21 Eylül 2019 ve 26 Kasım 2019 tarihinde Arnavutluk'ta meydana gelen 5,6 ve 6,4 şiddetindeki depremlerin ilkinde can kaybı yaşanmazken ikinci depremde 51 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 3 bin kişi yaralanmıştır. AFAD 21 Eylül'de yaşanan depremde bölgeye 480 adet aile tipi çadır gönderirken, 26 Kasım'da yaşanan deprem sonrası ise, 17 personel ile 2 arama kurtarma ve 1 adet arazi aracı gönderimi sağlamıştır. Arama-kurtarma faaliyetlerini takiben bölgeye 1000 adet gıda kolisi ve 120 adet aile tipi çadır gönderilmiştir. 2019 yılında AFAD'ın, Arnavutluk kapsamında gerçekleştirdiği yardımların tutarı ise toplam 390.996 dolar tutarındadır (2020: 15).

2019 yılında Somali ve Etiyopya'nın dağlık bölgelerinde başlayan şiddetli yağmurlar neticesinde Shabelle ve Juba nehirlerinde taşkınlar meydana gelmiştir. Su baskınları sebebiyle tarım alanları ve yerleşim altyapıları büyük ölçüde tahribata uğramış, 17 kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 10 bin hektarlık tarım arazisi sular altında kalmıştır. AFAD, şiddetli yağmur ve selden zarar gören yaklaşık 5 milyon Somaliliye destek olmak için toplam 200 bin dolarlık gıda paketi ve klor tableti gönderimini sağlamıştır (2020: 37).

Suriye'de yaşanan iç savaş sebebi ile 2011'den bu yana yaklaşık 6,7 milyondan fazla Suriyeli ülkesinden kaçmak zorunda kalmış, 6,2 milyon Suriyeli ise ülkesi içinde yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Ülkelerini terk eden Suriyelilerin büyük bir kısmı Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkelere sığınmıştır. Yaşanan insani kriz sonrası büyük göç dalgaları başlamış ve Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınan Suriyeliler için 10 şehirde 26 adet geçici barınma merkezi kurularak 256.971 Suriyeli'ye barınma imkânı sağlanmıştır. Savaşın uzaması ile 8 ilde 11 geçici barınma merkezine 108.732 Suriyeli yerleştirilirken, 3.154.016 geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli ise geçici barınma merkezleri dışında yaşamını

sürdürmeye başlamıştır. Nitekim, 2019 yılı içerisinde Suriyeliler için AFAD tarafından toplam 47,9 milyon dolar tutarında yardım yapılmıştır (2020: 41).

Grafik 2.3 AFAD Tarafından 2019 Yılında Yapılan İnsani Yardımların Dağılımı

2.2.4. Yunus Emre Enstitüsü (YEE) ve Dış Yardım Faaliyetleri

Yunus Emre Enstitüsü (YEE)'nin adını 13. ve 14. yüzyıllarda yaşamış olan Türk tasavvuf şairi Yunus Emre'den almış olması tesadüf değildir. Yunus Emre, Türkçenin gelişimine katkıda bulunduğu şiirlerinin yanı sıra evrensel insani değerlere verdiği önem ve hiçbir ayırım gözetmeksizin insanların barış ve ortak değerler etrafında bir arada yaşaması için verdiği değerli mesajları ile tanınmaktadır. İnsan odaklı bir anlayış benimseyen YEE gerçekleştirdiği tüm proje ve faaliyetlerinde Yunus Emre'nin benimsemiş olduğu insani değerler, insan sevgisi ve toplumsal barış gibi temel felsefeleri gözetmektedir (<https://www.yee.org.tr/>).

Türkiye, tarihi ve kültürel geçmişi ile birçok evrensel değere sahip bir ülke olarak gerek bilim gerekse kültür-sanat alanındaki birikimini tüm coğrafyalara aktarma gayesi içerisinde. Bir yumuşak güç kaynağı olan kültürel diplomasi günümüz dış yardım politikasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde kültürel diplomasiyi başarılı bir şekilde yürüten YEE, ilk olarak aynı ad ile anılan Yunus Emre Vakfı'na bağlı olarak 5 Mayıs 2007 tarihli 5653 sayılı kanunla kurulmuştur. Yunus Emre Vakfı'nın temel kuruluş motivasyonu; Türkiye'yi, Türk dilini, kültürünü, tarihini ve sanatını tanıtmak ve bu amaçla ilgili bilgi ve belgeleri erişilebilir

kılmak; Türk dili, kültürü ve sanatı ile ilgili eğitim almak isteyenler adına yurt dışında eğitim hizmeti vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel işbirliğini arttırması ve ülkeler arasındaki dostluk bağının güçlendirilmesi şeklinde belirtilmiştir. Bu bağlamda YEE, yurt dışında açtığı kültür merkezleri ile yabancılara Türkçe öğrenim imkânı tanımanın yanı sıra, yürüttüğü Tercihim Türkçe ve Türkoloji Projesi ile Türkçe öğretimini desteklemektedir. Aynı zamanda Türk kültürü ve sanatlarını öğrenmeleri amacıyla pek çok kültür ve sanat etkinlikleri yürütmekte, bilimsel faaliyetlere destek olmaktadır (<https://www.yee.org.tr/>).

Türkiye, kültürel diplomasi alanında kamu kurum ve kuruluşlarının önemini Fransa, İngiltere, Almanya ve Çin gibi ülkelere kıyasla oldukça geç anlamıştır. Nitekim, Yunus Emre Vakfı'nın 7 Mayıs 2009 tarihinde Ankara Ulus'taki binasında faaliyete başlaması adına yapılan açılış töreninde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan yaptığı konuşmasında böyle bir vakfın kurulmasında geç kalındığını şu sözlerle ifade etmiştir;

“Türkiye, böyle bir vakfın kurulması noktasında çok geç kalmıştır. Yıllar öncesinde kurulması gereken, faaliyet göstermesi gereken, buna ciddi şekilde ihtiyaç duyulan bu vakfın bu dönemde kurulmasından ve bugün açılışının yapılıyor olmasından ayrıca büyük bir bahtiyarlık duyuyoruz. Yıllar boyunca hep Cervantes Enstitüsünü, Goethe Enstitüsünü, British Council'ı konuşuruz ve bunlara da gıptayla bakarız. Bu konuda biz çok geri kaldık. Umuyor ve inanıyorum ki, Vakfımız kısa süre içerisinde o yılların gecikmişliğini telâfi edecek ve Türkiye'nin yurt dışındaki vitrini hâline gelecektir.” (YEE, 2009: 3).

YEE tarafından açılan ilk kültür merkezi 2009 yılında açılan Bosna Hersek-Saraybosna Kültür Merkezi'dir. Sayıları artarak devam eden kültür merkezlerinin sayısı 2020 yılında Azez ve Pekin'de açılan kültür merkezleri ile toplam 50 ülkede 60 kültür merkezine ulaşmıştır. YEE, kuruluş vizyonu olan kültür, sanat ve yabancılara Türkçe eğitimi amaçları çerçevesinde gerçekleştirilecek faaliyetler ve işbirlikleri ile Türkiye'yi dünya toplumlarına daha yakından tanıtmak amacıyla 2023 yılına kadar toplam kültür merkezi sayısını 100'e çıkarmayı hedef edinmiştir (YEE, 2020: 14).

Tablo 2.3. Kültür Merkezlerinin Bölgelere Göre Dağılımı 2020

Avrupa	Balkanlar	Orta Doğu	Afrika	Asya	Uzak Doğu	Amerika
Amsterdam	Belgrad	Amman	Cezayir	Astana	Kuala Lumpur	Meksiko
Berlin	Bükreş	Azez	Dakar	Bakü	Melburn	Washington
Brüksel	Foynitsa	Beyrut	Hartum	Kabil	Seul	
Budapeşte	İpek	Doha	Johannesburg	Karaçi	Tokyo	
Dublin	İşkodra	Kudüs	Kahire	Kazan		
Kiev	Komrat	Lefkoşa	Mogadişu	Lahor		
Köln	Köstence	Manama	Rabat	Moskova		
Londra	Mostar	Ramallah	Tunus	Pekin		
Madrid	Podgoritsa	Tahran		Tiflis		
Paris	Priştine					
Roma	Prizren					
Varşova	Saraybosna					
Viyana	Tiran					
	Üsküp					
	Zagreb					
13	15	10	8	10	4	2

YEE, farklı toplumlarla işbirliği içerisinde dil, kültür-sanat ve bilim gibi çeşitli alanlarda yürüttüğü çalışmalarını devam eden faaliyetlerle daha da etkin hale getirmeye çalışmaktadır. 2019 yılında “Mobil Matematik Müzesi” projesi ile Türkiye’de yerleşik bulunan 12 geçici barınma merkezinde kalan 60 bin Suriyeli çocuğa bilimsel faaliyetler alanında destek sağlanmıştır. Ayrıca Türkiye’de bulunan Suriyelilerin Türkçe öğrenebilmesi adına Ankara’nın merkez okullarından birin olan Solfasol İlkokulunda Türkçe sınıfı açılmıştır. Yunus Emre Enstitüsü Başkanı olan Prof. Dr. Şeref Ateş, Türkçe Sınıfı’nın açılışı için yaptığı konuşmasında, “Dünyanın her tarafında hem Türkçe öğretim malzemesi üretip hem de Türkçe öğretirken kendi ülkemize sığınan göçmen çocuklarımıza Türkçe öğretmek konusunda duyarsız kalamayız” şeklinde değerlendirmelerde bulundu (YEE, 2019a: 10-34).

19 Ağustos 2011 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Somali’ye yapmış olduğu resmi ziyaret ile iki ülke arasındaki izolasyon havası da ortadan kalkmıştır. Bu kapsamda Türkiye, 2011 yılından beri Somali’ye eğitimden sağlığa, ulaştırma ve güvenlik gibi alanlarda pek çok yatırım yapmaktadır. Türkiye’nin Somali’ye yaptığı en önemi yatırımlardan biri 2017 yılında en büyük askeri üssünü Somali’de açması ve Somali Ordusuna askeri eğitim vermesi olmuştur. YEE tarafından ise Somali Harp Okulu ve Astsubay Okulunda 8 okutman eşliğinde yaklaşık 300 öğrenciye Türkçe Öğrenme dersleri verilmektedir (YEE, 2019a: 32-34). YEE ile Senegal Genelkurmay Başkanlığı işbirliğinde imzalanan bir

protokol ile Cap Manuel kışlasındaki Senegalli askerlere yönelik Türkçe eğitim merkezi açılmıştır. Aynı yıl içerisinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın katkılarıyla dönemin yazarları ile önemli birçok klasik Türk edebiyatı yazarının eserleri Arnavutça diline çevrilerek YEE tarafından düzenlenen bir tanıtım programı ile tanıtılmıştır (YEE, 2019a: 48-51).

2019 yılında YEE ile Malezya'da bulunan Yönetim ve Bilim Üniversitesi arasında imzalanan "Tercihim Türkçe" protokolü ile Türkçe dersi, Yönetim ve Bilim Üniversitesi'nde seçmeli ders olarak müfredata alınmıştır. Benzer şekilde Saraybosna YEE kapsamında faaliyet gösteren "Tercihim Türkçe" programı ile ise, bugüne kadar toplam 150 okulda yaklaşık 8 binden fazla öğrenci Türkçe eğitim-öğretim faaliyetlerinden yararlanmıştır. Aynı yıl YEE'nin Türkiye Akademik ve Bilimsel İşbirliği Projesi (TABİP) kapsamında hazırlanan "Mobil Matematik Müzesi" Etiyopya'da bulunan Addis Ababa Üniversitesi'nde Etiyopyalı gençlerin hizmetine sunularak gençlerin bilim, matematik ve fen bilimlerine olan ilgilerinin arttırılmasına katkıda bulunulmuştur. Kahire YEE ve El-Ezher Üniversitesi işbirliğinde Üniversite'nin Dil ve Çeviri Fakültesi'ne bağlı Türkçe Bölümü'nde ilk Türkçe kütüphanesinin kurulumu gerçekleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve YEE işbirliğiyle yürütülmekte olan "Hızlandırılmış Eğitim Projesi" kapsamında Suriyeli çocuklara eğitim veren öğretmenlere ilişkin "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Eğitimci Eğitimi" programı düzenlenmiştir (YEE, 2019b: 42-57).

YEE tarafından her sene düzenlenen Türkçe Yaz Okulu, 2019 yılında 60'tan fazla ülkeden yaklaşık 200 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar program ile Türkçelerini geliştirmekle kalmayarak aynı zamanda Türkiye'nin kültürel ve tarihi zenginliğini de gezerek görme fırsatı bulmuştur. Aynı dönem "Türk Sineması", "Türk Edebiyatı" ve "Dünya Kültür Mirasında Türkiye: Arkeoloji" kategorilerinde düzenlenen Yaz Okulları'na 75 katılımcı katılım sağlayarak, kendi alanlarına katkı sağlayacak eğitimlere katılmakla beraber Türkiye'yi gezerek tanıma fırsatı yakalamışlardır (YEE, 2019c: 19).

SONUÇ

Modern ulus-devlet anlayışı ve diplomasinin temeli olarak kabul gören 1648 Vestfalya Antlaşması ile hem Avrupa’da yaşanan dini kargaşa son bulmuş hem de devletler arası ilişkiler ve ticari faaliyetler hız kazanmıştır. Bu yaşanan gelişme dış yardım faaliyetlerinde de etkisini göstermiştir. Nitekim dış yardımlar 19. yüzyıl sonlarına doğru imparatorlukların çöküşü ve yeni devletlerin ortaya çıkmasında da önemli bir etken olmuştur. Lakin dış yardımların asıl sıçrama yapması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki döneme denk düşmektedir. Zira iki kutuplu sistemin bloklar arası güç mücadelesinde Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi yardım programları oldukça etkili bir yumuşak güç aracı olmuştur.

OECD’ye bağlı olarak çalışan Kalkınma Yardımları Komitesi’nin yardım faaliyetleri ile dış yardımlar uluslararası boyutta bir kurumsal yapıya kavuşmuştur. Böylece dış yardımların belirli kriterler ve ilkeler esasında yürütülmesi mümkün hale gelmiştir. Dış yardımların yürütülmesinde Dışişleri ya da benzer politikalar geliştiren bakanlıklar ile uluslararası yardım kuruluşları, iletişim ve iş birliği içerisinde etkin bir rol üstlenmektedirler. Özellikle BM’nin sağlamış olduğu evrensel ilkeler ve 2000 yılında açıklanan Binyıl Kalkınma Hedefleri ile insani yardımlar, küresel salgınlar ve açlık/susuzluk gibi konularda pek çok yardım faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu yardım faaliyetleri hem birçok ülke tarafından kabul görerek küresel bir politikaya dönüşmüştür hem de dünya ülkelerine yardımlar konusunda oldukça güzel örnekler teşkil etmiştir.

Dış yardımlar ile bir dış politika enstrümanı olarak nitelenen yumuşak güç arasındaki güçlü ilişki de oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye, Osmanlı Devleti’nin ayırt etmeden bütün topluluklara karşı sergilediği hoşgörü ve yardımsever tavrı bir miras olarak benimsemiştir. Bu mirasın gerekliliklerini yerine getirmek ve kendi ekonomimiz dahi zor durumda iken kardeş coğrafyalara yardım eli uzatmak günümüz Türk dış yardım politikasının da ilerleyeceği çizgiyi belirlemektedir. Sömürgeci amaçlar taşımayan, diz mezhep ayırımına gidilmeyen bir Türk dış yardım politikası doğal olarak uluslararası çevrede sempatiyle karşılanmaktadır.

Nitekim Osmanlı maliyesinin sıkıntılı durumuna rağmen 19. yüzyıl sonlarında dahi dış yardımlar devam etmiştir. 1876 yılında İsveç’teki kıtlık sebebi ile Selanik ve Galos İskelelerinden temin edilen 73.600 İstanbul kilesi buğday gönderilmesi, 1880 yılında İspanya’da nehir taşkınları sebebiyle zarar gören halka yapılan yardım, 1888 yılında İsveç’te yangından zarar görenlere yapılan para yardımı, 1894 yılında İran depremzedelerine yapılan yardım gibi birçok dış yardım yapılmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birçok ülke bağımsızlığını kazanmış fakat sömürge ilişkisi ağırlığını korumuştur. Türkiye ise dönemin şartları gereği yeni ortaya çıkan aktörlere yapılacak olan dış yardım ve teknik iş birliği açısından pasif olmak durumunda kalmıştır. 1960'lı yıllarda yaşanan Kıbrıs bunalımına bakıldığında, BM platformunda yaşanan yalnızlık bu pasifliğin olumsuz getirisini gözler önüne sermiştir. Türkiye'nin dış yardım bağlamında Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgesine açılması ise Soğuk Savaş sonrası döneme tekabül etmiştir.

1992 yılında Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak “Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)” kurulmuştur. TİKA'nın amacı öncelikle Orta Asya ve Kafkasya'daki yeni bağımsız devletleri odak noktası olarak geliştirmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, ekonomik, ticari, sosyal, sağlık, kültürel ve eğitim gibi alanlarda yapılacak yardımları yürütmek olarak belirlemiştir. 1999 yılında yapılan bir değişiklik ile TİKA, Başbakanlığa bağlanmıştır. TİKA, Dışişleri Bakanlığına bağlı olduğu dönem içerisinde Sovyet ardılı 9 ülkede Program Koordinasyon Ofisi (PKO) açmış ve teknik, ekonomik, insani ve kültürel açıdan birçok yardım hizmeti sunmuş, Türkiye'nin yumuşak gücüne önemli katkılarda bulunmuştur. Örneğin yaklaşık 17 bin kadar savaş mağduru Boşnak mülteci Türkiye'ye kabul edilmiştir. 1992 yılı itibarıyla yapılan dış yardım miktarı 1996 yılında 188 milyon dolar iken, 2000 yılında 446,50 milyon dolara ulaşmıştır. 2021 yılına gelindiğinde ise TİKA 60 ülkede faaliyet gösteren 62 PKO ile 170'ten fazla ülkeyi kapsayan yaklaşık 30.000 proje ve faaliyeti hayata geçirmiştir.

Dış yardımların gelişmesinde önem arz eden diğer bir etken ise 1999 yılında yaşanan Marmara depremi olmuştur. Yaşanan büyük felaket sonrasında STK'lar daha etkin bir yapıya kavuşarak yardım programlarını plan ve program dahilinde yürütmeye başlamıştır. Nitekim zamanla kurumsal bir yapı kazanan STK'lar kalkınma yardımı kapsamında da önemli çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Özellikle Türk Kızılayı ve AFAD insani yardım konusunda büyükelçiliklerle ve Dışişleri Bakanlığı ile koordineli olarak aktif rol oynamıştır.

2000'li yıllar ile izlenen çok yönlü dış politika anlayışı, yardımların sadece komşu ülkeler ve Avrupa ile sınırlı olmadığına önemli bir göstergesi olmuştur. Bu çok yönlü dış politika anlayışı ile 2005 yılının “Afrika Yılı” ilan edilmesi, kıtaya olan ilginin bariz bir kanıtı niteliğindedir. Türkiye, TİKA, STK'lar ve özel sektör yatırımları ile Afrika ülkelerine yönelik sürdürülebilir kalkınma yardımları projelerine odaklanarak hem dış yardım politikasının gelişmesi noktasında önemli adımlar atmış hem de ikili ilişkilerini olumlu yönde geliştirerek yumuşak gücünü arttırmıştır.

Türkiye'nin yapmış olduğu dış yardımlar gösterilen özen ve fedakarlığın bir simgesi olarak gerçekleşmektedir. Endonezya, Somali ve Pakistan gibi ülkeleri vuran doğal afetler

karşısında Türkiye'nin kamu kuruluşları ve halkın desteğiyle yardımlar toplanmıştır. Suriyeli mültecilerin ülkeye kabulü ve yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli yardımların yapılması Türk dış yardımlarına verilebilecek yakın zamanlı en güzel örneklerden biridir. Kuşkusuz Türkiye'nin yardım kuruluşları arasındaki iş birliği ve gayreti yardım yapılan ülkeler nezdinde yarar sağlayacak bir çıktı oluşturmaktadır. Özellikle TİKA ve genel itibarıyla Türk dış yardımlarında ekonomik bir geri bildirimden ziyade yardımlarla gelişen iyi ilişkiler ve yardım alan ülkeler nezdinde bir yumuşak güç çıktısı olarak Türkiye'ye duyulacak güven, sempati ve pozitif algılar yer almaktadır.

Özelde Osmanlı bakiyesi coğrafyalara ve sınırları aşan yardımlar düşünüldüğünde hem dış politika hem de güvenlik, ekonomi ve sivil toplum gibi unsurların bu coğrafyalarda yeniden tesisi ve kurulan gönül bağı Türk dış yardımlarının önemli uzantıları olarak karşımıza çıkmaya devam edecektir. Türk dış yardımlarının bugün geldiği noktada azımsanmayacak bir noktaya ulaşması, yumuşak güç ekseninde Türk diplomasisine önemli bir artı değer ve dinamizm katmakta ve katmaya da devam etmesine vesile olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Z. ve Tuna, H. (2012). “Bir Dış Politika Aracı Olarak Yumuşak Gücün Turizm Sektörüne Olan Etkisi: Türkiye Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 49(571): 3-18.
- Akça, H. ve Esengün, K. (2004). “Dış Yardımlar: Algılanışı, Nedenleri ve Sonuçları”. *Standard Ekonomik ve Teknik Dergi*, 7(509): 82-86.
- Akgün, S. K. ve Uluğtekin, M. (2002). *Hilal-i Ahmer’den Kızılay’a*. Kızılay Yayınları, Ankara.
- Aktaş, A. (2021). *Halkla İlişkiler Bağlamında İnsani Diplomasi Aracı Olarak TİKA’nın Kırgızistan’daki Çalışmaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.
- Aslan, H. (2016). “Dış Yardımların Türkiye’nin Yumuşak Gücüne Etkisi”. E, Akıllı (Ed.). *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 75-100.
- Atmaca, T. (2004). *Teknik Yardım Projelerinin Hazırlanması, Uygulanması, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi*. TİKA Uzmanlık Tezi. TİKA Yayınları, Ankara.
- Ayhan, V. (2006). “Hegemonya Politikası Bağlamında ABD-İran İlişkilerinin Analizi”, *Avrasya Dosyası*, 12(2): 200-223
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2016). *Cihan-Penah (Osmanlı’dan Günümüze İnsani Diplomasi*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2018). *Stratejik Plan 2018-2022*. TİKA, Ankara.
- Başkaya, F. (2011). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Benhür, Ç. (2009). “Türk Birliklerinin Azerbaycan’ı Tahliye Etmesi (1918)”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(21): 23-31.
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2012). *Türkiye’nin Yardım Stratejisi: Sorunlar ve Öneriler Öneriler (Rapor No:54)*. BİLGESAM. İstanbul.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) Daire Başkanlığı. (2006). *Gökkubbe Altında Birlikte Yaşamak: Belgelerin Diliyle Osmanlı Hoşgörüsü*. Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Bozdağlıoğlu, Y. ve Çınar, Ö. (2004). “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”. *Uluslararası İlişkiler*, 1(4): 59-79.
- Çağrı, E. (1996). “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1): 275-287.

- Çapa, M. (2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara.
- Çavuş, T. (2012). “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2): 23-37.
- Çavuş, T. (2012). *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dashti, Z. (2021). “Zahir Şah Dönemi Afganistan-Türkiye İlişkileri (1933-1973)”. *Anasay Dergisi*, ?(17): 125-152.
- Davutoğlu, A. (2019). *Stratejik Derinlik*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Demirkaya, Ç. ve Çelik, F. (2021). “Uluslararası İlişkilerde Kamu Kurum ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: TİKA Faaliyetleri Analizi”. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 125-149.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). *Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: 2681)*. DPT. Ankara.
- DeWaard, C. (2013). “Western Democracy Assistance and Soft Power”. *European Political Science Association*, ?(22): 15.
- Duran, A. ve Köse, İ. (2017). “Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler”. *USAD*, ?(6): 291-314.
- Durgun, Ş. (2020). “Türk Ulusal Kimliğinin Dönüşümü ve Yeni Osmanlılık”. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2): 299-316.
- Engin, A. (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*. Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Erdağ, R. (2008). *Türk Dış Politikasında TİKA: Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Erdağ, R. (2015). “Türkiye’nin Kalkınma Yardımları ve TİKA”, M. Şahin ve B. S. Çevik (Ed.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Nobel Yayınları, Ankara, 241-262.
- Erdem, H. (1997). "Orta Asya'daki Türkiye". *Yeni Türkiye*, ?(15): 965-972.
- Ersoy, E. (2016). “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Everts, J. (1982). “Rich Country Interests and Third World Development: The Netherlands”. R. Cassen (Ed.). *Rich Country Interest and Thirld World Development*, GB: Billing&Sons. Croom Helm, London, 248-278.

- Fidan, H. ve Nurdun R. (2008). "Turkey's role in the global development assistance community: the case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency)". *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10(1): 93-111.
- Gencer, Ö. (2006). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*. TESEV, İstanbul.
- Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Hans, M. (1962). "A Political Theory of Foreign Aid". *The American Political Science Review*, 56(2): 301-309.
- Hulusi, T. (2002). *Adriyatik'ten Çin Seddine Avrasya ve Demirel*. ABC Basın Ajansı, Ankara.
- İnce, B. (2019). *Türkiye'nin Dış Yardımlarında Bir Ulus Markalama Aracı Olarak Diyanet Dış Yardımları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Katıtaş, G. (2018). *Bir Dış Politika Nüfuz Aracı Olarak Uluslararası Örgütler ve Dış Yardımların Politik Ekonomisi: ABD Rusya Çin Üçgeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keser, U. (2009). "Arşiv Belgeleri Işığında İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Mülteciler ve Esirler Sorunu". *ÇTTAD*, 8(18-19): 185-208.
- Kiremitçi, M. (2013). *Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri*. Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Koç, N. (2018). "II. Dünya Savaşı'nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar". *Bilig Dergisi*, 7(84): 95-121.
- Kulaklıkaya, M. ve Aybey, A. (2008). "An Emerging Donor in the Mediterranean Basin: Turkey". *Panorama*, 7(71): 263-268.
- Kurşun, Z. (2004). *Basra Körfezi'nde Osmanlı-İngiliz Çekişmesi: Katar'da Osmanlılar 1871-1916*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Lancaster, C. (2007). *Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Lester B. (1969). *Partners in Development: Report of the Commission on International Development*. Pall Mall, Newyork.
- Liska, G. (1960). *The New Statecraft: Foreign Aid in American Foreign Policy*. University of Chicago Press, Chicago.
- Mehmet, E. (1977). *Türk Kültürü Araştırmaları*. Kutluğ Yayınları, İstanbul.

- Neumayer, E. (2003). "The Determinants of Aid Allocation by Regional Multilateral Development Banks and United Nations Agencies". *International Studies Quarterly*, 47(1): 101-122.
- Nye, J. (2017). *Yumuşak Güç 'Dünya Siyasetinde Başarının Araçları'*. (Çev. R. İ. Aydın), BB101 Yayınları, Ankara.
- Özbek, B. B. (2016). "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özkan, M. (2012). "Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları" *Ortadoğu Analiz*, 4(21): 19-28.
- Özlük, E. (2008). "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Davranışsalcı Paradigmanın Anlamı, Kökeni ve Çatışma Çözümlemesi Örneğinde Davranışsalcılığın Katkısı". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(19): 375-394.
- Özmutlu, S.T. (2010). *Az Gelişmiş Ülkelere Yapılan Uluslararası Yardımlar: Ekonomik ve Siyasal Boyutları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, H. ve Öztürk, S. (2012). *Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi Sorunlar ve Öneriler(Rapor No: 54)*. Bilgesam. İstanbul.
- Purtaş, F. (2013). "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi". *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 7(13): 1-14.
- Roodman, D. (2004). "The Anarchy of Numbers: Aid, Development, and Cross-Country Empirics". *The World Bank Economic Review*, 21(2): 255-277.
- Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Saray, G. (2014). *Dış Yardımlar: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Schraeder P. J., Hook, S. W. ve Taylor, B. (1998). "Clarifying the Foreign Aid Puzzle: A Comparison of American, Japanese, French, and Swedish Aid Flows". *World Politics*, 50(2): 294-323.
- Sogge, D. (2002). *Give and Take: What's the Matter with Foreign Aid*. Fernwood Publishing, Canada.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı (2019), *AFAD Stratejik Plan 2019-2023*, AFAD, Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı (2020), *Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019*, AFAD, Ankara.

- Tabak, H. (2016). “Normlar ve Dış Yardımlar”. E, Akıllı (Ed.). *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 35-54.
- Tuman, J. P., Emmert, C. F., ve Sterken, R. E. (2001). “Explaining Japanese Aid Policy in Latin America: A Test of Competing Theories”. *Political Research Quarterly*, 54(1): 87-101.
- Tutan, M.N. (2020). “Türk Modeli ve Türk Dünyası Söylemlerinin Jeopolitiği: 1990’lar Türkiye’sine Bir Bakış”. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 3(2): 185-204.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2004). *TİKA 2004 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2005). *TİKA 2005 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2006). *TİKA 2006 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2007). *TİKA 2007 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2008). *TİKA 2008 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2009). *TİKA 2009 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2010). *TİKA 2010 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2011a). *TİKA 2011 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2011b). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2012). *TİKA 2012 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2013a). *TİKA 2013 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2013b). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2014). *TİKA 2014 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2015). *TİKA 2015 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.

- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2016). *TİKA 2016 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2017). *TİKA 2017 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2018). *TİKA 2018 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2018b). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2019a). *TİKA 2019 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2019b). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2020). *TİKA 2020 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (2021). *TİKA 2021 Faaliyet Raporu*. TİKA. Ankara.
- Türkkahraman, M. ve Fidan, S. (2005). “Türk Dünyası ve Mana Etrafında Bütünleşme”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, ? (2): 76-90.
- Ulvi, K. (2010). *Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan’da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949*. Türk Kızılayı Yayınları, Ankara.
- Üçkuş, Ö. ve Kendirci, B. (2012). “Teoriden Uygulamaya Dış Yardım”. *Sayıştay Dergisi*, ? (86): 57-77.
- Ürekli, F. (2007). *Osmanlı-Amerikan Yardımlaşmaları*. Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Yavuz, A. (1997). "Türk Dünyası -Türkiye İlişkileri Üzerine Düşünceler". *Yeni Türkiye*, ? (15): 951-964.
- Yelek, H. (2020). *Türkiye’nin Dış Yardım Politikası: Suriye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2011). “Yumuşak Güç ve Evrimi”. *Turan Stratejik Araştırmalar*, 3(12): 31-36.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2020). *2020 Faaliyet Raporu*. YEE. Ankara.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2009). “2009 Eylül Bülteni”. *Yunus Emre Enstitüsü Yayınları*, 1(1):1-28.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2019a). “2019 Ocak-Şubat Bülteni”. *Yunus Emre Enstitüsü Yayınları*, ?(52):1-56.

Yunus Emre Enstitüsü. (2019b). “2019 Mart-Nisan Bülteni”. *Yunus Emre Enstitüsü Yayınları*, ?(53): 1-68.

Yunus Emre Enstitüsü. (2019c). “2019 Kasım-Aralık Bülteni”. *Yunus Emre Enstitüsü Yayınları*, ?(57): 1-122.

Gazete Kaynakları:

“480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname”, *T.C. Resmi Gazete*, 27.01.1992.

“Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, *Resmi Gazete*, 17.06.2009.

“Babanı görünce sevinç içinde limana koşardık”, *Vatan Gazetesi*, 10.09.2006.

“Myanmar’a Yardım Kampanyası”, *Sabah Gazetesi*, 10.08.2012.

“Nepal 7,8 büyüklüğündeki depremle sallandı: Ölü sayısı 2 bini aştı”, *Hürriyet Gazetesi*, 26.04.2015.

“Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü”, *T.C. Resmi Gazete*, 19.02.2009.

İnternet Kaynakları:

Yunus Emre Enstitüsü, "Neden Yunus Emre". <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/neden-yunus-emre> (erişim tarihi: 20.02.2022).

Yunus Emre Enstitüsü, "Yunus Emre Enstitüsü 2023 Vizyonu". https://www.yee.org.tr/sites/default/files/2023_vizyonu.pdf (erişim tarihi: 18.02.2022).

Yunus Emre Enstitüsü, “Kurumsal”. <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (erişim tarihi: 20.02.2022).

“42 yıl sonra açıklanan tarihi gerçek, Türkiye Cezyire silah vermiş”. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/42-yil-sonra-aciklanan-tarihi-gercek-turkiye-cezayire-silah-vermis-39060208> (24.03.2021).

“ABD en çok maddi yardımı hangi ülkelere yapıyor?”. <http://www.oecd.org/dac/dacglossaryofkeytermsandconcepts.htm#ODA> (erişim tarihi: 16.02.2021).

“AFAD'dan Afganistan'daki selzedelere yardım”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afaddan-afganistandaki-selzedelere-yardim/160828#> (erişim tarihi: 05.01.2022).

“AFAD'ın Yemen'e yardımları Cibuti'den gönderiliyor”. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/afadin-yemene-yarimlari-cibutiden-gonderiliyor-187071.html> (erişim tarihi: 15.01.2022).

- “AFAD'ın Yemen'e yardımları Cibuti'den gönderiliyor”.
<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/afadin-yemene-yardimlari-cibutiden-gonderiliyor-187071.html> (erişim tarihi: 15.01.2022).
- “Amerika’ya ilk askeri yardımı Osmanlı yaptı”. <https://www.yenisafak.com/amerikaya-ilk-asker-yardimi-osmanli-yapti-h-2682292> (erişim tarihi: 27.04.2021).
- “Atatürk Döneminde Türkiye-Emenistan İlişkileri”.
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-ermenistan-iliskileri/> (erişim tarihi: 18.03.2021).
- “Babani görünce sevinç içinde limana koşardık”.
<https://www.gazetevatan.com/gundem/babani-gorunce-sevinc-icinde-limana-kosardik-86765> (erişim tarihi: 04.02.2021).
- “Foreign Aid”. <https://www.britannica.com/topic/foreign-aid> (erişim tarihi: 04.06.2021).
- “İnsani diplomasiyi dış politikamızın merkezine yerleştirdik”.
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/92302/-insani-diplomasiyi-dis-politikamizin-merkezine-yerlestirdik-> (erişim tarihi: 25.08.2021).
- “İyilik Gemisi Gazze Yolunda”. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/2896> (erişim tarihi: 20.12.2021).
- “Kafkas İslam Ordusunun Baküyü Kurtarışının 103. Yıl Dönümü”.
<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/kafkas-islam-ordusunun-bakuyu-kurtarisinin-103-yil-donumu-609077.html> (erişim tarihi: 12.06.2021).
- “Kızılderililere 200 bin dolarlık yardım”.
<https://www.tika.gov.tr/tr/haber/kizilderililere-200-bin-dolarlik-yardim-5288> (erişim tarihi: 23.05.2021).
- “Not your parents foreign aid the shift from power toproximity and poverty”.
<https://www.brookings.edu/blog/futuredevelopment/2017/09/20/not-your-parents-foreign-aid-the-shift-from-power-toproximity-and-poverty/> (erişim tarihi: 04.03.2021).
- “Türkiye’nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları”. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-_insani-yardimlari.tr.mfa (erişim tarihi: 16.09.2021).
- “Who we are”. <https://www.usaid.gov/who-we-are> (erişim tarihi: 04.10.2021).
- “Yunan halkını açlıktan kurtaran Feridun Demokan’ın büyük kumarı”.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yunan-halkini-acliktan-kurtaran-feridun-demokan-in-buyuk-kumari-4482681> (erişim tarihi: 22.03.2021).
- AFAD (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı), “Hakkında”.
<https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda> (erişim tarihi: 14.03.2022).

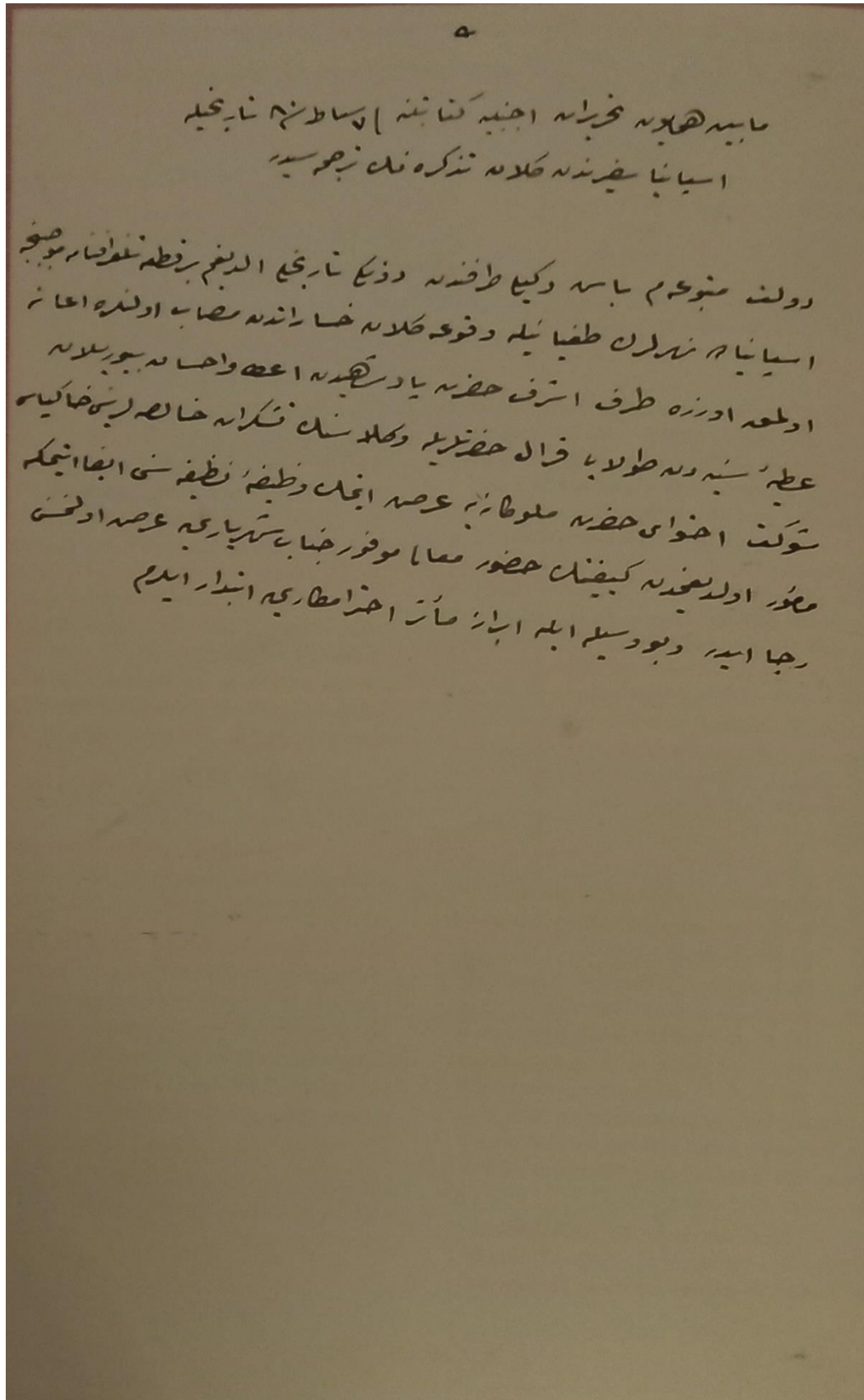
- AFAD (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı), “Teşkilat Şeması”.
<https://www.afad.gov.tr/teskilat-semasi> (erişim tarihi: 14.01.2022).
- AFAD, “Yardım kampanyalarımız mazlumlara umut oluyor”.
<https://www.afad.gov.tr/yaritim-kampanyalarimiz-mazlumlara-umut-oluyor> (erişim tarihi: 21.12.2021).
- Afyoncu, E. “Yangınzede Amerikaya Osmanlı yardımı”.
<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2018/11/25/yanginzede-amerikaya-osmanli-yardimi> (erişim tarihi: 15.02.2021).
- Hasan Öztürk, “Türkiye’nin İnsani Yardım Politikası”.
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyenin-insani-yaritim-politikasi> (erişim tarihi: 16.09.2021).
- <http://kizilaytarih.org/dosya014.html> (erişim tarihi: 19.04.2021).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42456563>, (erişim tarihi: 12.02.2021).
- Işık, M. “Rusya’nın Suriye’de Beş Yılı”. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/rusyanin-suriyede-bes-yili-kose-yazisi-21835> (erişim tarihi: 12.02.2021).
- KIZILAY, “Tarihçemiz”. <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> (erişim tarihi: 13.03.2022).
- TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), “Hakkımızda”.
<https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> (erişim tarihi: 29.06.2021).
- TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), “Tarihçe”.
<https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (erişim tarihi: 29.06.2021).
- TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), “TİKA Teşkilat Şeması”.
<https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/teskilat-semasi-14645> (erişim tarihi: 28.06.2021).
- TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), “Türkiye’nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ükelere Yönelik Yaklaşımı”.
<https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> (erişim tarihi: 12.11.2021).

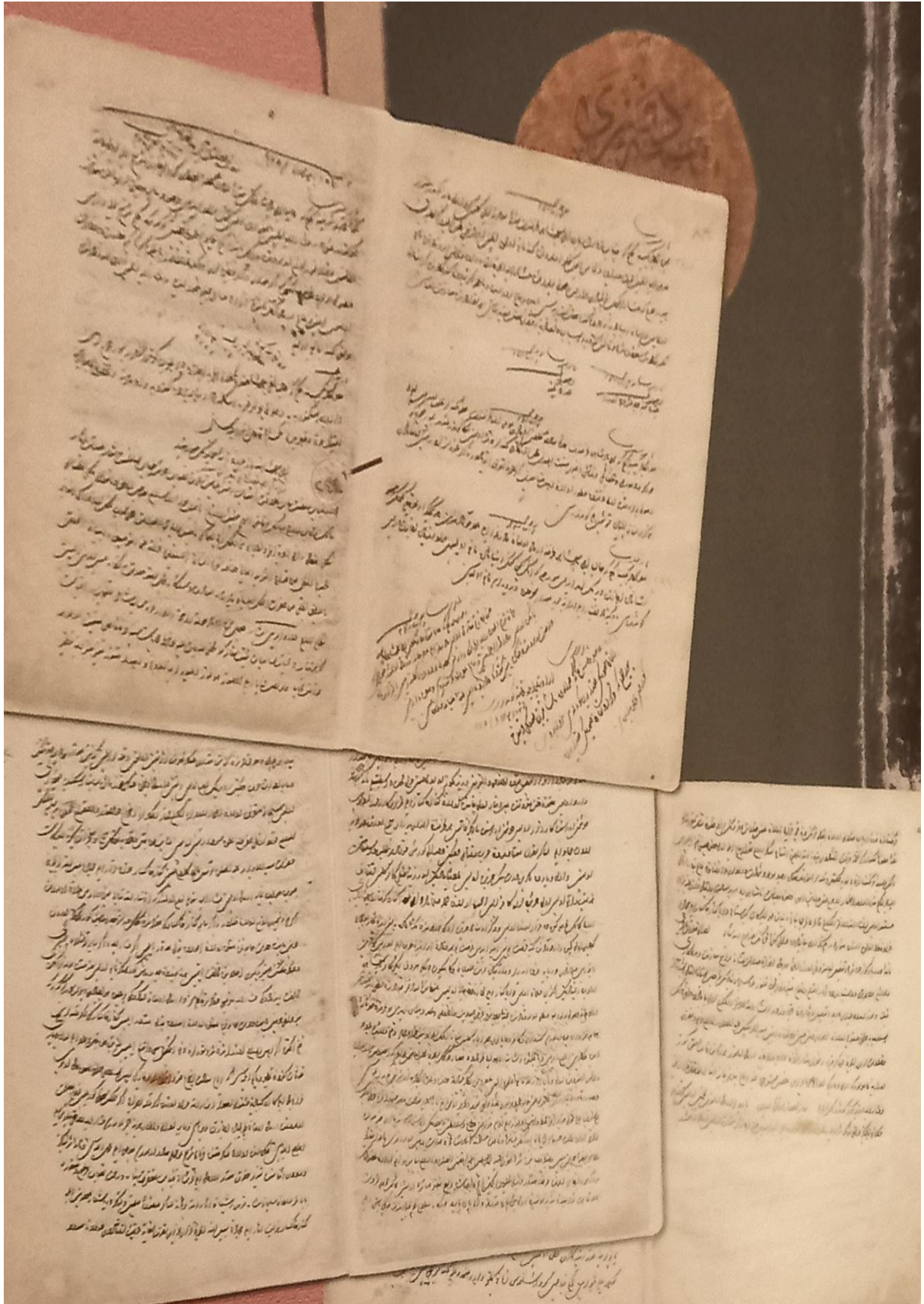

Ek-4 İspanya'da Nehir Taşkınları Sebebiyle Zarar Görenlere Padişah Tarafından Yapılan Yardım

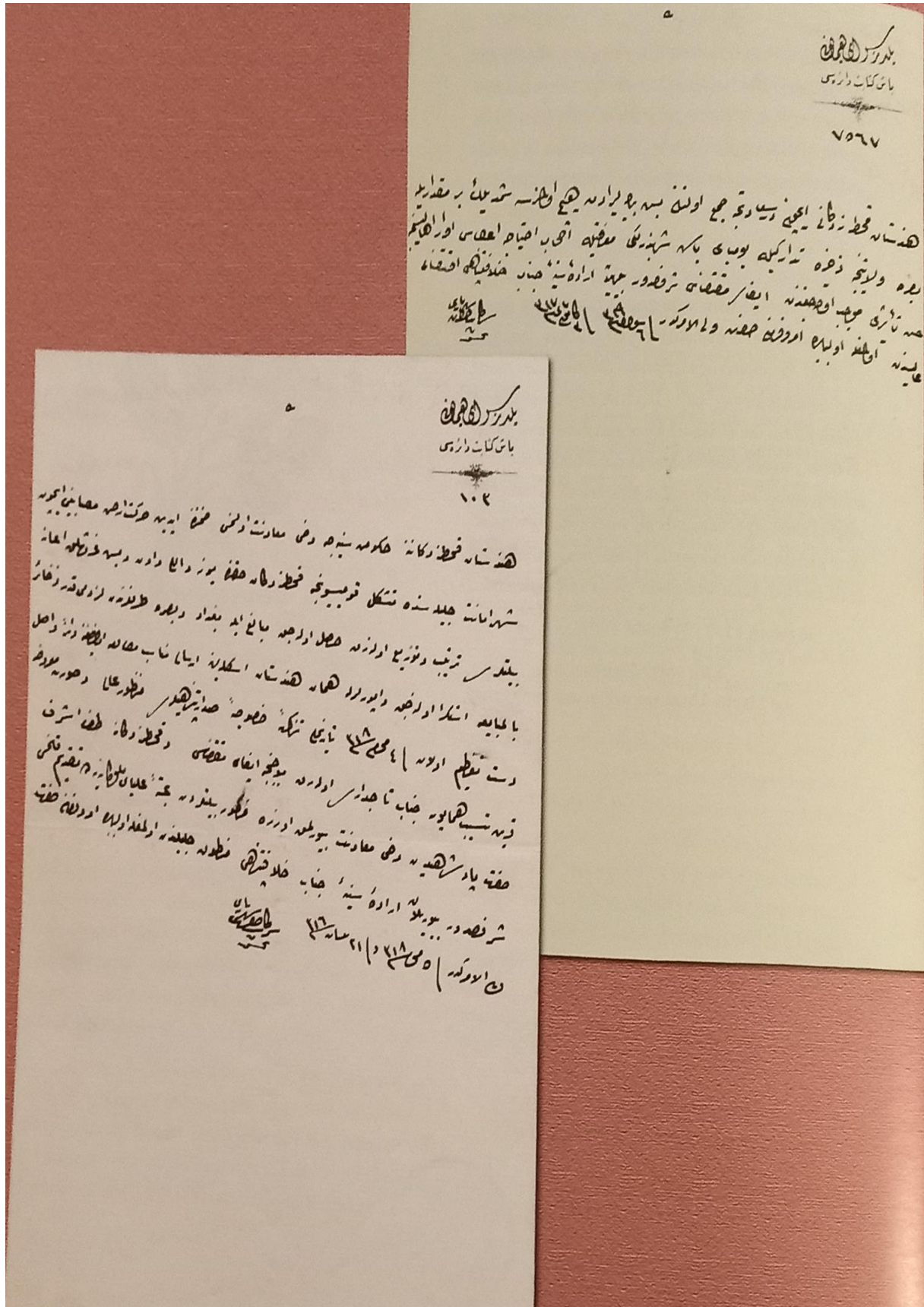

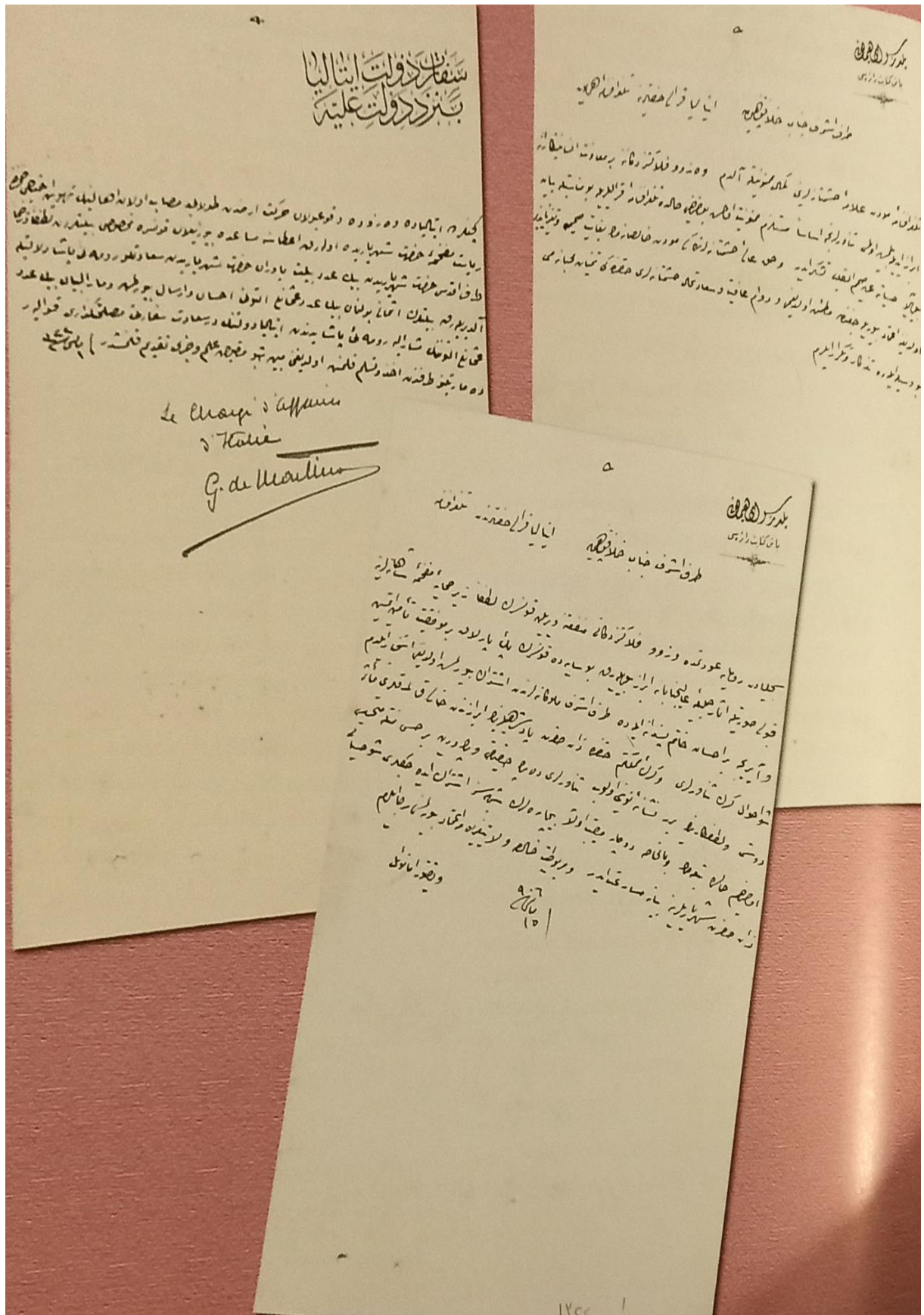
Ek-6 Açe Müslümanlarının Dış Saldırlardan Korunması İçin Donanma Gönderilmesi

Ek-7 Hindistan'da Kıtıktan Zarar Görenlere Yardım Gönderilmesi

Ek-8 Sicilya'daki Volkan Patlamasında Mağdur Olanlara Padişahın Yardımı

Ek-9 Irak'ta Selden Zarar Görenlere Yapılan Yardım

T. C.
BAŞVEKALET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

KARARNAME

4
2671

Irak'da vukubulan seylâp felâketi dolayısıyla yardım olmak üzere Hukûmet namına bu memlekete (50) ton buğday gönderilmesi; Hariciye Vekâletinin 3/4/1954 tarihli ve 77616/97 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 6 / 4 /1954 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. B. Bay

Başvekil

Devlet Vekili

Devlet Vekili

Adliye Vekili

Milli Müdafaa Vekili

Dahiliye Vekili

Hariciye Vekili

Maliye Vekili

Maarif Vekili

Nasra Vekili

İktisadi ve Ticaret Vekili

Sih. ve İç. Mua. Vekili

Güm. ve İnş. Vekili

Ziraat Vekili

Münasihat Vekili

Çalışma Vekili

İşletmeler Vekili

Ek-13 TİKA PKO Listesi

	ÜLKE	PKO	OLUR TARİHİ
1	KIRGIZİSTAN	Bişkek PKO	01.01.1993
2	TÜRKMENİSTAN	Aşgabat PKO	16.08.1993
3	AZERBAYCAN	Bakü PKO	09.02.1994
4	ÖZBEKİSTAN	Taşkent PKO	20.05.1994
5	MOLDOVA	Kişinev PKO	01.06.1994
6	GÜRCİSTAN	Tiflis PKO	01.01.1995
7	KAZAKİSTAN	Astana PKO / Almatı İO	01.06.1995
8	BOSNA HERSEK	Saraybosna PKO	11.11.1995
9	UKRAYNA	Kırım PKO	01.01.1997
10	UKRAYNA	Kiev PKO	11.07.2008
11	TACİKİSTAN	Duşanbe PKO	25.09.2000
12	MOĞOLİSTAN	UlanBator PKO	01.04.2002
13	ARNAVUTLUK	Tiran PKO	15.06.2002
14	AFGANİSTAN	Kabil PKO	04.09.2004
		Herat İO	19.12.2016
15	KOSOVA	Priştine PKO	23.09.2004
16	ETİYOPYA	Addis Ababa PKO	02.03.2005
17	FİLİSTİN	Kudüs PKO	02.05.2005
		Gazze İO	02.05.2005
18	MAKEDONYA	Üsküp PKO	13.09.2005
19	SUDAN	Hartum PKO	11.04.2006
		Nyala İO (Aktif Değil)	11.04.2006
20	AFGANİSTAN	Mezar-ı Şerif PKO	01.02.2007
21	SENEGAL	Dakar PKO	12.02.2007
22	KARADAĞ	Podgoritsa PKO	01.06.2007
23	SURİYE	Şam PKO (Aktif Değil)	01.02.2010
24	PAKİSTAN	İslamabad PKO	01.03.2010
		Karaçi İO	07.10.2017
25	SIRBİSTAN	Belgrad PKO	01.12.2010
26	MISIR	Kahire PKO	12.03.2012
27	LÜBNAN	Beyrut PKO	12.03.2012
		Trablus İO	22.03.2019
28	LİBYA	Trablus PKO/	12.03.2012
		Bingazi İO (Aktif Değil)	12.03.2012
29	SOMALİ	Mogadişu PKO / Hargeisa İO	12.03.2012

	ÜLKE	PKO	OLUR TARİHİ
30	TUNUS	Tunus PKO	12.03.2012
31	KENYA	Nairobi PKO	12.03.2012
32	YEMEN	Sanaa PKO	20.04.2012
33	MYANMAR	Ynagon PKO	14.11.2012
34	NİJER	Niamey PKO	01.02.2013
35	GÜNEY SUDAN	Juba PKO	04.04.2014
36	ÜRDÜN	Amman PKO	07.04.2014
37	BANGLADEŞ	Dakka PKO	07.04.2014
38	KAMERUN	Yaunde PKO	07.04.2014
39	MACARİSTAN	Budapeşte PKO	07.04.2014
40	NAMİBYA	Windhoek PKO	07.04.2014
41	FİLİPİNLER	Manila PKO	19.06.2014
42	CEZAYİR	Cezayir PKO	24.11.2014
43	BULGARİSTAN	Sofya PKO (Kurulma aşamasında)	03.12.2014
44	KOMOR ADALARI	Moroni PKO	03.12.2014
45	ROMANYA	Bükreş PKO	03.12.2014
46	TANZANYA	Darüselam PKO	03.12.2014
47	ÇAD	Encemine PKO	03.12.2014
48	MEKSİKA	Meksika Şehri PKO	03.12.2014
49	CİBUTİ	Cibuti PKO	03.12.2014
50	KOLOMBİYA	Bogota PKO	21.02.2015
51	IRAK	Bağdat PKO	13.01.2016
52	HIRVATİSTAN	Zagreb PKO	13.01.2016
53	NİJERYA	Abuja PKO (kurulma aşamasında)	23.03.2016
54	GİNE	Konakri PKO	23.03.2016
55	MOZAMBİK	Maputo PKO	31.03.2016
56	UGANDA	Kampala PKO	30.06.2016
57	İSRAİL	Tel Aviv PKO (Kurulma aşamasında)	03.03.2017
58	GÜNEY AFRİKA	Johannesburg/Pretorya PKO	03.03.2017
59	GAMBİYA	Banjul PKO	30.10.2017
60	MALİ	Bamako PKO (Kurulma aşamasında)	09.11.2017
61	MADAGASKAR	Antananarivo PKO (Kurulma aşamasında)	21.05.2018
62	KKTC	Lefkoşa PKO	09.09.2019

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Merve Gürel
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Emirsultan Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Selçuk Üniversitesi-İİBF-Uluslararası İlişkiler
Yabancı Dil / Diller	İngilizce

